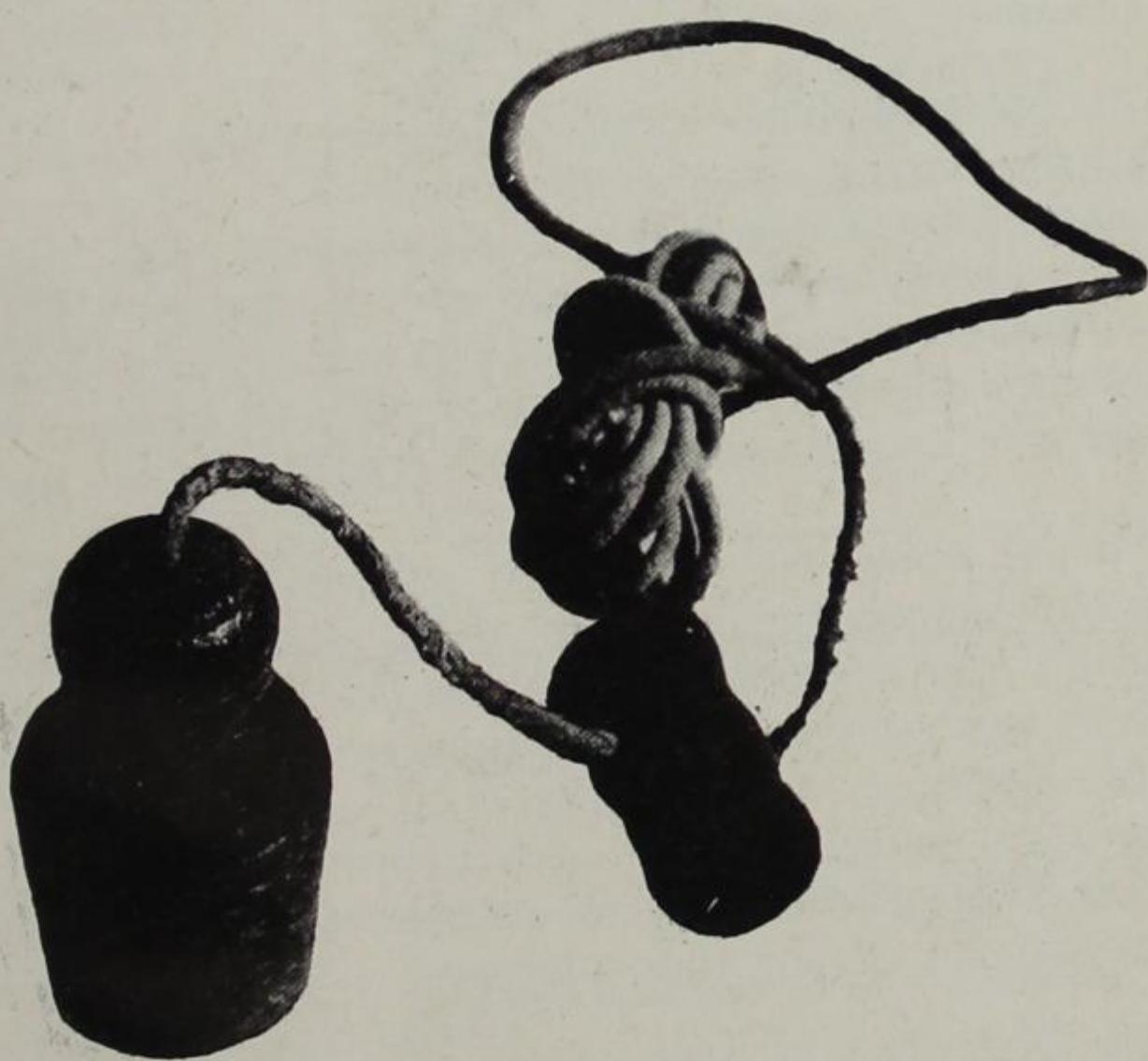


ΑΡΜΟΛΟΙ

ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ



αρμολόι

ΤΡΙΜΗΜΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ
ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

Έκδιδεται από συντακτική έπιτροπή
με τή συμπαράσταση τής Προόδευτικής
Ένωσεως Πυρσόγιαννης

Υπεύθυνος Σύνταξης
Βασίλης Παπαγεωργίου
Θεσσαλονίκη

Υπεύθυνος Διακίνησης
Γιώργος Κουρλός
Αθήνα

Επιμέλεια - Σελιδοποίηση
Κλέαρχος Τσαουσίδης
Αθήνα

Γραφεῖα Περιοδικοῦ
B. Κωνσταντίνου 42 - Τηλ. 229.321 - Λάρισα

Έτησια συνδρομή:
Εσωτερικοῦ δρχ. 250
Εξωτερικοῦ δολ. 20

Αλληλογραφία - Έγγραφές
συνδρομητῶν και έμβασματα:
Θανάσης Παπαγεωργίου
Βασ. Κωνσταντίνου 42
Λάρισα

Φωτοστοιχειοθεοία:
INTERFOT O.E.
Αριστείδου 10-12
Τηλ. 3237.518 - 3221.428
Αθήνα

Φωτογράφηση - μοντάζ:
Γ. Κόκκορης - I. Μπλάνας O.E.
Ανδρομάχης 51 - Χαροκόπου
Τηλ. 9592 039
Καλλιθέα - Αθήνα

Εκτύπωση:
Χ. Παπαδόπουλος
Βουλιαγμένης 312
Τηλ. 9750.561 - 9710.078
Αθήνα

Περιεχόμενα

| | σελ. |
|--------------------------------------------------------------------------------|------|
| Άντεξε (τής Σύνταξης) | 3 |
| Φεστιβάλ | 5 |
| Παράδοση, παράδοση μέ δρους, παράδοση ἀνευ δρων | 6 |
| Προσέγγιση.. (ένα παράδειγμα) | 7 |
| Πολιτιστικές έκδηλώσεις | 9 |
| Μπαξίσια ή μαντιλώματα | 11 |
| Ημερολόγιο Αμερικής | 21 |
| Μαστόρκα έργαλεία, νταμάρια, πελέκημα | 29 |
| Κουδαρίτικα τής δουλειᾶς | 48 |
| Απόσπασμα από τους «Χτίστες» τοῦ Γ. Χειμωνᾶ | 52 |
| Πυρσογιαννίτικα λιθανάγλυφα | 53 |
| Λαϊκή Ελληνική Αρχιτεκτονική (ἀπόσπασμα από τό βιβλίο τοῦ Π. Ν. Τζελέπη) | 54 |
| Τό Πυρσογιαννίτικο καμπαναριό τ' ἄγιο-Χαραλάμπη Δημητρίου (Α. Πετρονώτη) | 57 |
| Πρόγραμμα ἀναπτύξεως τής ἐπαρχίας Κονιτσῆς | 67 |
| Ειδήσεις | 73 |
| Γράμματα - Κριτικές | 77 |

ἄντεξε...

Τό ΑΡΜΟΛΟΙ συμπλήρωσε τρία χρόνια ζωῆς, «δοκιμῶν» ἀλλά καὶ δοκιμασίας. Χωρίς νά λείψουν οι δυσκολίες, μέ οικονομικά κάτω ἀπό τό μέτριο, κινήθηκε περισσότερο «περιφερειακά» καὶ «πειραματικά», περισσότερο σά «φήμη» καὶ σάν «ψίθυρος» στόν εύρυτερο ἡπειρωτικό χῶρο.

Βγῆκαν 9 τεύχη μέχρι σήμερα καὶ συγκεντρώθηκε ἔνα σπάνιο ύλικό ἀπό φωτογραφίες, χειρόγραφα, χάρτες, συνεντεύξεις καὶ φίλμ (σοῦπερ 8). Γιά πολλούς λόγους, τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ύλικοῦ αὐτοῦ παραμένει ἀδημοσίευτο.

Προσπαθήσαμε νά ἀναπνεύσουμε τήν ἔνταση τοῦ χώρου μας καὶ νά διατηρήσουμε ούσιαστική ἐπαφή μέ τό λόγο (αιχμηρό, ἀθυρόστομο καὶ πανάκριβο σέ ούσια) τῶν μαστόρων τῆς πέτρας. Ἀπό τήν πρώτη στιγμή ἐγινε φανερό πώς ἔπρεπε νά βιθιστοῦμε χωρίς ἐνδοιασμούς στή δική τους ἀτμόσφαιρα. «Ετσι, ή σχέση μας μέ τό πρωτότυπο ύλικό στάθηκε - τουλάχιστο αὐτή τήν περίοδο - ἔξω ἀπό κάθε ἐπιλογή, ύπογράμμιση, ἐπεξήγηση, σχολιασμό, ἀνάλυση. Δέ θίξαμε καθόλου τή δομή τοῦ ύλικοῦ (ἐκτός ἀπό τήν προσθήκη ἐνός προλόγου η εἰσαγωγικῶν σημειωμάτων πού δηλώνονται ἀρκετά ἔντονα σάν ἐμβόλιμα στοιχεῖα).

Τό ύλικό ἀποτελεῖ δεῖγμα μιᾶς δραστηριότητας, ή όποία, πέρα ἀπό πρόσωπα η καὶ σέ σχέση μέ πρόσωπα, δέν ἔπαψε νά ύπάρχει ὅλα τά χρόνια (πότε σά δράση καὶ πότε σάν κριτική).

Τό περιοδικό **ἄντεξε**. Σίγουρα ὅμως η ἐπιβίωσή του θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό μιά σειρά (καὶ) ἄλλους παράγοντες.

· Η Σύνταξη

συμπόσια
τεορτες

ηρωδετο

Δημητρ

Αυωγεια

πειρωτι

κ.λ.π

τθακη

ανθεστηρι

γεορτες λογον

συναντηση τεχνη

μουσικος αυγουστο

ολιτειοι εγγονοι τορτε

...Πάει πολύς καιρός άπό τότε πού μελετοῦν τό μυστικό τῆς «έπιτυχίας» τῶν Ἰσπανῶν ἀποίκων στίς ινδιάνικες ἐθνότητες. "Αν καὶ ύποταγμένοι πολλές φορές, οἱ Ἰνδιάνοι αὐτοὶ ἔφκιαχναν, ἀπό τίς ἐλειτουργίες, ἀπό τίς καταστάσεις ἢ ἀπό τούς νόμους πού τούς ἐπιβάλλονταν, κάτι ἄλλο ἀπό ἐκεῖνο πού νόμιζε ὁ κατακτητής. Τό τροποποιοῦσαν, ὅχι ἀλλάζοντας τὴ μορφὴ του, ἀλλά μέ τόν τρόπο μέ τόν δποῖο τό χρησιμοποιοῦσαν. "Αν καὶ βρίσκονταν μέσα στό σύστημα πού ἐπέβαλαν οἱ Ἰσπανοί ἀποικοι, κατάφερναν νά τοῦ ξεφεύγουν χωρίς νά τό ἐγκαταλείπουν. 'Η δύναμη τῆς διαφορᾶς τους βρισκόταν στίς διαδικασίες «κατανάλωσης»..."

* Απόσπασμα ἀπό συνέντευξη τοῦ Μισέλ ντέ Σερτό στήν ἐφημερίδα MONT, μέ τίτλο: 'Η λαϊκή κουλτούρα γίνεται ἀνάμεσα στούς ζωντανούς.

Παράδοση, παράδοση μέ όρους, παράδοση άνευ όρων...



τῆς Σύνταξης

Μέ άφορμή τίς πολυάριθμες πολιτιστικές έκδηλώσεις που γίνονται στά μεγάλα άστικά κέντρα και κυρίως στήν έπαρχιακή Ελλάδα δέν έχουμε σκοπό νά ύποδείξουμε λύσεις, άλλα νά είκονογραφήσουμε μιά κατάσταση.

Η καλοκαιρινή Ελλάδα τῆς τελευταίας δεκαετίας είναι ένα άπεραντο φεστιβάλ.

Πόλεις και χωριά άνασύρουν άπό τό παρελθόν ένα γνήσιο τέκνο τους - συνήθως ήρωα ή λόγιο - βαφτίζοντας τίς έκδηλώσεις μέ τό ονομά του.

Πρωταγωνιστές τῆς πολιτικής αύτης πλημμυρίδας είναι τά «προοδευτικά» κόμματα και οι νεολαίες τους.

Η πείρα άποδεικνύει ότι ποτέ δέν είχαν έπιγνωση τῶν προβλημάτων τοῦ τόπου τους, πόσο μᾶλλον τήν ικανότητα νά προτείνουν λύσεις. Πάντως ίσχυρίζονται ότι προσπαθοῦν νά άνορθώσουν τό έπιπεδο συνείδησης τῶν άνθρωπων τῆς έπαρχίας. Και έπειδή νομίζουν πώς οι άνθρωποι αύτοί τούς άνήκουν, πιστεύουν ότι δέν τούς χρειάζεται τό μυαλό. Στήν ούσια άπειλούν μέ μιά γλώσσα που μόνο αύτοί καταλαβαίνουν και πού θέλουν νά τήν

έπιβάλουν στερώντας τούς ύπόλοιπους άπό τή δική τους γλώσσα.

Καμιά αίχμηρότητα στίς σχέσεις, καμιά εύαισθησία στήν άτμοσφαιρα· σπάνια θά άναζητήσουν τήν έκπληξη ή τήν ποικιλία. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα ή έλλειψη συνεργασίας, ο κομματικός έγωισμός και ο διάλογος τῶν κουφῶν. "Έχουν σχηματισμένη γνώμη γιά τήν «ύπανάπτυκτη έπαρχια» και μεγαλόκαρδα φροντίζουν γιά τήν πνευματική της τροφή. "Οταν χρειάζεται νά μιλήσουν σκληρά γιά τό «έπαρχιακό πνεῦμα» καταφεύγουν στή γνώριμη λασπολογία τοῦ εϊδους: **έπαρχια = τηλεόραση, ποδόσφαιρο, καφενεῖο.**

Τό σκεπτικό αύτό προεξοφλεῖ τήν έπεμβαση τῶν έκδηλώσεων που ή συνταγή τους είναι άπλη και δοκιμασμένη.

Τό παζάρι μέ τήν «καλλιτεχνική άγορά» είναι εύκολο και τά ύποπροϊόντα άφθονούν λόγω έπιχορηγήσεων, ιδίως τούς καλοκαιρινούς μῆνες.

Στή θεατρική πιάτσα έλοχεύουν σαλταδόροι άστέρες κι άστερίσκοι που στήνουν στό ποδάρι θεατρικές παραστάσεις (λόγω τουρισμού συμφέρουν οι τραγωδίες) και καταβροχθίζουν τίς παχυλές έπιχορηγήσεις καταχειροκροτούμενοι. Αναγγέλουν μεγαλόπνοα πργάμματα έπαφής μέ τό «λαό» και ξεκινοῦν νά παιδεύσουν και νά παιδέψουν τήν έπαρχια. Συνθέτες «άγωνιστικοί» και τραγουδιστές εϊδωλα στήνουν παπατζίδικες συναυλίες μέ λαϊκές έπιτυχίες. Διανθίζουν τό πρόγραμμα μέ κανένα ξεχασμένο ρεμπέτη και οπωσδήποτε μέ παραδοσιακό συγκρότημα (κλαρίνο και έπαρχια είναι κατά τή γνώμη τους άχωριστα, όπως τό σαμάρι μέ τό γάιδαρο) και τό άποτέλεσμα τριπλά έπιτυχές: γερή μπάζα, διαφήμιση δωρεάν και έπαφή μέ τό λαό.

Παρείσακτοι, σκόπιμα ή άθέλητα θά άγνοήσουν τήν ύποψία και τήν άμυντική εύαισθησία τῶν ντόπιων που είναι παλιά ζσσο και ο κόσμος. Έπισκέπτες έγωιστές και σίγουροι γιά τήν πραμάτεια τους θά παραμείνουν περαστικοί κι άνώφελοι γιά κάθε ντόπιο που σκέφτεται και άναπνέει τήν άτμοσφαιρα και τή δυναμική τοῦ χώρου του.

Προσέγγιση..... (ένα παράδειγμα)

Αύτό το πρόγραμμα είναι άφιερωμένο στούς
μοιρας. στούς χιλιους δυό άναστεναγμούς του
λαού μας. άκόμα και στούς χαρούμενους. τους έγω-
ιστές. τους ταπεινούς γενικά σε όλους τους άν-
θρωπους για νό μή ξεχάσουν ποτέ νό είναι
άνθρωποι.

Μέσα στά τραγούδια πού ε' άκούσετε ύπόρ-
χει όλη ή τραγωδία. ή πόνος και ή χαρά. ύπόρχει
ή Έλλάδα. όλλοτε τραυματισμένη. κι όλλοτε
γιορτινή. ύγροχουν τά σπίτια μας. ή άσβεστης
και ή άκακια ύπόρχει τό τραγούδι που δυναμώνει
στά χείλη μας γιά νό πετάξει ή υπεναγμός μας.
ύπόρχει έτσιτη ή στιγμή πού μέ συνείδηση
προσφέρουμε σε σάς.

ΦΙΛΙΚΑ
Λάκης Τεάζης

Στά χέρια μας έφτασε μιά πρόσκληση, έκ-
πληκτικό δείγμα πολιτιστικής προσέγ-
γισης τής έλληνικής έπαρχιας. Γιά τήν
ιστορία άναφέρουμε πώς τό «κόλπο»
στήθηκε στά N. Μουδανιά τής τουρι-
στικότατης Χαλκιδικής, φέτος τό κα-
λοκαίρι.

Μπήκε ό χειμώνας, έφυγαν οι τουρίστες, κρύ-
ωσε τό κόλπο κι ένα πρωί έφυγε στήν
Αθήνα και ό ύπογράφων τήν πρόσκλη-
ση κ. Λάκης Τεάζης. Δέν πέρασε μή-
νας και τόν άκολούθησαν ή φίρμα τοῦ
«πνευματικοῦ και ψυχαγωγικοῦ χώρου»
όπως γράφει ή πρόσκληση, μαζί μέ τήν
όρχήστρα.

Τό «κόλπο» λέγεται μπουζουκόκεντρο η
μπουάτ και πάντα κατά τόν κ. Λάκη
Τεάζη ψυχαγωγικός και πνευματικός
χώρος. Νάναι καλά ο ανθρωπος, οπου
κι αν βρίσκεται.

Πρόσκληση

Η διεύθυνση

Η ΕΑΝΘΙΠΠΗ ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ και οι καλλιτέ-
χνες σάς προσκαλούν στά έγκαινο τής μπουάτ
«ΕΑΝΘΙΠΠΗ», στής 22 Ιουνίου 1979 ώρα 10
μ.μ. νό γιορτάσουμε μαζί σήν γένηση ένός ψυχα-
γωγικοῦ και πνευματικοῦ χώρου στή Χαλκιδική.

Μέ φίλια
Μπουάτ ΕΑΝΘΙΠΠΗ
N. ΜΟΥΔΑΝΙΑ ΤΗΛ. 21382

Σημασία έχει ή πρόσκληση. Οι είκόνες είναι
ύπερβολικά φιλάνθρωπες, στοχεύουν στή
συγκινησιακή διέγερση, τή λαϊκή αισθη-
ματολογία και θωπεύουν έπιμονα τή
νοσταλγία τής ύπανάπτυξης.

Ο ύπογράφων κ. Λάκης Τεάζης ξέρει καλά τό
παραμύθι και τό πλασάρει έπανδρωμένο
μέ τό μίζερο «προοδευτικό» μας λόγο
άναπολώντας τό δύστυχο πτῶμα τής
προπολεμικής Έλλάδας (τοῦ κήπου,
τής αύλης και τοῦ άσβεστη).

Λέξεις όπως τσακισμένοι τής ζωῆς, άπό-
κληροι τής μοίρας, άναστεναγμοί,
τραυματισμένη και στό τέλος άπαραι-
τητα ή λέξη συνείδηση παραπέμπουν
στήν κατοχική καλαμποκίσια μπομπό-
τα. Μέ λίγα λόγια ο δαιμόνιος κ. Λάκης
Τεάζης ξέρει καλά ότι ο κόσμος συ-
νήθως τιμάει (άγοράζει) αύτό που χάνει.

Η Σύνταξη

Καί σεῖς (έμεῖς) ποιοί εἰστε καί τί κάνετε;

Προσπαθοῦμε νά καταλάβουμε αύτές τίς καθημερινές καί μικροσκοπικές διαδικασίες στή ζωή τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας καί δέν παριστάνουμε τούς σωτῆρες.

Εἶναι ἔξω ἀπό τή λογική μας κάθε εἴδους ἐπέμβαση καί τό μόνο πού ἐπιδιώκουμε εἶναι μιά ἐπικοινωνία μαζί τους, μιά κυκλοφορία ἐμπειριῶν καί πειραμάτων.

Οι ἀνθρωποι αὐτοδιαχειρίζονται τή ζωή τους καί προσπαθοῦν ἀθόρυβα νά ἐπιβάλουν τή θέλησή τους. Αύτό ἀκριβῶς τό νόημα ἀναγνωρίζουμε καί προσπαθοῦμε νά χρησιμοποιήσουμε.

• **Η Σύνταξη**

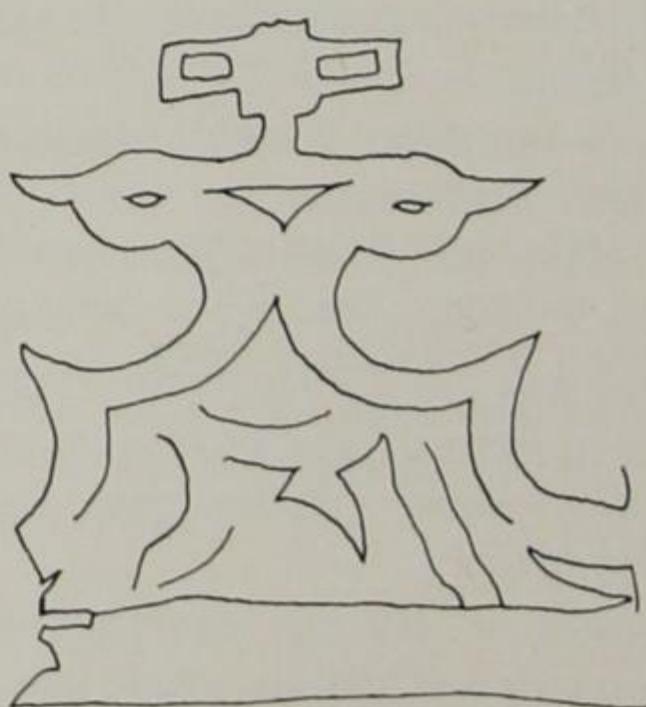
Τρογραφρα Ειδιλλώσεων

ΠΥΡΓΟΓΙΑΝΝΗ

13 έως 17 Αύγουστου

Φίλοι, ἂν το δεκαπενταύγουστο σάς φέρει
ο δρόμος 90 χιλιόμετρα πάνω από τα Γιάννενα
βτά ριζά τού Γράμμου Θά χαρούμε νά παρα-
κολουθείστε τις πολυτιστικές ἐκδηλώσεις
που ἔτοιγασαν η Προοδευτική "Ενωση Πύρ-
γιαννής και Το περιοδικό ΑΡΜΟΛΟΙ"

1. Εκθεση με θέμα τά έργα λειτουργίας των μαστόρων τής πετράς.
Θα εκτεθούν έργα λειτουργίας και φωτογραφίες
2. Αναπαραστασή από νέους και παλιούς μαστόρους τού παλιού έθιμου μία ξινιά ή μανδηλωτά. Προκειται για τη συνθεια των μαστόρων για υποδεχονται με τραγούδια και σκηνικούς διαλογούς τα δύρα τού σπιτούνοι κοκκιρή και των συγγενών του
3. Εκθεση φωτογραφίας με θέμα τη γυναικα στα Μαστόρχιαρια
4. Θεατρική παραστασή με το έργο το καλοκαιρι Θα θερισουμε, τού Αλεψή Δρυιανού από το Ηπειρωτικό Θεατρο
5. Τοπικό τραγούδι



Πέντε μέρες άπό 14 έως 17 Αύγουστου, τό ΑΡΜΟΛΟΪ σε συνεργασία μέ τήν ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗΣ, τήν Κοινότητα και τό Σύνδεσμο Πυρσογιαννιτῶν Ιωαννίνων παρουσίασαν σέ φίλους, χωριανούς και κοντοχωριανούς, ντόπιους και παροικοῦντες και σέ πάσης φύσεως περαστικούς τίς δεύτερες καλοκαιριάτικες έκδηλώσεις.

Περισσότερο και άπό τό άποτέλεσμα, περισσότερο άκόμα κι άπό τήν άπήχηση στό κοινό, τό ΑΡΜΟΛΟΪ θεωρεῖ σάν πραγματικό γεγονός τήν πραγματοποίηση τῶν φετεινῶν έκδηλώσεων.

Τρεῖς έκθέσεις μέ φωτογραφίες και ντόπιο ύλικό γιά τίς κατασκευές και τά έργαλεῖα τῶν μαστόρων τῆς πέτρας, μιά γιά τή ζωή τῆς γυναίκας στά Μαστοροχώρια, μιά «άναπαράσταση» τοῦ έθιμου «μπαξίσια», πολύμηνες προετοιμασίες μακριά άπό τήν Πυρσόγιαννη, κόστος δυσβάσταχτο, κούραση και ἀγωνία, ὅλα αὐτά άποτελοῦν πονοκέφαλο και γιά ἔνα μεγάλο ὄργανισμό.

Παρ' ὅλα αὐτά, ύπηρξε ἀνταπόκριση, ύπηρξε προσφορά. Σέ ὅλα τά ἐπίπεδα. Από πρόσωπα φιλικά κι άπό πολλούς χωριανούς πού άπό ἐπιφύλαξη ἦ και σεμνότητα είχαν κρατήσει μέχρι σήμερα κάποια ἀπόσταση.

· Η Σύνταξη



· Η ἀφίσα τῶν έκδηλώσεων





Φωτογραφία από τά έγκαινια τῶν ἐκδηλώσεων

Εὐχαριστοῦμε θερμά γιά τή βοήθειά τους: τό Γενικό Γραμματέα τοῦ Ε.Ο.Τ. κ. Λαμπρία πού μέ πρωτοβουλία του ἐπιχορηγήθηκαν οἱ ἐκδηλώσεις μέ τό ποσό τῶν 100.000 δρχ., τήν τηλεόραση τῆς EPT καὶ τῆς ΥΕΝΕΔ, τό τμῆμα δημοσίων σχέσεων τῆς Νομαρχίας Ἰωαννίνων, τόν ήμερήσιο ἀθηναϊκό τύπο καὶ ίδιαίτερα τό γιαννιώτικο πού κάλυψε σωστά καὶ μάλιστα σέ ἀσυνήθιστη ἔκταση τίς ἐκδηλώσεις μας.

Εὐχαριστοῦμε τούς φίλους πού ἀνέβηκαν μαζί μας στήν Πυρσόγιαννη, τούς χωριανούς καὶ ίδιαίτερα τούς νέους καθώς καὶ ὄλους ὅσους μέ τήν πρωσπική τους πρωτοβουλία μᾶς πρόσφεραν πολύτιμη βοήθεια.

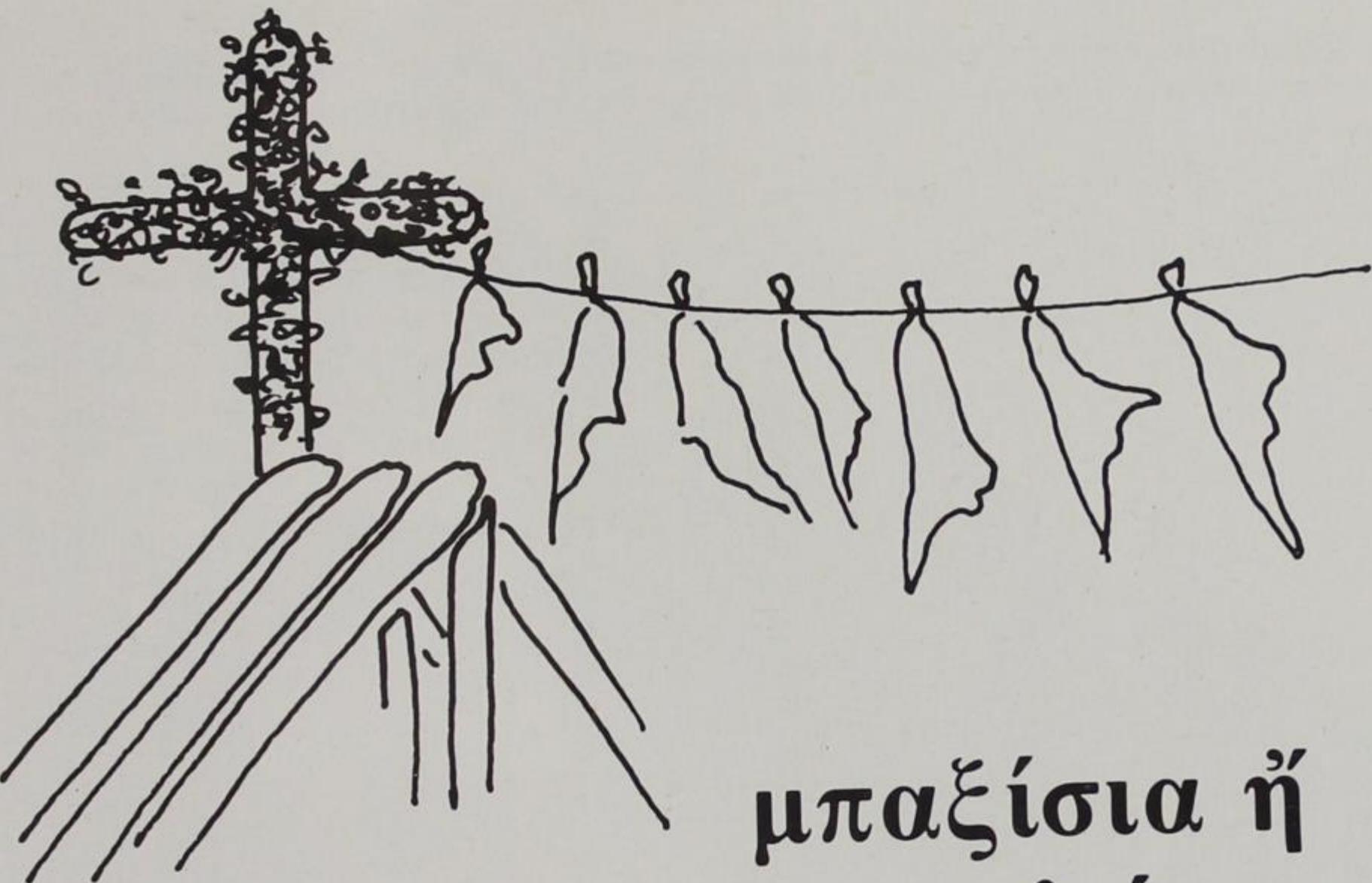
‘Η Σύνταξη



Φωτογραφία από τή θεατρική παράσταση τοῦ 'Ηπειρωτικοῦ θεάτρου «Τό καλοκαίρι θά θερίσουμε»



Φωτογραφία από τήν ἔκθεση ‘Η γυναίκα στά Μαστοροχώρια’



μπαξίσια ή μαντιλώματα

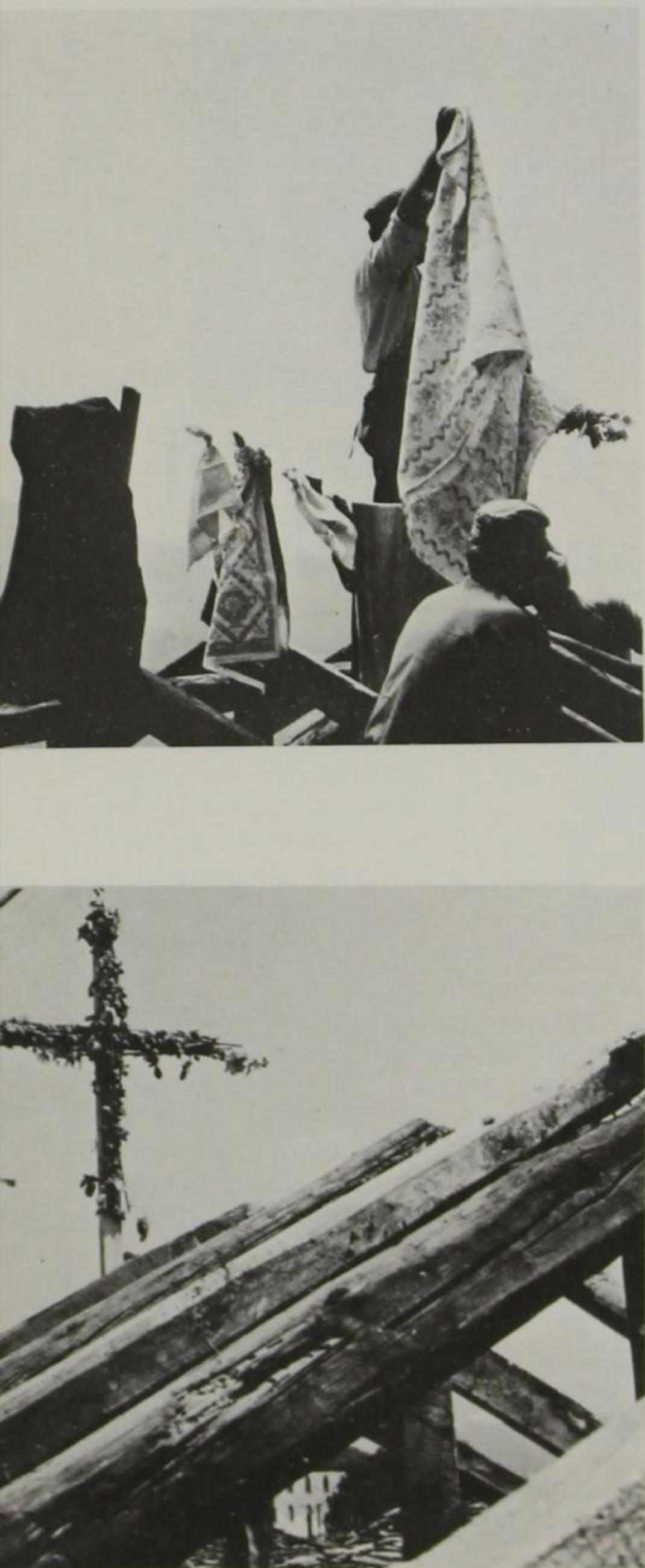
Καλωσόρισε το ἀφεντικό μας
μέ τό δῶρο του, νά ζήσει
νά ζήσουν τά παιδιά του.
"Οσα λουλούδια τοῦ Μαγιοῦ
καί φύλλα ἔχουν τά δέντρα,
χόρταρα τῆς γῆς,
ἄμμος τῆς θαλάσσης,
ψάρια τοῦ γιαλοῦ
καί ποταμοί μεγάλοι
τόσα καλά καί ἀγαθά
νά τοῦ δώκει ὁ Θεός.

Ἡ εἰσαγωγή μας γιά τά μπαξίσια ή μαντιλώματα οὐτε είναι, οὐτε θά μποροῦσε νά είναι πλήρης. Απλῶς κάνουμε μερικές ύποδείξεις καί προτείνουμε όρισμένα σημεῖα ἔρευνας.

Υπῆρχαν γεγονότα στήν καθημερινή ζωή τῶν μαστόρων μέ ἀξία τόσο συναισθηματική, ὅσο καί ύλική. Στά μπαξίσια ή ἀξία είναι κυριολεκτικά συναισθηματική παρ' ὅλο πού οἱ διηγήσεις τῶν μαστόρων σταμάτησαν ιδιαίτερα στό ἐπεισόδιο τῆς μοιρασιᾶς. Παρ' ὅλα αὐτά δέν παραλείπουν νά τονίσουν τή χαρά καί τήν ὁμορφιά τῆς μέρας αὐτῆς.

Κάθε τελετουργία στήν ίστορία τῆς ἀνθρωπότητας συνοδεύεται ἀπό ύλικά δῶρα καί ἀνταποδόσεις. Τά δῶρα αὐτά, ὅσο κι ἄν φαίνονται αὐθόρμητα καί αὐτοπροαιρετα, στήν πραγματικότητα είναι ύποχρεωτικά. «Αύτό ισχύει κι ὅταν ἀκόμα ή ὅλη χειρονομία ἀποτελεῖ προσποίηση, τυπικότητα καί κοινωνικό ψεῦδος η κι ὅταν κατά βάθος ύπάρχει ύποχρέωση καί οἰκονομικό συμφέρον». (ΤΟ ΔΩΡΟ - Μαρσέλ Μώς).

Οι φωτογραφίες είναι άπό τά μπαξίσια που έγιναν στις 13 Αύγουστου στό σπίτι του Τόλη Τσάνη. Στή σκεπή άνέβηκαν οι μαστόροι: Σπύρος Βαλτᾶς, Χρήστος Ντόβας, Εύριπιδης Βαλτᾶς και Θεμιστοκλῆς Γκάσιος



"Όλοι δέχονται τά μπαξίσια καί μάλιστα τά άξιώνουν όταν χρειάζεται. Οὔτε μποροῦν ν' άρνηθοῦν τά δῶρα πού τούς προσφέρουν. Υποψιάζεται κανείς πώς σέ αλλες ἐποχές πρέπει νά ύπηρχε ἔνα είδος «φιλικοῦ» ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ τῶν δωρητῶν. Πρίν ξεπέσει τό ἔθιμο γύρω στά 1935 μέ 1940, είναι γεγονός πώς οι συγγενεῖς, μέ πρῶτο τό σπιτονοικοκύρη, προσπαθοῦν νά ξεπεράσουν ὃ ἔνας τόν ἄλλον σέ γενναιοδωρία.

Μπορεῖ οι μαστόροι νά τραγουδήσουν καί νά χαροῦν περισσότερο ἔνα μπαξίσι ἢ νά περιποιηθοῦν πλουσιότερα ἔνα κορίτσι, σπάνια δμως θά μνησικακήσουν γιά ἔνα δῶρο πού δέν ἀνταποκρίνεται στίς προσδοκίες τους. Κατά γενικό κανόνα τά δῶρα γίνονται δεκτά καί ἀπαιτοῦνται. Παραμένουν υποχρεωτικά καί ἔχουν ιδιαίτερες ήθικές ἀρετές.

Ο καθηγητής Δ. Λουκάτος στή μελέτη του Μαντηλώματα ἢ ό σταυρός τῆς στέγης (περιοδικό ΗΩΣ), τονίζει περιπτώσεις ξυλουργῶν στήν Εύρωπη πού κρεμοῦν μαῦρα κρέπια γιά νά ἐκδικηθοῦν τήν παράλειψη τῆς προσφορᾶς, ἐκδηλώνοντας ἀνοιχτά τή μνησικακία τους.

Ἀντίθετα, στό συμφωνητικό τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Ζαγορᾶς (1803), μαστόροι ἀπό τό Ζουπάνι τῆς Ἡπείρου μεταξύ ἄλλων ἀρνοῦνται νά γίνουν τά μαντιλώματα: «... μέ αὐτήν τήν τιμήν ἐκαβουλαρήσαμεν νά μή πάρωμε ἄλλο τίποτε γιά γεμελίκι, οὔτε μανδηλώματα, οὔτε θεμελιάτικα, μόνον νά μᾶς δίδουν ἀπό μιά ὁκά ρακήν τήν ἡμέραν...». Ο Κ. Μακρῆς διακινδυνεύει μέ σιγουριά τήν ἐρμηνεία: «Στήν περίπτωση τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Ζαγορᾶς, ἐπειδή ἀσφαλῶς δέν θά τηροῦνταν τά «εἰδωλολατρικά» αὐτά ἔθιμα, οι σχετικές ἀμοιβές ἀναγράφονται στό συμφωνητικό καί ἐπιβεβαιώνονται ἀπό τό ἔξοδολόγιο τῆς ἐκκλησίας».

Τά μπαξίσια ούσιαστικά ἀποτελοῦν ἀντικείμενα ἀνταλλαγῆς πού ὅσο ἀνθηρότερη είναι ἡ οικονομία τῆς περιοχῆς, τόσο πλουσιότερα γίνονται. Πολλοί μαστόροι θυμοῦνται «καλά καί πλούσια» μπαξίσια σέ ἀρχοντικά σπίτια καί συνηθέστερα σέ ἐκκλησίες ὅπου ἡ ἐπίδειξη τῆς ἀμιλλας καί ὁ ἀνταγωνισμός είναι ἐντονότερος μεταξύ τῶν δωρητῶν.

Η ἐπισημότητα τῆς τελετῆς τοῦ ἔθιμου ἀποδεικνύεται κι ἀπό τούς χαρακτηρισμούς τῶν μα-



στόρων (τρανή μέρα -μᾶς άνηκε- τήν καρτερούσαμεν μέ χαρά). Τό τέλειωμα τῆς σκεπῆς είναι ἡ ἀπόλαυση καὶ ἡ ἀνακούφιση πού αἰσθάνονται γιατί στά παλιότερα χρόνια ἡ κατασκευὴ ἀπαιτοῦσε μεγάλο χρονικό διάστημα μέ ίδιαίτερη μυθολογία καὶ ἔνταση. Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς τελετῆς είναι οἱ ἐθιμοτυπικές προσφωνήσεις. Ἡ μεγάλη διάρκειά τους παραπέμπει στή βιζαντινή ἐκκλησιαστική μουσική. Μαστόροι πού δούλεψαν χρόνια στό Τσιάμικο (Θεσπρωτία) μέ τούς Τουρκαρβανίτες, τό «γυρνᾶν» περισσότερο στόν ἀμανέ καὶ τό διανθίζουν μέ σκωπτικές ἀναφορές.

Ο δωρητής ἐκθέτει τό δῶρο ἀνεβαίνοντας στή σκαλωσιά. Ο ἀρχιμάστορας τό ψηλαφίζει πρῶτα κι ὑστερα τό σηκώνει ψηλά κουνώντας το ὅπως ὁ παπάς τόν «déra» στή λειτουργία. Συνήθως σκύβει τό κεφάλι του πίσω ἀπό τό δῶρο καὶ οι κινήσεις του μοιάζουν σάν τό παγγίδι «κριφτό». Τό ὑπόλοιπο σῶμα λικνίζεται καὶ παρακολουθεῖ τό κεφάλι. Πολλές φορές οἱ μαστόροι «ζεχνιούνται» στό τραγούδι καὶ τά μπαξίσια είναι μιά ἀτέλειωτη θεατρική παράσταση. Οι στερεότυπες εὐχές χάνονται στίς προσωπικές ἀπολογίες μέ πλούσιους ἐρωτικούς ὑπαινιγμούς. Συχνά παραπέμπουν σὲ δημοτικά τραγούδια καὶ λαϊκά ἀναγνώσματα τῆς ἐποχῆς. Μερικές φορές «ἐπειμβαίνουν» στή ζωή τῶν ντόπιων μέ σκλη-

ρές ἀναφορές καὶ ὑπονοούμενα, ιδίως στά «χρόνια τῶν παπούδων μας» μέ κίνδυνο νά «παρεξηγηθοῦν».

Η φωνή τοῦ κορυφαίου μάστορα συνοδεύεται ρυθμικά ἡ φάλτσα ἀπό τό πανδαιμόνιο πού δημιουργοῦν οἱ σκεπαρνιές στίς γρεντές τῆς στέγης καὶ τά μεταξύ τους «μισόλογα». Τό μπουκάλι μέ τό ρακί μετακινεῖται ἀπό χέρι σέ χέρι ἀπό τά χαράματα ὡς τή δύση τοῦ ἥλιου. Δυστυχῶς οἱ πληροφορίες στά χρόνια μας στένεψαν, οἱ νεώτεροι μαστόροι ἐλάχιστα ἔζησαν τά μπαξίσια καὶ ἔτσι ἡ πολύτιμη ἔνταση τῆς τελετῆς δέν τεκμηριώνεται.

μπαξίσια ή
μαντιλώματα

διηγεῖται ὁ μάστορας
Δῆμος Φλίνδρης



Τήραξε τί γίνονταν· ἀφοῦ τελείωνε τό σπίτι καὶ πιάναν τή στέγη οἱ μαστόροι βάζαν στά δυό ἄκρα της δυό σταυρούς μέ λουλούδια καὶ περνοῦσαν ἔνα ράμα. Τά λουλούδια τάκοβαν οἱ μαστόροι ἡ οἱ κοπέλες τοῦ σπιτιοῦ.

“Αρχιζαν τά μπαξίσια καὶ ὅλοι οἱ μαστόροι στή σκεπή καὶ πρῶτος ὁ νοικοκύρης ἔφερνε τό δῶρο. Ἀκολουθοῦσαν οἱ ύπόλοιποι τοῦ σπιτιοῦ καὶ οἱ συγγενεῖς· ἐπειτα ἃς ποῦμε, δηλαδή σχεδόν ὅλο τό χωριό πήγαινε δῶρα. “Αλλος πήγαινε μαντίλια, ἄλλος πήγαινε κάλτσες, ἄλλος πήγαινε ἔνα παντελόνι, ἔνα πουκάμισο, ἔτσι συνηθισμένα δῶρα.

Μόλις πήγαινε ὁ νοικοκύρης τό δῶρο, ἔβγαινε ὁ νεώτερος ἀπό τοὺς μαστόρους καὶ τοῦ τραγουδοῦσε ώς ἔξης:

— Καλωσόρισε ὁ σπιτονοικοκύρης μέ τό δῶρο του, νά ζήσει, νά ζήσουν τά παιδιά του. “Οσα λουλούδια τοῦ μαγιοῦ καὶ φύλλα ἔχουν τά δέντρα, χόρταρα τῆς γῆς, ἀμμος τῆς θαλάσσης, ψάρια τοῦ γιαλοῦ καὶ ποταμοί μεγάλοι, τόσα καλά καὶ ἀγαθά νά τοῦ δώκει ὁ Θεός.

“Οσο ὁ μάστορας τραγουδοῦσε οἱ μαστόροι ἀπό πάνω κι ἀπό κάτω χτυποῦσαν τά σκεπάρια στίς γρεντές: τάκα - τάκ, τάκα - τάκ γιά νά τοῦ δώσουνε χρόνο, ρυθμό στήν όμιλία.

“Ετσι ύποδέχονταν ὅλους τούς συγγενεῖς καὶ τούς τραγουδοῦσαν ὅλους.

‘Εμεῖς τραγουδούσαμε νύχτα - μέρα κι εἴμαστε συνηθισμένοι. Αἰσθανόμασταν όμως στά μπαξίσια μεγάλη χαρά γιατί φτάναμαν στή στέγη. “Υστερα κι ὁ νοικοκύρης χαίρονταν γιατί τέλειωνε τό σπίτι καὶ τό καμάρωνε στολισμένο μέ μαντίλια καὶ δώρα σάν νύφη καμαρωμένο.

Τώρα στή μοιρασιά δέν τά πάειναμαν καλά. “Ολο κι ἄκουγες ἀπό τούς μαστόρους παράπονα. Τί νά κάνεις ρέ παιδί, δύσκολα χρόνια καὶ ἔνα μαντίλι ἀκόμα τούχαν ἀνάγκη. Εἴμασταν ἀκριβῶς στό Λουτρό τῆς Θεσσαλίας καὶ κάναμε μιά ἐκκλησιά, πρίν τό '25, ἀφοῦ ημουνα ἀκόμα μικρό παιδί. Τό χωριό τώρα μεγάλο καὶ ἡ ἐκκλησιά τό ίδιο. Καὶ ὁ κόσμος ἐκεῖ πρόσφερε πολλά καὶ καλά πράγματα τῆς ἀξίας, λόγω πού ἦταν ἡ ἐκκλησία.

Λοιπόν τώρα τί γίνεται! Τώρα ὅλοι ἥθελαν νά πέσουν τά καλύτερα δῶρα σ’ αὐτούς. Πόσοι εἴμασταν; Νομίζω 15 νομάτοι. “Ε, κάναμε 15 μεράδια. Σέ μερικά δέματα όμως οἱ ἐπιτήδειοι βάζανε πιό καλά πράγματα καὶ συμφώνησαν:

— Θά βγεῖς ἐσύ τάδε ὅξω καὶ ἐγώ θά βάζω τό χέρι ἀπάνω στό κάθε εἶδος. Θά σου πῶ ἐσένα,

«τοῦτο ποιανοῦ είναι;» Τοῦ Δήμου Φλίντρη π.χ. Θά πιάσω τό ἄλλο τό καλύτερο.

— “Αμ τοῦτο ποιανοῦ είναι; Αὐτή ἡ λέξη είχε τή σημασία της γιατί φανέρωνε καλό δῶρο.

— “Α, τυχερό δῶρο, σάμπως ἥξερα κι ἐγώ ὅτι θά μοῦ τύχαινε! ἀπαντοῦσε ὁ πονηρός.

Είχαν τό σύνθημα «“Αμ τοῦτο ποιανοῦ είναι;» καὶ τό παρασύνθημα «“Αμ καὶ τοῦτο πάλι;».

Πάντως μέ τοῦτα καὶ μέ τ’ ἄλλα τά μπαξίσια ἦταν μεγάλη μέρα καὶ γιά τούς μαστόρους καὶ τό νοικοκύρη. Δέν είχαν ίδιαίτερη συμφωνία γιά τή στέγη μέσα στήν τοιχοποιία είχαν καὶ τή στέγη. Καὶ οἱ μαστόροι ἔχοντας ύπόψη τους τά μαντίλια τήν ἔφκιαναν σέ βάρος τῆς ἐργασίας τους. “Η χαρά τους σου λέω ἦταν τά μαντίλια· ἔνα μαντίλι νά πάρουν τό χαίρονταν αὐτό τό πράγμα. “Οπου κι ἄν δουλέψαμε παντοῦ κάναμε μπαξίσια καὶ παιρναμε καλά δῶρα.



*διηγεῖται ὁ μάστορας
Σπύρος Μαζιώτης*



Τά μπαξίσια δέ γίνονται σέ έπιδιορθώσεις· γίνονται όταν φκιάναν σπίτι άπό τά θεμέλια. Μόλις βάζαν τή στέγη φκιάχναν τά δυό ζευτά και τούς σταυρούς. Τώρα άνάλογα τήν έποχή κόβαν λουλούδια, τριαντάφυλλα άναλόγως και στόλιζαν τό σταυρό.

Ρίχναμαν τά μαντίλια (έννοεī κάναμε τά μπαξίσια) γιατί ὁ νοικοκύρης ὁ μεγάλος μέ τή γυναίκα τ', τά παιδιά τ', τσ' νύφες ἔφερναν δῶρα· συνήθως μαντίλια, φστάνια, πετσέτες, τσιράπια, άνάλογα μέ τή δύναμη τοῦ καθενός. 'Ο Πρωτομάστορας φώναζε γιά τό ἀφεντικό· βέβαια ὁ πρῶτος γιά τόν πρῶτο. Αύτός ἔριχνε τό καλύτερο μπαξίσι, κανένα πουκάμισο, κανένα φουστάνι και ἐπί τή συνέχεια φέρναν ὅλη ἡ οἰκογένεια και οἱ συγγενεῖς.

"Αμα ἔβλεπε κανένα καλύτερο δῶρο τό τρα-

γουδούσαμαν και καλύτερα. Μωρ' τραγουδούσαμαν καλά τότε! Τί νά σοῦ κάνω τώρα πού γέρασα. "Αμ δέ μπορῶ τώρα! 'Εγώ πού πέρασα στή πλάτη μ' φορτωμένος γομάρι όλόκληρο. Κι ἄμα ἦταν κανένας, γιά σάν τόν Μητσιούλ', ποῦχε φωνή καλή, ὅλο κελαϊδοῦσε· κι ἄμα τούδινες και κουτσόπινε κάνα ρακί, οὕτε σταματοῦσε πουθενά.

Καμιά τσιοῦπο (κορίτσι) τήν τραγουδούσαμαν καλύτερα. «Νά ζήσει ἡ τσιοῦπο, καλό τυχερό, νά πάρ' καλό γαμπρό, νάχει καλή τύχη». Γιά εύχές, «ὅσα λουλούδια ἔχει ὁ κάμπος», ἄμα ἦταν στόν κάμπο, «τόσα καλά και ἀγαθά νά δώκει ὁ Θεός». "Αμα ἦταν στά δρεινά, ἔλεγαν «ὅσες βρυσοῦλες τρέχουν στά βουνά». Οἱ πρωτομάστοροι τότε ὅσοι ἦταν ἔξυπνοι ἔπαιρναν τά καλύτερα τά ὑφάσματα και ἄφη-



κο (Θεσπρωτία). Μόλις τόν πρόλαβαν. Θυμιέμαι όταν ήμουν παιδί, έμεις τά παιδιά παίρναμαν μπαξίσια ἀπ' τό άφεντικό, δηλαδή πάηναμαν και ζητούσαμαν λεφτά όταν τέλειωνε τό σπίτι.

Μπαξίσια γένονταν άκομα ώς τό '60. Σταμάτησαν τότε π' αρχισαν τά τσιμέντα και ή οικοδομή άλλαξε. "Ε τώρα κάπ' και πού στά χωριά γένονται.

ναν γιά τούς άλλους τά χειρότερα. "Ελεγαν, τοῦτο θά τό πάρω έγώ, έχω τσιούπο γιά παντριά, τοῦτο γιά τόν τάδε άγα και τό σουφρούπωνε· έδιναν και στά παιδιά ἀπό ένα μυξομάντιλο.

Είχαν πιαστεῖ μιά φορά δ' 'Αντρέα Μπαλτᾶς μέ τόν ἀδερφό τ' στή μοιρασιά νά τόν σκοτώσ'. "Αρπαξε ένα γκρά μιά φορά στό Τσιάμ-

**διηγεῖται ὁ μάστορας
Σταῦρος Τσούβαλης**

Μπαξίσια γίνονταν ώς τά τελευταῖα χρόνια στά χωριά ίδιως. Κοντά στό '60 πρέπει νά σταμάτησαν μοῦ φαίνεται μιά γιά πάντα.

‘Από μικρό παιδί θυμιέμαι στά χωριά πού δουλεύαμε και ρίχναμαν μαντίλια κι ἀκόμα συγκινοῦμαι. ’Ηταν μεγάλη μέρα και γιά τούς μαστόρους και γιά τό νοικοκύρη. Δέν είναι μικρό πρᾶγμα νά φτάσεις στή σκεπή, στό τέλος νά ποῦμε. Δέν ἔχω παράδειγμα, ὅπου κι ἄν δουλέψαμε, νά μή γίνουν μπαξίσια. Φτωχοί και κρατημένοι πρόσφερναν μέ τήν καρδιά τους μαντίλια, πουκάμισα, κάλτσες, πετσέτες, ὅ,τι είχε ὁ καθένας. Τώρα θά μοῦ πεῖς ἄν ήταν πλούσιοι η φτωχοί! Σημασία ἔχει η κίνηση και τίποτα παραπάνω. ’Ερχονταν ὅλοι οί συγγενεῖς, ἄντρες και γυναῖκες σάν σέ γάμο νά δώσουν τό δῶρο τους, ὅσο κρατοῦσε η σκεπή.

‘Ο πρωτομάστορας ἔκανε δυό σταυρούς μέ σανίδια και τούς κάρφωνε στούς δυό μπαμπάδες τῆς στέγης και μέ ἔναν σπάγκον ἐνωναν τούς δυό σταυρούς. Τότε τό ἀφεντικό και ὅλη η οἰκογένειά του ἔφερναν τά μπαξίσια. ’Ανέβαιναν καμαρωτά και ἔδειχναν τό δῶρο κουνώντας το γιά νά τό χαροῦν οί παριστάμενοι και ὑστερα τό κρεμοῦσαν στό σχοινί η τόδιναν στούς μαστόρους γιά κρέμασμα.

Ρωτᾶς ἄν κάναμε διακρίσεις στό τραγούδισμα. Δίκιο ἔχεις γιά τά δῶρα· ἄλλα ήταν πλούσια κι ἄλλα φτωχά. Θά τό σκεφτῷ λίγο! ’Οχι δέν κάναμε διακρίσεις γιατί ήταν συνήθειο κληρονομημένο κι ὅπως τό βρήκαμε, θέλουμε νά τό ἀφήσουμε. Τώρα δέν νομίζω ὅτι ήταν διακρίσεις, πού καμιά «άγγιδα» (κορίτσι) τό τραγουδούσαμε λίγο περισσότερο. Μή ξεχνᾶς, νέοι εἶμασταν κι ἐμεῖς και γυάλιζε τό μάτι μας. ’Εκεῖνο πού θυμιέμαι ἀκόμα και τώρα είναι τό

πανδαιμόνιο πού κάναμε μέ τά σκεπάσματα. Δέν χτυπούσαμε τυχαῖα ἀλλά δίναμε ρυθμό στή φωνή τοῦ μάστορα πού ἔλεγε τά μπαξίσια. ’Αλλά στή μοιρασιά ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νά τσακωθοῦν, γιατί κάποιος θά ἀδικοῦνταν. Στήν ἀρχή ἔπαιρνε ὁ πρωτομάστορας τό καλό τό ὕφασμα και τά ἄλλα τά ἔβαζε σέ τσια μερίδια. Κόβανε χαρτάκια μέ τά ὀνόματα τῶν μαστόρων και τά πετοῦσαν ἀπάνω σέ κάθε δεματάκι. Αύτή ήταν κάπως η ὀρθόδοξη μοιρασιά. Συνήθως είχαν ἔνα σύστημα πολύ πονηρό. ’Ο πρωτομάστορας θά είχε στήν παρέα και δυό και τρία παιδιά· ἔπαιρνε τό μικρότερο και τό δασκάλευε τί ἔπρεπε νά κάνει. ’Επιανε μετά ὁ πρωτομάστορας ἔνα δεμάτι μέ κάπως λιγότερα δῶρα κι ἀφοῦ γύριζε τό κορμί τοῦ παιδιοῦ γιά νά μή βλέπει ἔλεγε: «έτοῦτο τίνος εί-



ναι;». Τό παιδί ήταν στό κόλπο και ἔλεγε τό ὄνομα ἐνός παρακατιανοῦ μάστορα. ’Υστερα ἔπιανε ἔνα καλό δῶρο και ἔλεγε «ἄμ τοῦτο;». ’Ολη η ιστορία ήταν στό κόλπο νά ἀλλάζουν τίς συνθηματικές λέξεις. Μέ τό «έτοῦτο» και μέ τό «ἄμ τοῦτο» ἔπαιρναν οί ήμέτεροι τά καλά και οί ἄλλοι τή σαβούρα. ’Αλλά δέν τολμοῦσαν μπροστά στό πρωτομάστορα νά ποῦν κουβέντα γιατί θά τούς ἔδιωχνε και ποῦ νά βροῦν δουλειά. ’Η συζήτηση γίνονταν στό νταμάρι πού ήταν μόνοι τους η τό βράδυ πού πηγαίναμε νά κοιμηθοῦμε ἔξω μέ τά ζῶα. ’Επαιρναν δῆθεν και τό μέρος μας κι ἔλεγαν ὅτι μᾶς λυπόνταν πούμασταν μικρά παιδιά. ’Ελεγαν δυνατά ν’ ἀκούσουμε «καὶ σᾶς τί σᾶς ἔδωσαν; ’Από ἔνα μαντίλι! Κρίμα δέν είναι; ’Ολοι μαζί δέν τυραννιόμαστε;».

Δημοσιεύουμε ἔνα ἀπόσπασμα ἀπό τή μελέτη τοῦ καθηγητῆ Δημ. Σ. Λουκάτου (*ΤΑ ΜΑΝΔΗΛΩΜΑΤΑ ή Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΣΤΕΓΗΣ* - περιοδικό ΗΩΣ ἀρ. 44 - 1961) πού ἀναφέρεται στήν ἐπιβίωση τοῦ ἐθίμου στίς μέρες μας.

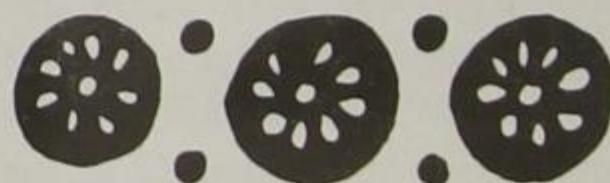
«Ἐνα τέτοιο ποικίλο καὶ παλιό ἐπαρχιακό ἐθίμο, γενικευμένο πιά στήν Πρωτεύουσα καὶ προσαρμοσμένο στή νέα οἰκοδομική, εἶναι ὁ Σταυρός πού στήνουν οἱ μπετατζῆδες στήν τελευταία στέγη τῆς κάθε οἰκοδομῆς, τήν ἡμέρα πού θά ρίξουν τήν πλάκα. Συνηθισμένο θέαμα σ' ὅλες τίς γειτονιές τῆς Ἀθήνας καὶ σ' ὅλα τά κτίρια, ἀπό τίς ἀπλές μονοκατοικίες τῶν συνοικιῶν, ώς τίς πολυκατοικίες τῶν κεντρικῶν λεωφόρων. Μόλις τελειώσῃ τό κτίριο καὶ «καλουπιάσουν» γιά τήν πλάκα, ὅταν θά ἔρθουν οἱ μπετατζῆδες νά ρίξουν τό τσιμεντοχάλικο, εἴτε μέ τό φτυάρι καὶ τούς ντενεκέδες, εἴτε μέ τή μπετονιέρα καὶ τόν κουβά, εἴτε τώρα μέ τόν γερανό, κάποιος ἀπό τούς ἐργάτες θά θυμηθῆ νά στήσῃ (συνήθως ἀνατολικά) ἔναν ξύλινο σταυρό, πού θά τόν στολίσῃ μέ λουλούδια τῆς ἐποχῆς (ἢ μέ «μάη», ἃν εἶναι κείνος ὁ μήνας), θά τόν γεμίσῃ μέ κλαδιά ἀπό τά γύρω δένδρα, μπορεῖ νά τοῦ βάλη πλάι καὶ τή σημαία,

κι' ἃν εἶναι μερακλής ὁ ἀφεντικός του, θά τόν ἀφήσῃ νά τοῦ βάλη ἡλεκτρικό, ἢ θά παραγείλη ὅλο τόν σταυρό ἀπό ἡλεκτρικούς σωλῆνες, γιά νά φαίνεται καὶ τό βράδυ.

»"Ολα αύτά εἶναι, ὅπως εἴπαμε, πρωτευουσιάνικη συνέχεια, σύνθεση καὶ ἐξέλιξη ἐνός παλαιοῦ λαϊκοῦ ἐθίμου. Θά μποροῦσε νά ἐξηγήσῃ κανείς, ὅτι τό ἐθίμο ζῆ ἀκόμα στήν Πρωτεύουσα, ἐπειδή τό συνεχίζουν (μέ συμφεροντολογική μάλιστα σκοπιμότητα) οἱ μαστόροι, πού εἶναι λαϊκοί φορεῖς. Ἡ ἐξήγηση αύτή ἔχει βέβαια τή λογική της. Ἀλλά πρέπει νά σκεφτοῦμε ὅτι οἱ «φορεῖς» ἀπευθύνονται πάντα σέ κάποιους «δέκτες», καὶ τέτοιοι εἴμαστε εύτυχῶς ἀκόμη ὅλοι οἱ "Ελληνες".

»Τό ἑλληνικό ἐθίμο τοῦ σταυροῦ τῆς στέγης εἶναι στήν ἀγροτική του ὑπόσταση, ἢ τήν παλιά ἀστική, εὐδαιμονικό: Χτίζοντας τά σπίτια τους οἱ πατέρες μας, προχωροῦσαν στήν ὄλοκλήρωση τῆς οἰκοδομῆς τους περνώντας ἀπό τρία

• Η συνδρομή σας.



Καὶ κάτι πού ἀσφαλῶς ἐνδιαφέρει ὅλους. Ή ἐτήσια συνδρομή ἀπό 140 δρχ. ἔγινε 250 δρχ.

Ισως φανεῖ κάπως ἀκριβή, ἀλλά ἃν σκεφτεῖ κανείς τίς ἀλλεπάληλες αὐξήσεις τῆς τιμῆς τσῦ χαρτιοῦ, δέν μπορεῖ παρά νά τή δικαιολογήσει.

Διευκρινίζουμε πώς τό περιοδικό μας στηρίζεται στή δική σας συνδρομή.

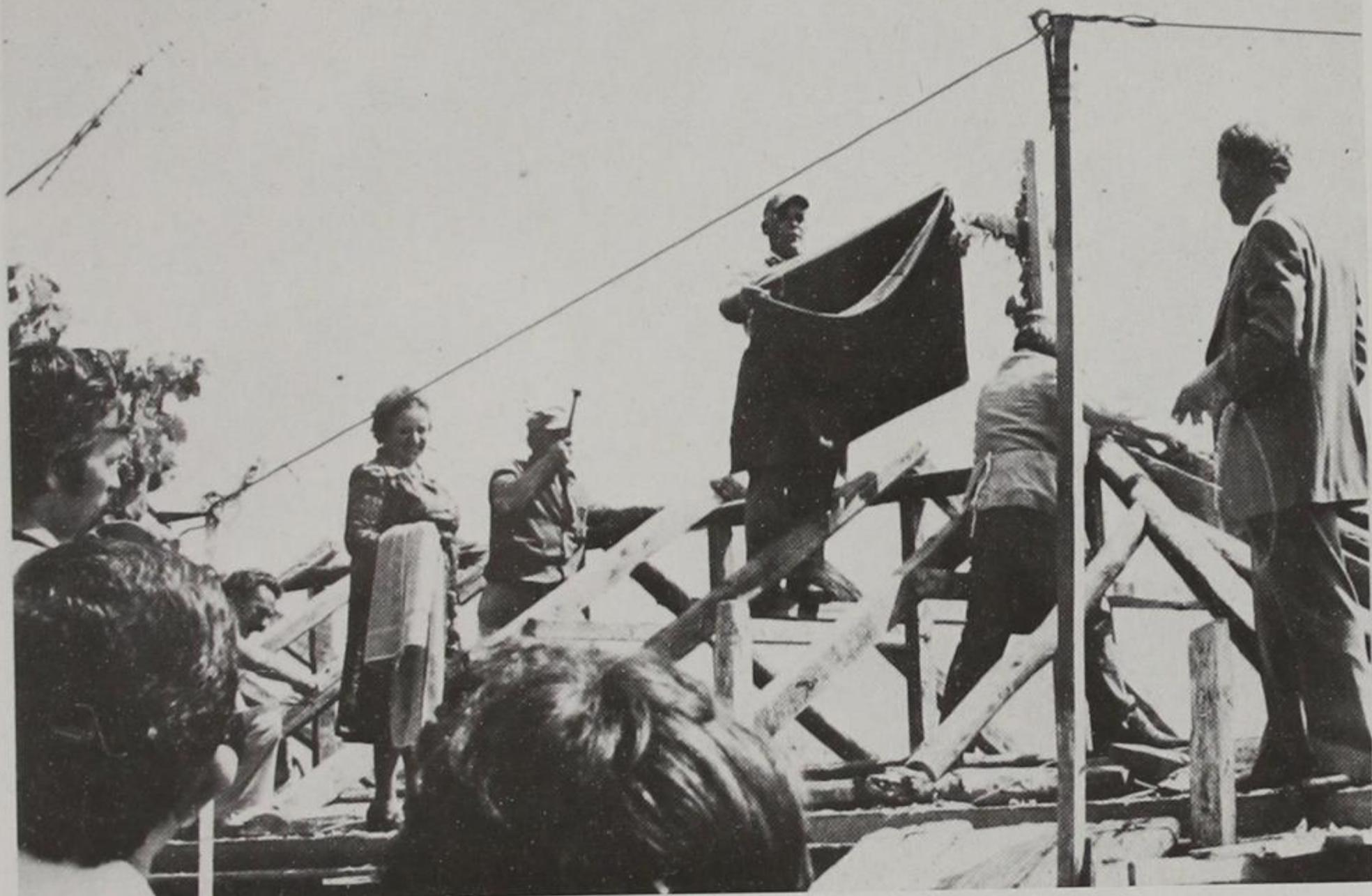
Υπενθυμίζουμε, ὅτι οἱ συνδρομές σας πρέπει νά στέλνονται στή διεύθυνση:

Θανάσης Παπαγεωργίου

Περιοδικό ΑΡΜΟΛΟΙ

Βασ. Κων/νου 42, ΛΑΡΙΣΑ

Γιά περισσότερες πληροφορίες τηλεφωνεῖστε στό 041-229321.

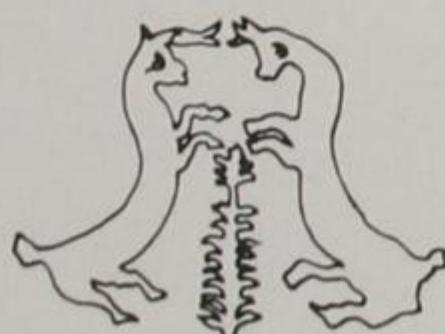


Οι φωτογραφίες είναι από τά μπαξίσια που έγιναν στις 13 Αύγουστου στό σπίτι του Τόλη Τσάνη. Στή σκεπή άνεβηκαν οι μαστόροι: Σπύρος Βαλτᾶς, Χρήστος Ντόβας, Εύριπιδης Βαλτᾶς και Θεμιστοκλῆς Γκάσιος.

τελετουργικά στάδια: α') από τό θεμέλιωμα (μέ τή γνωστή θυσία τοῦ πετεινοῦ)· β') από τό γιόρτασμα τῆς σκεπῆς (πού ἡταν ίδιαίτερο ἔργο και κέρδος τῶν μαραγκῶν - ξύλινη στέγη) και γ') από τόν ἀγιασμό και τά ἐγκαίνια (γιά τήν κατοίκηση). Και τά τρία είναι στάδια ἐξελικτικά, πού ἀνήκουν στή διεθνῶς ἀναγνωρισμένη λαϊκή ἀνάγκη τῶν μεταβατικῶν τελετῶν (*rites de passage*). Και τά τρία είναι ἔθιμα διεθνῆ, πού ὅχι μόνο σ' ὅλους τούς λαούς, ἀλλά και σ'

ὅλες τίς ἐποχές τά ἐπρόσεξαν και τά ἐφαρμόζουν. Ή κατοικία είναι σοβαρότατο θέμα, κι είναι δύσκολο νά παρακολουθῇ κανείς ψυχρά και μηχανικά, χωρίς καμιά μεταφυσική εὔχη, τήν κατασκευή της.

» Η ἐξήγηση πού δίνουν οι μαστόροι γιά τό συνδυασμό σταυροῦ, σημαίας και μαντηλιοῦ, είναι πώς «ό σταυρός θά φέρῃ τήν εύλογία, ή σημαία δηλώνει τή νίκη (τοῦ ἔργου) και τό μαντήλι θυμίζει τόν ἵδρωτα τοῦ ἐργάτη».



μπαξίσια ή
μαντιλώματα

.. από κτιστής εγίνα παντοπολίς σεη επιτριετιαν
το προτο Μαγαζι 303 στην 32 στριτ....



Πέτρος Τσάνης-1903

1902

every greater expansion

Í Ída En a Myrkki drotur mey a New York
en hún os Baumr uppsorður En ófalspildi
drotur eyjaorð eyjardua En er En hefði
áv og deales þa 69,1 lín Ehdópada Ede
adagjor os tópfer Kárgjós Ede lóðar
íþjóðar lín En gggadey gca Elin náðvada
þaer Lleygarar Edeðiðar lyaða mearpas En
nauðgjör En Sajra Sc-Te Sír yte dýgjaran
4 En Ehdópada Þa 1904 Edejá En Læt
lejars ferar En ekkiður með aðrva nái yng
aðr línðar nái En náðs y. ja day er
Nauðgjaf Neorayk aya laða day er Eddal ygg
Ede òa eyjaorð að klær En Ede Eddal
gjorðiðar lyaða Eddal day da lyc- ða En
þaer Sír Þeyða Ede ða En náð
þaum En eba náð, ra nata ðy - linn að
ha ðyðar aðr aðr meður eyr eyr En
lín nái na ðe ðeyð

Τό ήμερολόγιο τοῦ Πέτρου Τσάνη βρέθηκε στά χαλάσματα τῆς κουζίνας τοῦ παλιοῦ Τσανέικου. Μαζί μέ τό διαβατήριο και μερικές φωτογραφίες στάθηκε πρόκληση γιά δημοσίευση πρίν ἀκόμα διαβαστεῖ.

Σπάνια κείμενο μίλησε τόσο ἀποκαλυπτικά γιά τή ζωή και τά «ὄνειρα» τῶν πρώτων μεταναστῶν. Ἀπαλλαγμένο ἀπό συναισθηματισμούς, γυμνό - κυριολεκτικά - ἀπό ἐπίθετα, θυμίζει κατεβατό μεσαιωνικῶν χρονικῶν.

Ο Πέτρος Τσάνης, πυρσογιαννίτης μάστορας, πρωτοταξίδεψε στήν Αμερική τό 1903 ἔχοντας ἐπίγνωση τοῦ νέου κόσμου και τῆς μεγάλης προσπάθειας νά «πετύχει». Ἐρχεται και ξανάρχεται στήν Ἑλλάδα μέσα σέ δυό γραμμές χωρίς νά βλέπει τίς «όμορφιές» τοῦ τόπου του. Δέν είναι ἀφελής και γι' αὐτό δέν κατατρύχεται μέ αὐταπάτες. Παίζει, κερδίζει, χάνει στίς «μπίζνες» πάνω ἀπό δέκα φορές και πάντα ξαναρχίζει.

και τι νακανα
επεστρεψα παλεν
εις αμερικη αλα ο
καιρος μου
παρηλθεν αλα παλιν
δεν απελπιστην εχω
ομος ακομι το θαρος
και την τολμη αλα
ενεκεν τις ηλικιας
αρχισα να
απαγοητεβουμαι...

Δέ γονατίζει. Νιώθει τήν ἀδυναμία του σάν προσωπική προσβολή. Τά ἐλατήρια είναι ξεκάθαρα χωρίς διφορούμενα κι ἀπόκρυφα σημεῖα, οἱ ἐπιθυμίες του σαφεῖς κι ἀπ' τήν ἀρχή ἀπερίφραστα διατυπωμένες.

Η ΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Πέτρος Τσάνης-1903

Ἐνγραφο Δια της χιρας μου 1902.

Ηλθα στι αΜερικι προτην σκαλα NEW-YoRK εκατικισα Βαουρ ονομασιαν του δρομου αρθ 206 προτιν εργασιαν εργαστικα εις εν εστιατοριον ος πιατας με 6 Δολ την εβδομαδα επειτα απολιγον ος δεφτερος Μαγιρας επιτα απο ολιγον εις φιλαδελφια εις τα καπνα αδελφους Στεφανου επιδιαστημα εκουραστηκα και αφτην την δουλια διοτι δεν με πλιρονεν παραμ μονο 4 Δολ την εβδομαδα το 1904 επιγα εις Σαντ Τιλιους γενονταν κτισματα με ολιγα καιφαλεα απετυχον και εκι ηπιςτριψα παλεν εις νεοναρΚ αλαξα παλεν επανγελμα επιασα εργασιαν ως Κτηστης επιτα απολιγον διαστημα ηλθον παλι πατριοτες και χωριανι δεν θελο να επενεθο τους υποδε χτικα τους εβοηθισα κατα προτων αλα βαθμιδον ενας συνκενις εφερε τον ιδικο ντου και καθεξις

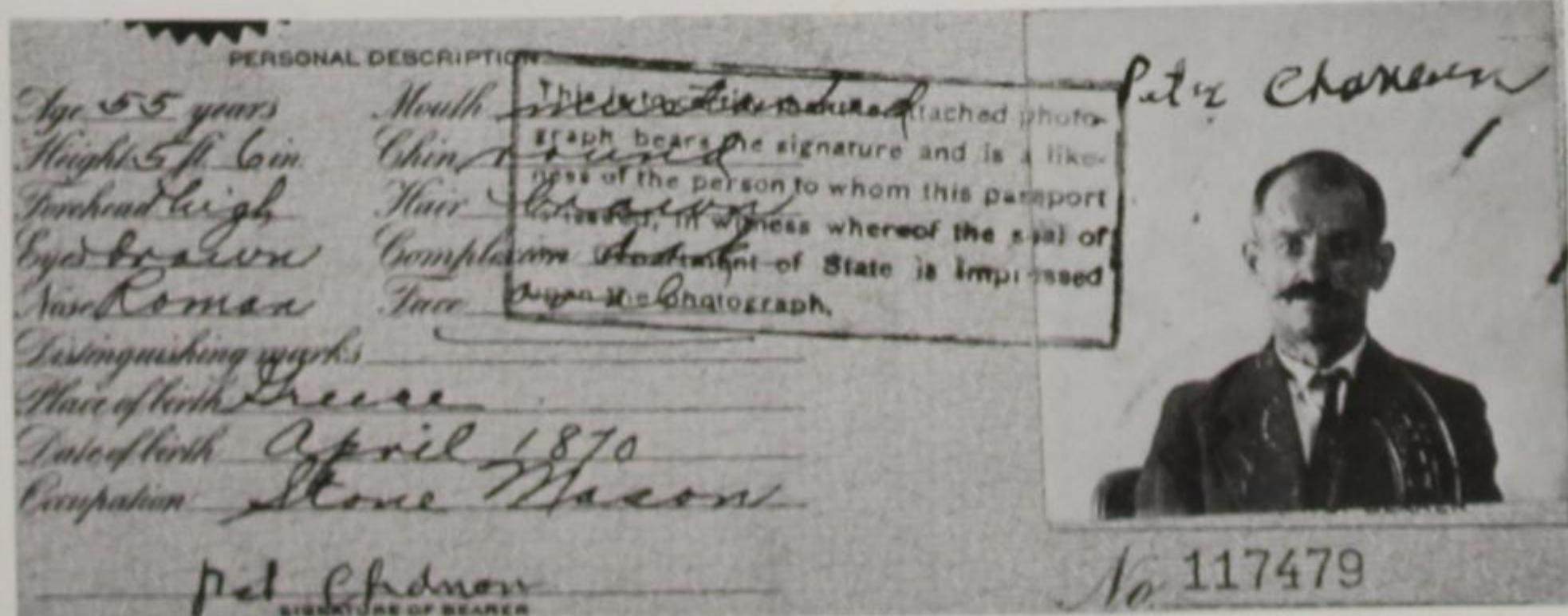
Τό 1906 εφιγα δια πατριδα και το μεθ επες επεστρεψα παλεν δια νεαΝιορΚ αρχισα παλεν τες περιπετιες τον αγοναν απο κΤιστης εγινα παντοπολις επη επιτριετιαν το προτο Μαγαζι 303 στην 32 στρίτ επιτα παλεν εις κρισεις απο τό 1907 μεχρι το 16 εναβαγισεν η μπιζνες μου και παλεν αρχισα ως κτιστης παλεν κατορθοσα να κανο και ιδιοκτισιαν ηγορασα το Ήοτελ εις

..... μερος 38 δοματιον και
μαγαζια και λιπα επι 9 ενεα ετι και τον αγοναν να το διορθωσω καταφερα ετελιοπιησα προτης ταξεος αφθον τον κερον
.... φανταζομαι και παλεν εναβαγισα ηλθαν η πολεμι ο εβροπαικος ο υιος μου Μιχαηλ και αδελφος μου Δημιτριος επιστρατεφθησαν εδο διοτι ετυχαν της ηλικιας επιγαν εις τον πολεμον κατα μετοπον εναντιον

τον γερμανον ετραβματησθηκε ο Μιχαηλ
εκαθισεν αρκετα εις το νοσοκομιον
τα τραβματα ηταν σοβαρα επι 4 ετι νοσι
λεβονταν εις διαφορα νοσοκομια
εδο και εις το Τσικαγον και σε αλα μερι
τα οπια τον μεφεραν απο μερος
εις μερος η στενοχορια μου και ο μεγαλος
παλεν αγον και απελπισια απο τον πολεμον
και τας στενοχωριες αναγκαστικα να
παρο εναν σινετερον εις τες πιζνες μου
καπιον Σπαρτιατην λουην βαμβακιτην
εκινος παλι επωλησε το μεριδιον του εις καπιον
γιωργιον Χαροκοπον Αθινεον δικιγορον
επεριπλεκτικα παλεν εις τα δικαστηρια
ο βαμπακιτης με χρεοκοπισεν και επιτα εβρε
θικα εγο εις διςκολον θεσιν επεριπλεκτικα
και εγο εις το δικαστηριον επι σιραν τεσερα
πεντε ετι οσο να καθαρισο επερασαν 2 ετι
με μεγαλιν αγονιαν και στενοχωριαν
το 16 το 1918 με 19 επολισα απεφασισα παλεν δια
πατριδα και παλεν αλιν ατιχιαν
και παλεν ατυχισα ελαβον ολα τα περισεβματα
τον κοπον και τις βαλιτσες μου τα ολιγα
περισεβματα 7 επτα χιλιαδες επηγα
και πατριδα 1919 με 20 τα εξαργιροσα
αλα αφτα τα εκανα δραχμας με 5/20
με πεντε και εικοσι δεν παρηλθον ολιγον
χρονικον το 1922 ο πολεμος της μικρασιας
δια της πισθοχωρισεως εχασαμε τον πολεμον
εξεπεσεν η δραχμι απο 5 το δολαριον
εφθασεν 95 αλη μιαν καταστροφι εχασα
τα παντα ηδιοκτισιες μετα τον εβροπαικον
πολεμον επεστρεψα πολικοζμια πολυ
απο 2 εκατομιρια ανερχετε

Το ημερολόγιο δημοσιεύεται χωρίς παρέμβαση η περικοπή κρατώντας έτσι όλα του τα μειονεκτήματα η πλεονεκτήματα. Η έλλειψη τόνων, η συντακτική και όρθογραφική του «ιδιομορφία» ισως δυσκολέψουν την άναγνωση. Αξίζει και παραξίζει τόν κόπο νά διαβαστεί γιατί πρόκειται για σπάνιο και άποκαλυπτικό κείμενο. Εύχαριστούμε τό φίλο μας Απόστολο Ζγολόμπη γιά την πολύτιμη βοήθειά του. Χωρίς τη συνδρομή του ή άναγνωση τού κειμένου θά ήταν δύσκολο νά άρχισει και νά συνεχιστεί.

Πέτρος Τσάνης, τό πρώτο διαβατήριο, 1903.



6 εκατομηρια παλεν πλιθινεν
 η ΝεW - Ηορκ 1925 75 χιλιαδες
 Βλεπο την καταστροφιν μου αλα
 και τι νακανα επεστρεψα παλεν εις αμερικη
 εκανα τον εργολαβον σε μικρας επιχιρισεις
 αλα ο καιρος μου παρηλθεν
 αλα παλιν δεν απελπιστην εχο ομος ακομι
 το θαρος και την τολμην αλα ενεκεν της
 ηλικιας αρχισα να απογοητεβουμαι
 παλι δοξα τον Θεον ακομα με ενθαρινε
 αναγκαζω να ξαναεπιστρεψω εις πατριδα
 εγινεν απο μεγαλην μου
 απελπισιαν διορθοθικανε
 ο υιος μου
 Μιχαηλ αρχισε τας προτας του επιχιρισις με
 καπιον αλον ειχεν επιτιχιας δια του τροπου του
 και της εργασιας του προδεβε μεχρι τωρα
 ο δε αδελφος μου Διμιτριος εις τας αρχας
 οπου ηλθεν εις αμερικην ηλθεν νεος 17
 ετον αρχισε εις την επιχηρισιν ως Μαγειρας
 σερβιτορος εγινεν και ηδιοκτητις εστιατοριου
 σπαταλος μικρος
 αλα αργοτερον διορθοθικε ιπιρετισεν
 εις τον αμερικανικον στρατον
 εβαδισεν νικιτης μεχρι το γερμανικο
 εδαφος καθισεν επι κατοχην
 επι διαστημα 2 ετι και επεστρεψεν
 παλεν εις αμερικιν εγνωρισεν
 την Κυριαν του κοριν γερμανου την καταγογη
 επαντρεφθιν την Μιες Φ..ρε..ς
 απεχτισεν εναν Κονσταντινο
 και μιαν θυγατερα Μαργαριταν
 εκ
 τEKVO

ειχαμεν και διο 2 αλους αδελφους
 Χαρισην και Ιωανις εις εγιπτον πολλα
 πολα ετι επι 30 ετι ελθεν ο αποχερετιζμος
 και απο μικρα πεδια εφιγαν δια εγιπτον
 ο μεν Χαρισης απεκατησταθικε
 σε καπιο χωριο εξω του καμπου ΜυΤ αΡα...ς
 το επανγελμα αρτοπιος
 Τιμιος αλα αγραματος κατορθωσεν
 να καμη και αφτος περιουσιαν
 διοτι
 4 μαγαζια και Ήοτελ αλα αργοτερον
 τα χρεοσεν και δια της αμαθιας
 επηρε πληγη και τα εχασεν αργοτερον
 μετα το θανατο του ανελαβεν

Πέτρος Τσάνης, 1917.



εις χιρας τις η συζηγος του
τεκνα δεν απεκτισεν και εζη μετα
της συζηγου του επι πολα ετι εις εγιπτον
.....
..... ο μικροτερος Ιωανις εταξιδεψεν
16 ετων ανεχωρισεν απο πατριδα
δια εγιπτον αποκατασταθι εις Πορτ Σαιτ
του επανκελματος και αφτος φουρναρης
Επαντρεφτικε Συζηγον του Σαμεα
την καταγογην απεχτισεν 3 θυγατερες και 2
πεδια Κωνσταντινον και πατριΚ
εργασθι εκοπιασεν δια της δραστηριοτιος
και μεγαλις του επιμελιας
τιμιος επιχεριματιας και παντα
κατορθοσεν να αφισι εις τα τεκνα του
λιγην αναλογα περιουσιαν
απεθανεν 1927 18 Ιουλιου και στην αθινα
δεν επροκανεν να φθασι στην πατριδα
..... επαψε η καρδια του εις το
καφενιον χορις να παρουν καντιποτα
αφησεν ορφανα απροστατεφτα
τεκνα το μεγαλιτερον 18 χρονον

.....
εγο ως αδελφος και θειος τους δεν
τα εγνορισα και λιπουμε παραπολι
η περιπετιες και τα μακρινα ταξιδια
μας εστιλεν η τυχι ανατολιν
και δισιν απο πεδια

.....
αφτο να το φιλαξετε τολιγοτερον επι τρις
γενιες οπου εγενιθικα και
καταγομεθα Ηπιρο Πυρσογιανιν
Κονιτσης και η γονις μου

.....
..... ο πατηρ και η μητερα μου
απεθανον παλιν νεη μας αφισαν ολους
ανιλικους 4 πεδια και 2 θυγατερες
τιν αφτιν τυχι ηχαμεν ολι εκπατριστικαμε
και η 2 αδελφες μολις επαντρεφθι
μια εφιγεν μαζι με τον αντρα της αποκατεσταθι
κε εις αθινας με αλες περιπετιας



... ο μικροτερος αδελφος μου
Ιωανις εταξιδεψεν
16 ετων ανεχωρισεν
απο πατριδα δια εγιπτον
αποκατασταθι εις Πορτ Σαιτ....



The ANDERSON HOTELS

W. E. ANDERSON, Prop.

H. C. STUART, Gen. Mgr.



I am stopping at
THE ST. REGIS

Chicago, Ill.

Saturday, 1920

Lebore que warpa un unapa Gas Jymo.
Swajopas nados runad offun pro adegor
nor, ejabos run sonoropas un exepir
oor eode wappa, por ypaqis oos exera regopas
tronopas airon mai onap oive woppwastn.
nos uai braxwkopio de dia epura ead war
tutaros racy de alros de ep xogos diorn
ow, dia ta nido rao penisapenos uai ros
Joppus por war adyppor pnow diorn iku
peria dia taros nido mai ros ayngon
as nados uai aron que ayjis pnow ad diorn
gonos ros dpoquos uai des yrop jymo
unyga yos oppos onosquos exer unapa
unapa dypua ypa exer des exer oire

καί μιά έπιστολή

Η παρακάτω έπιστολή τοῦ Μιχάλη Τσάνη στάλθηκε στόν πατέρα του Πέτρο Τσάνη τό 1920, χρονιά πού είχε πάρει τήν άπόφαση νά «κάνει γεράματα» στό χωριό. Η δημοσίευσή της συμβάλλει στήν καλύτερη κατανόηση τοῦ ήμερολογίου.

Σικάγο, Ιαναριους, 1920

Σεβαστε μου πατέρα και μητέρα σας γλυκο
ασπαζουμε καθως την αδελφη μου αδελφον
μου, ἔλαβον την επιστολιν σας και εχαριν
που εισθε καλλα, μου γραφις πως εχετε μεγαλες
δηστηχιες αύτου και ο καιρος είναι πολλη ασχη-
μος και στενωχορίσθε δια εμένα εαν ηταν
δυνατον να ελθω αφτου θα ερχωμου διοτη
πωνο δια να ήδω την μητέρα μου και τήν,
αδελφην μου και αδελφον μου διοτη έχω
χρονια δια να τους ηδω και τους αλησμονη
σα καθώς διότι
περηπατο τους δρομους και δεν γνοριζω την
μητέρα μου ολλος ό κοσμος έχει μητέρα
πατέρα αδελφια αλλα εγω δεν εχω ούτε
σπητη αλλα έτση ηνε γραμενω η τηχη
μας να ημεστε μακρια να μην γνορι
ζομασθε να μην γνοριζο την μητέρα μου
παλλεν και τον ευχωμεν ύγιαν και καλλά κερδη και
ο Θεός να τον βοηθήση να πλυροσυ το χρέος του
διοτι τορα εινε σε υλικια που πρεπη να σκευθη
καλλα που βαδυζη διοτι
και εις την αμερικη τα χριματα είνε δυσκολα
να τα βγαλλουν και καθε ενας εχει δικα του
καθυκοντα εδω ο καθε ενας δουλεβη 12 ωρες
την ημερα καθε μερα την εβδομαδα και ο
μισθος του είναι μικρος διοτι τα εξωδα του
είνε σε δολλαρια οχι σε δραχμες και πρεπη
να σκέπτεται καλλα οταν γραφη του ένος
και του αλλουνον δια χρηματα παρα να τυ
ραζη την δουλια του αύτου οσον δυνατε



(ό άδελφός μου Δημήτριος) ... εγνωρισεν την Κυριαν
του κοριν γερμανου την καταγογη απεχτισε εναν
Κονσταντινο και μιαν θυγατερα Μαργαριταν...

και να μην νομιζη οτι η τυχη του
τον τυμοραγη διοτι ο καθε ανθροπος
εχει τα δικα του παραπονα, ζευρο
δια να γινη και αυτος καπιος
δια να τον εκτιμουν ο κοσμος,
να αλλισμονισυ τα περασμενα διοτι ο ανθροπος
πηγενι εμβρος οχι πυσω αυτα τα
εχωμεν περάσυ, τορα είνε σημερον
αυριον και μεθαυριον οχι να καθομαστε
ληπον πατερα αμα ήδης τα πραγματα
αύτου ασχημα καθως μου γραφης να παρις
την φαμηλια και να ελθης παλην έδο
έζησες στην Νεαν Υορκην 20 χρονια ημπορουμε
να ζησωμε και αλλα τοσα και θα
ημασθε καλλητερα παρα αφτου με
ολλες τις δηστηχιεις ληπον τιραγε ωπος
γνοριζες διά το καλλιτερον νομιζο ομος
εαν το είχες κανη αφτο πριν δεκα χρονια
θα ημεθαν καλλιτερα σημερον και
θα γνοριζομεν ο ένας τον αλλον αλλα τορα
ένας έδω και αλλος χηλλια μηλια μακρια
ένα αλλο πραγμα να στελνις ολλα τα γραμα
τα του διοτι εγω μπορι να φυγω
ἀπω έδω και μου τα στελη ό μιτσος
τη να σου γραψω, περσοτερον δεν
γνοριζω χερετησματα ολλους τους συγγε
γείς και φίλους εγω υιο σου σας γραφω

Μιχαηλ Τσανις

μαστόρκα ἐργαλεῖα



Σταμάρια, πελέκημα



Σταμάτα νά ρωτᾶς κάτσε νά πάρουμε μιά άνάσα. Παλιόκαιρος, δέ λέει νά σταματήσει. Βάλε και μιά γύρα ρακή... Γεράματα κι ό καβαλάρης τῆς φωτογραφίας ήταν άκόμα λαίμαργος.

Μιά φορά στήν παλιά Έλλαδα... Πιές, τί μέ κοιτᾶς σά χάχας.

Ρέμπελος και σοφός, χάνονταν και ξανάρχονταν στά δνειρα, γελώντας άσταμάτητα. Μαστόροι, έργαλεϊα, τσιουκάνια, παράτατα και βάλε μιά γύρα. "Αμα ξανάρθεις νά μοῦ φέρεις τίποτα ψάρια, ö, τι βρεῖς τόν κατήφορο. Πιές και σταμάτα νά ρωτᾶς..."

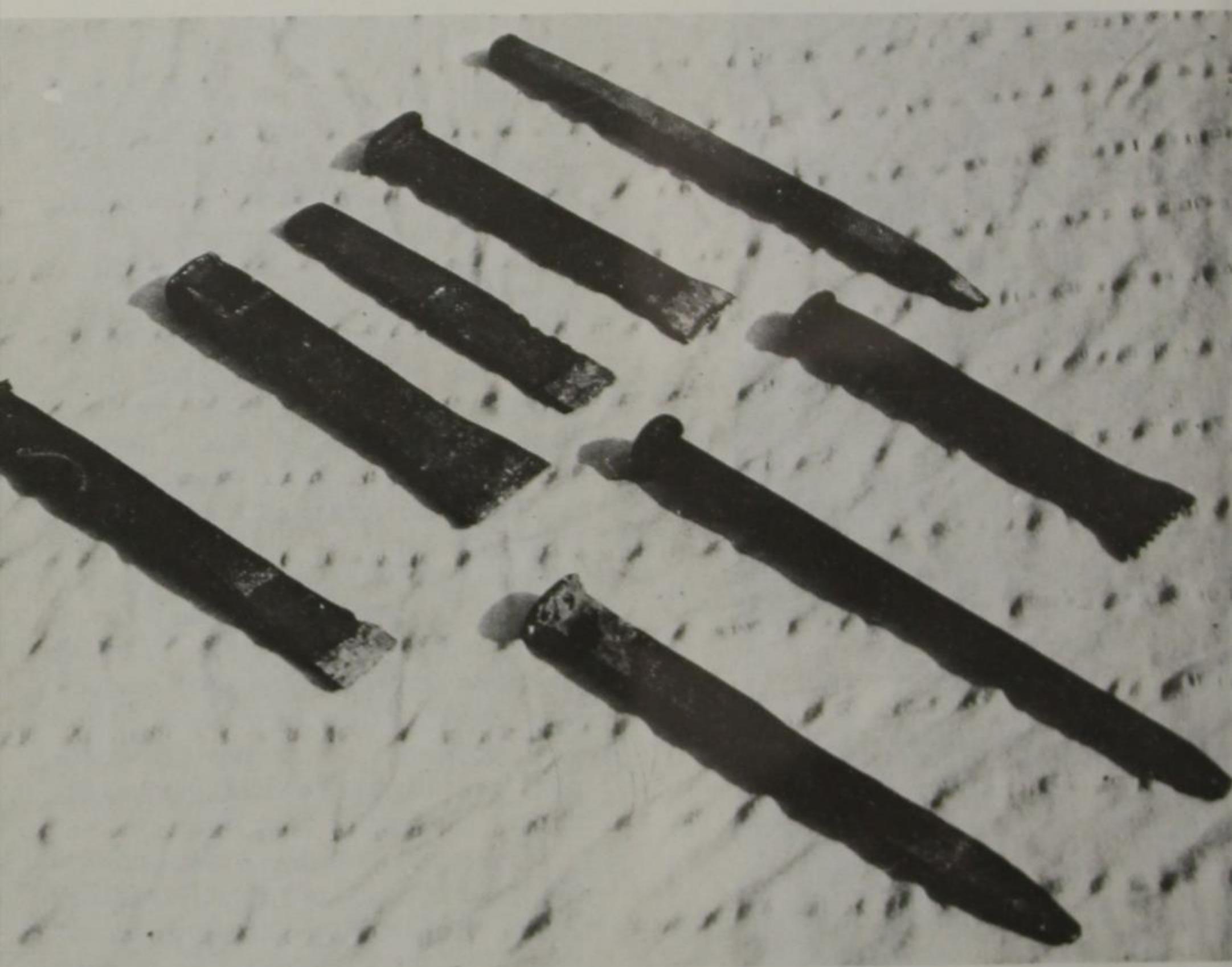
Πρίν τόν πόλεμο μέ βρήκε ή νύχτα στό χάνι τῆς Ασφάκας. Δέ θυμιέμαι χρονολογία... Πιές, πιές, τί χαζεύεις. "Έχω μιά κονσέρβα από τόνο. Θέλει λάδι και μπόλικο κρεμύδι. Κάτσε και θά δεῖς. Βάλε... Πῶς τραβιέται τ' ἄτιμο. Δέν εχω και τίποτα αύγα· όχτω πουλάδες μοῦ τίς ξαπλωσε τό κουνάβι σ' ἔνα βράδυ.

Ξημέρωσε και δέν ελεγε νά κουραστεῖ. Γλίστραγε άθόρυβα στά χρόνια και ξανάρχονταν σά χέλι. Κριφομιλήματα τῆς νύχτας. Πιές, πιές, τί βάισες. "Εμ, σ' ἔφαγαν οι σκοτοῦρες... Δῶσε προσοχή στήν κουβέντα... μήν τούς άκους. Τά μισά είναι φαγωμένα, γιά τήν ἡθική πού λένε... Δέ γίνεται άλλιως... Πολλοί ξενοκοιμήθηκαν... Είδαν πολλά τά μάτια μου... Είχε άγριέψει ή ψυχή μας. Βούζιο... γεράματα ξεπέζεψαν σοφοί, όλοι άμιλητοι... καλά χαμομήλια..." Ωσπου νά σκαπετήσω τόν Τραχελάρη, βούζιο... "Υστερα γράψτα και χόρεψέμε, öπως θέλεις..."

Μιλοῦσε κι ἔπινε σά νεροφίδα. Μέ είχε ποτίσει γιά τά καλά.

Βάλε ρακή, τί κάθεσαι!

εργαλεια



διηγουνται, γραφουν και σχεδιαζουν οι μαστοροι
Θύμιος Βατσκαλής
Γιώργος Φλίντρης
Σωτήρης Γαλάνης

Δῆμος Φλίντρης
Σπύρος Βαλτᾶς
Χρήστος Δόβας

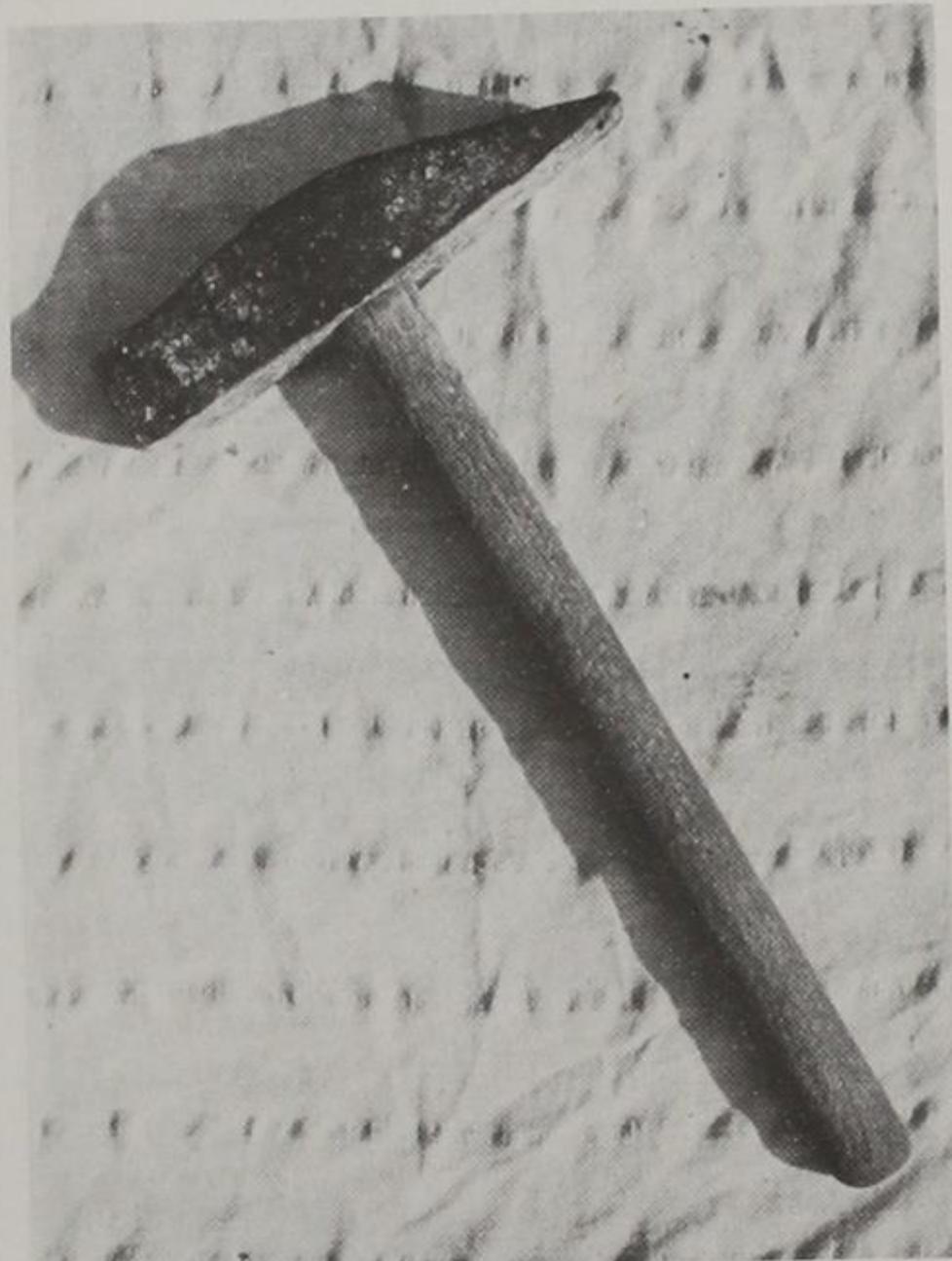


γράφει ό πελεκάνος
Θύμιος Βατσκαλής

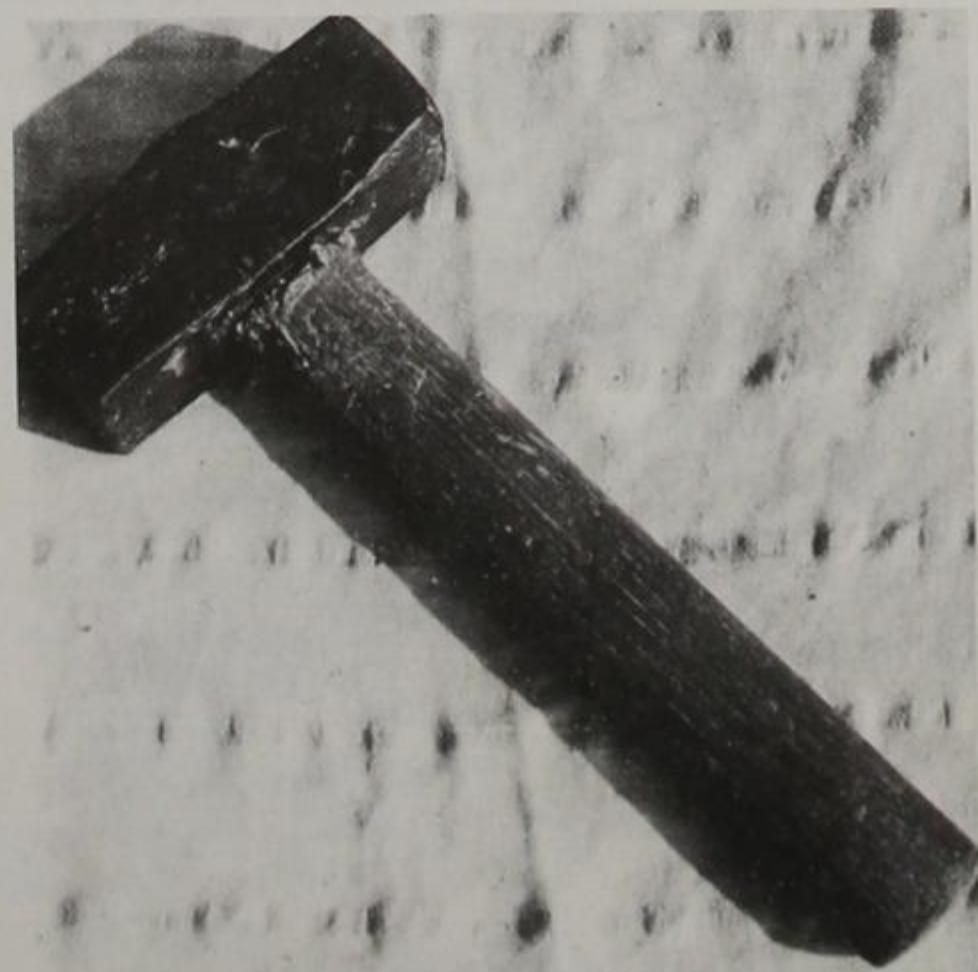
Άλλαξαν οι καιροί και στά έργαλεϊα και στήν τέχνη. Παλιά ένας μάστορας είχε ένα φόρτωμα έργαλεϊα. Σήμερα άπόμεινε τό σκεπάρι και τό μέτρο. Οι μαστόροι πού δούλευαν στόν τοίχο χρησιμοποιούσαν σφυρί, μυστρί, ζύγι, σκεπάρι, πριόνι, άλφαδι και τά παλιά χρόνια ένα τρίγωνο σάν δέλτα πού άλφαδιαζαν. "Ενα έργαλεϊο πού χάθηκε γιά πάντα είναι ή άριδα. Άριδες διαφόρων είδων χρησιμοποιούσαν στίς σκεπές γιατί παλιότερα δέν ύπηρχαν πρόκες και στή θέση τους βάζανε γύφτικα καρφιά. Τρυπούσαν πρώτα τό ξύλο μέ τήν άριδα κι υστερα περνούσαν τά καρφιά, γιατί μέ τό κάρφωμα στράβωναν.

Περισσότερα έργαλεϊα είχαν οι πελεκάνοι. Αύτοί κουβαλούσαν σφυρί, μυστρί, ζύγι, μάτρακά, γωνιά, χτενιά, πικούνι, κόπανο, κοπίδια, καλέμια, βελόνια ντιβισλίτικα μέ δόντια και ένα κουμπάσο πού σημάδευαν τά στρογγυλά. Τό σφυρί στόν πελεκάνο ήταν άπαραίτητο γιατί ξεχόντριζε τίς πέτρες και μετά μέ τό βελόνι και τό ματρακά έβγαζε τή χοντροδουλειά. Στά χωριά μας τήν κόβανε μέ τή βαριά και μετά τήν ξαλάφρωναν μέ τό σφυρί. Μέ τή βαριά και τίς σφήνες ανοιγαν 3-4 τρύπες σέ άπόσταση 10-12 έκατοστά και τίς ένωναν μ' ένα αύλακι πού σκάλιζαν μέ τό βελόνι. Υστερα βάζανε στίς τρύπες παλιά πέταλα άπό τά ζῶα ή σφήνες και χτυπώντας ρυθμικά τίς σφήνες ανοιγαν τήν πέτρα στίς έπιθυμητές διαστάσεις. "Ετσι δούλευαν οι δικοί μας μαστόροι. Είχα άκουστά γιά τούς Τηνιακούς πελεκάνους πού δούλευαν μέ σφήνες, άλλα δέν τούς είδα. Πρώτος ό πέτρος Κοντοζήσης έφερε τήν έφεύρεση αύτή άπ' τήν παλιά Έλλαδα. Στήν τεχνική αύτή είχε μεγάλη σημασία ή άκριβής έφαρμογή τής σφήνας. Χρησιμοποιούσαν πολύ μικρές σφήνες, έναρμονισμένες στή σφηνιά χωρίς πέταλα. Οι σφήνες έσφιγγαν τήν πέτρα και μ' ένα - δυό χτυπήματα τής βαριοπούλας κόβονταν σάν μέ τό πριόνι.

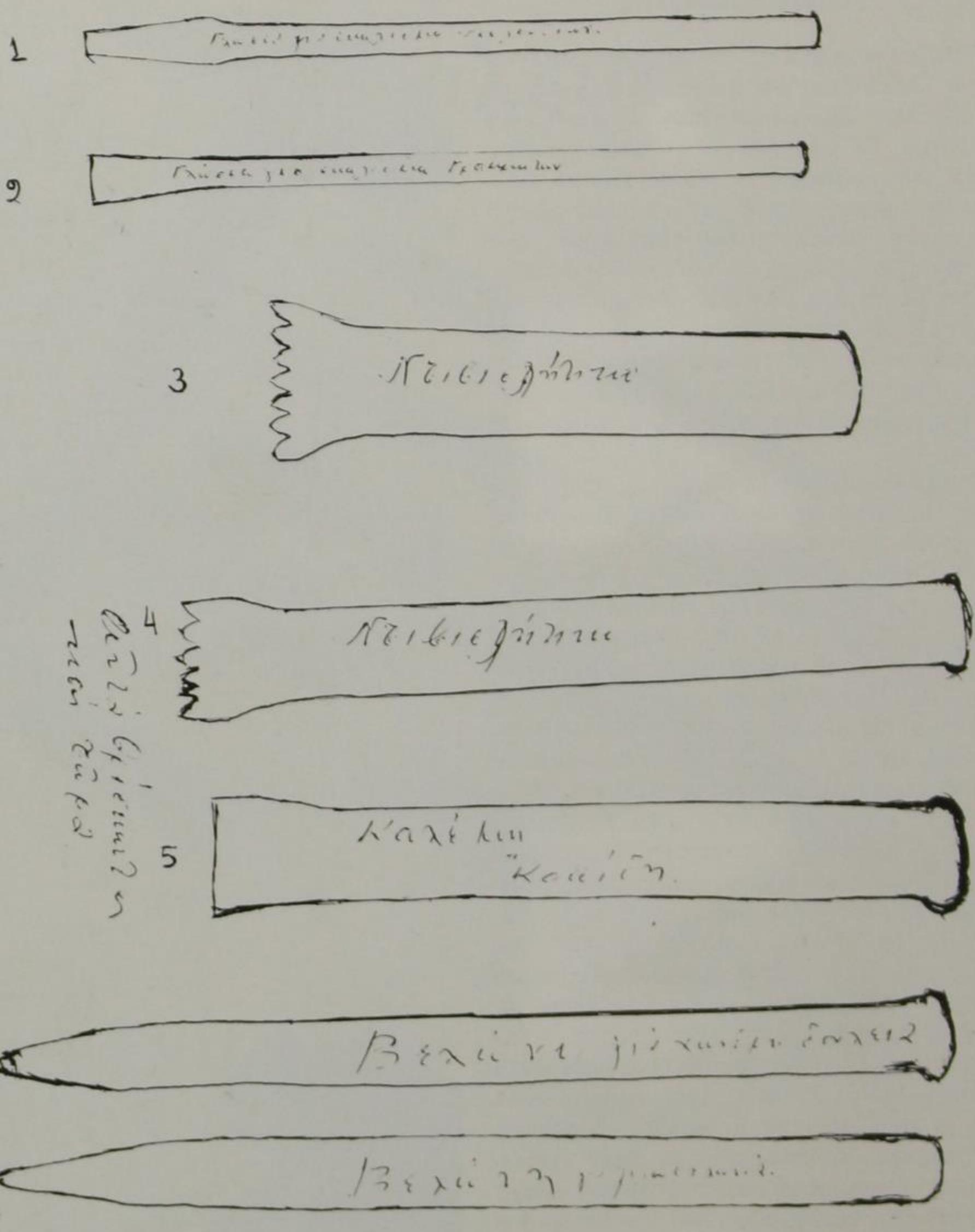
"Υστερα άναλαμβαναν οι πελεκάνοι πρώτα μέ τό βελόνι κατεργάζονταν τήν πέτρα παίρνοντας τά χοντρά γιά νά φτιάξουν έπιπεδες έπιφάνειες, τό πανί. "Εστρωναν μετά τήν άνωμαλη έπιφάνεια μέ τή χτενιά, και μέ τό λούστρο, ένα είδος καλεμιοῦ, γυάλιζαν τήν έπιφάνεια. Πάνω έκει σχεδίαζαν τό κέντημα μέ μολύβι ή βελόνι. Έάν τό πελέκημα προχωρούσε και κόβονταν κανένα κομμάτι τής πέτρας,



σφυρί κανονικό



μάτρακας



Σχέδια έργαλείων του πελεκάνου Θύμιου Βατσκαλή:

1. γλώσσα γιά σκάλισμα λουλουδιών
2. γλώσσα γιά σκάλισμα γραμμάτων
3. ντιβισλίτικο
4. ντιβισλίτικο
5. καλέμι - κοπίδι
6. βελόνι γιά χοντρή δουλειά
7. βελόνι γιά ψιλοβελονιά.

άμεσως κολλούσαν τό κομμάτι μέ ασπρη ἀσβέστη και ζάχαρη.

Η ζάχαρη μαζί μέ τόν ἀσβέστη γίνεται πολύ δυνατή κόλλα που δύσκολα ξεκολλάει, ἀρκεῖ νά μή βραχεῖ.

Τά ἐργαλεῖα που χρησιμοποιούσαμε στό πελέκημα ἡταν πολύτιμοι σύντροφοι. Τ' ἀγαπούσαμε σάν παιδιά μας και τά κουβαλούσαμε μέ προσοχή, μήν πάθουν τίποτα. Πρίν ξεκινήσουμε γιά ταξίδι κάθε μάστορας τά πήγαινε στούς γύφτους γιά ἐπιδιόρθωμα. "Ενας καλός πελεκάνος ἔπρεπε νάχει 40 μέ 50 σφήνες και βελόνια. Νάβλεπες ὅταν ξεκινούσαν τά μπλούκια γιά ταξίδι, τά μισά γομάρια ἡταν φορτωμένα ἐργαλεῖα. Τσοκάνια, πήχη γιά τά πρέκια, ὅπου δέν ἔφτανε ἡ γωνιά, ματρακάδες, κοπίδια, βελόνια, σφῆνες, ντιβισλίτικα, χτενιά, πού ἀπ' τή μιά μεριά είχε χοντρά δόντια γιά τή χοντροδουλειά κι ἀπ' τήν ἄλλη λεπτά γιά τήν καθαρή δουλειά. Είχαμε μαζί μας και κουμπάσο, τό διαβήτη, γιά νά βγάζουμε τά στρογγυλά.

Τά ἐργαλεῖα τ' ἀγόραζαν ἀπό τά μπακάλικα στά χωριά οι ἴδιοι οι μαστόροι. Παλιότερα και μέχρι τῶν ἡμερῶν μου ἀγοράζαμε και ἀπό τούς γύφτους πού στοίχιζαν πιό φτηνά. Στά καμίνια τοῦ Νάσιου και τοῦ Κώτσιου στό χωριό μιά ζωή παραξέναμε ὅλοι οι μαστόροι τά ἐργαλεῖα μας. Τά ἐργαλεῖα, ίδιως τά βελόνια και τά κοπίδια, χαλούσανε και ἥθελαν παράξυμα. Παλιότερα πληρώνανε ἔνα γρόσι τό παράξυμα, ἀργότερα μιά δεκάρα και ἐπί τῶν ἡμερῶν μου πέντε δεκάρες και σήμερα 8 δραχμές. Μέ τό τρόχισμα ἔκοβαν σάν ξυράφια κι ἄν τυχόν ἔπαιρνε κανένας ἐργαλεῖα ἀπ' ἄλλον μπορούσαν και νά τσακωθοῦν. Σπάνια ὅμως κλέβανε μεταξύ τους ἐργαλεῖα. Δέν θυμιέμαι κανένα τέτοιο ἐπεισόδιο. Τίς περισσότερες φορές χάνονταν ἐπειδή πλακώνονταν ἀπό τά χώματα.

Βέβαια παρεξηγήσεις γίνονταν μεταξύ μας, ἀλλά δουλειά ἡταν αὐτή και μή ξεχνᾶς πώς τά ἐργαλεῖα τότε είχαν ἀξία.

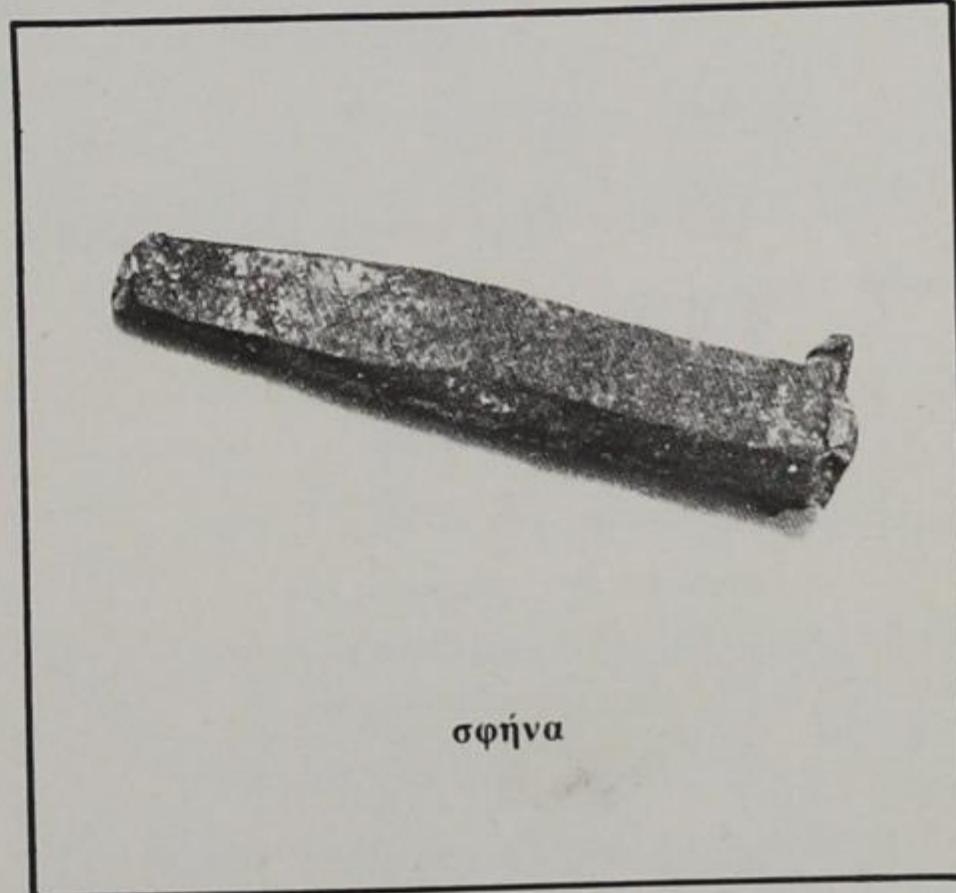
Θυμήθηκα και μιά ίστορία μέ τό μακαρίτη τόν Κύρκα Ντούμα πού ἡταν ἀνθρωπάκι, μέ λίγα λόγια ἀτεχνος. Η δουλειά του ἡταν νά κουβαλάει τά ἐργαλεῖα ἀπό τήν οικοδομή στό νταμάρι.

– Πάρε Κύρκα τό λό και τή βά και γραμμή στό νταμάρι, τούλεγαν οι ἄλλοι μαστόροι· δηλαδή, τό λοστό και τή βαριά.

Τέλος πάντων, είχαν τέχνη καλή ἐκεῖνα τά χρόνια. Δέν ἀπόμεινε τίποτα.

Τά κεντήματα στήν πέτρα ἥθελαν φαντα-

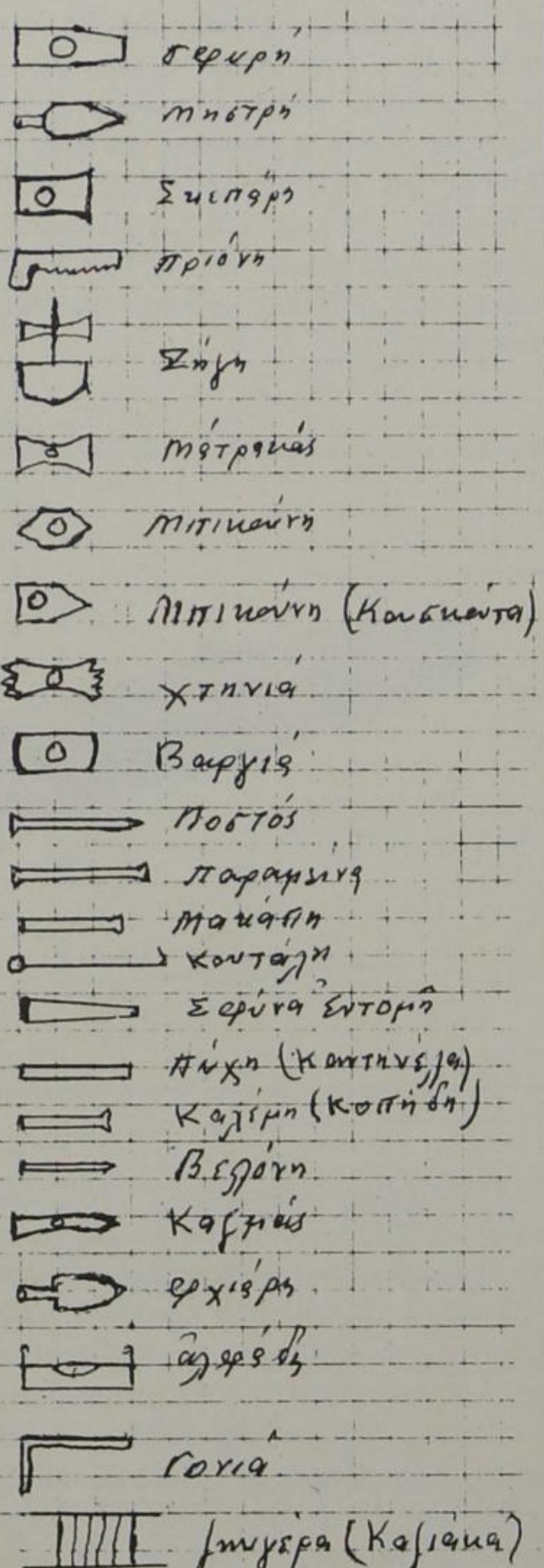
σία και πολύ μεράκι. Έμεις στόν καιρό μας βγάζαμε σχέδια ἀνάλογα μέ τό πνεῦμα μας ἡ βλέπαμε τά παλιά πού είχαν σπουδαῖο πελέκημα. Πολλοί σχεδίαζαν τήν πέτρα μέ μολύβι και μετά πελεκούσαν, ἄλλοι ὅμως είχαν καλό χέρι και δούλευαν τό καλέμι χωρίς σχέδιο. Φτιάχναμε ἀγκωνάρια, πόρτες μέ βάση και κιονόκρανα, πρέκια, καμαρόλιθα, τζάκια πελεκητά. Έκεī ἡταν ἡ μεγάλη μαστοριά, γιατί τό τζάκι ἀκριβοπληρώνονταν κι ὅσο νάναι ἡταν δύσκολη δουλειά γιά κάθε πελεκάνο. Πάντως τό καθαρό πελέκημα μέ λουλούδια, σταυρούς, πουλιά και μέ φιλοβελονιά σταμάτησε ἐκεī γύρω στά 1930. Στέρεψαν, νά πούμε τήν ἀλήθεια, οι τρανοί πελεκάνοι, χάλασε ἡ τέχνη.



Παλιότερα οι δουλειές ἡταν μετρημένες και ὁ κόσμος κοιτοῦσε τήν καλύτερη δουλειά. Τά μπλούκια ἡταν ἀναγκασμένα νά δουλεύουν καθαρά, γιατί δύσκολα ἔφκιανες καλό ὄνομα. Άλιμον στό κακό ὄνομα, γιατί θυμάμαι μπλούκια πού γυρνοῦσαν μήνες χωρίς δουλειά.

Στενοχωριέμαι πού πέθαναν ἐκεῖνοι οι τεχνίτες πού ἄρπαζαν τό καλέμι και χόρευε τό χέρι τους πάνω στήν πέτρα, ὠρες σκυφτοί χωρίς νά σηκώνουν κεφάλι. Μερακλήδες ἀνθρωποί σκάλιζαν και τραγουδοῦσαν κι ὅλο ἔπιναν κρασί ἡ τσίπουρο ἀπ' τό παγούρι γιά περισσότερη ἐμπνευση. Οι καλύτεροι ἔβγαζαν πάνω ἀπό δώδεκα και δεκαπέντε ἀγκωνάρια τή μέρα. Σήμερα βγήκανε τά μηχανήματα γιά τό κόψιμο τής πέτρας. Χτένια και κόπανο σπάνια χρησιμοποιοῦμε.

διηγείται ό μάστορας Δῆμος Φλίντρης.



έργαλεια μαστόρων, όπως τά σχεδίασε
ό μάστορας Δῆμος Φλίντρης

Οι μάστοροι όσον τά παλιά χρόνια όσον και σήμερα χρησιμοποιούσαν τά κάτωθι έργαλεια, τά όποια άγοράζανε άπό σιδεροπωλεία.

Τό τοιοκάνι, δηλαδή τό σφυρί και τό σκεπάρι, τά φκιάνανε στούς γύφτους γιά στερεότερα. Ή τιμή τοῦ σφυριοῦ ήταν 25 δραχμές και τοῦ σκεπαριοῦ 15.

Οι μαστόροι χρησιμοποιούσανε τά κάτωθι έργαλεια. "Ενα σφυρί, ένα μυστρί, ένα ζύγι (Σαούλ), ένα σκεπάρι, ένα πριόνι, ένα ἀλφάδι, μιά γωνιά και ένα σπάγγο, ένα μέτρο και μιά κορδέλα, ἐπίσης χρησιμοποιούσαν και μιά ζκυγέρα, (καζιάκα τή λέγανε) γιά νά μεταφέρουν τήν πέτρα πού ήταν μακριά. Τά μαστόροπουλα μεταφέραν τή λάσπη μέ μιά κουπάνα, τώρα τό λένε πηλοφόρι. Οι μαστόροι διακρίνονταν εις δύο κατηγορίες. Οι μέν καλοί μαστόροι χτίζανε άπό τό εξω μέρος οι δέ άλλοι άπό τό μέσα μέρος. Ής πρός τά λεφτά παιρνανε έξισου.

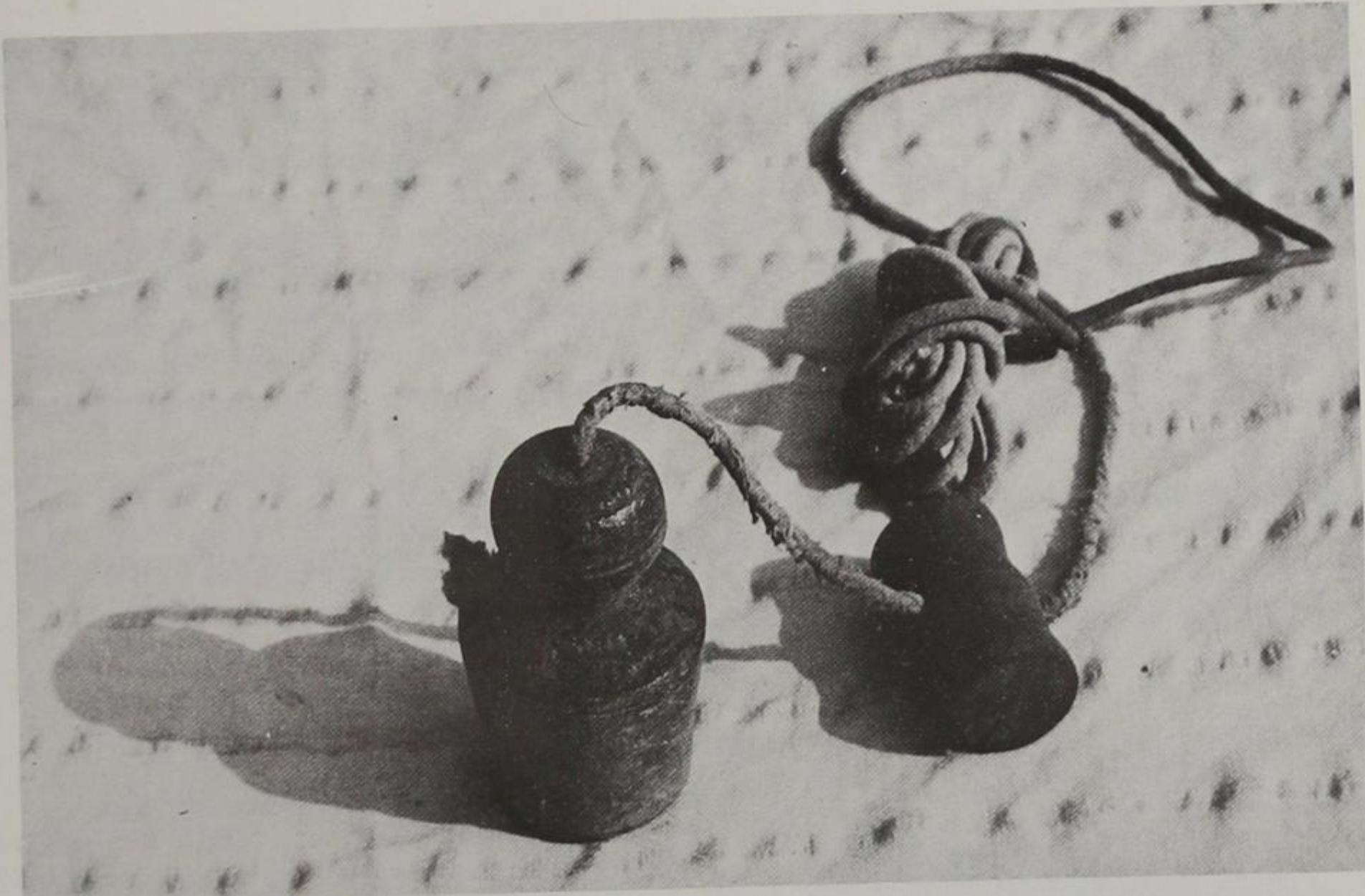
Τό κάθε μπουλούκι (και) τό πιό μικρότερο άποτελείτο άπό 4 μαστόρους, έναν πελεκάνο και δύο νταμαρτζήδες νά βγάζουν τήν πέτρα, καθώς και άπό 3-4 παιδιά διά τήν μεταφοράν τής πέτρας και λάσπης. Επίσης ο κάθε μαστορας είχε και άπό ένα γομάρι. Τά γομάρια τά πληρώνανε τό μισό ότι παίρνανε οι μαστόροι.

Τά παιδιά πληρώνονταν λιγότερο άπό τά γομάρια, περίπου 150 δραχμές τό μήνα και φαγητό. Μόνοι μας μαγειρεύαμε και μόνοι μας ζυμώναμε τό ψωμί. Ής και τά ζῶα μόνοι μας τά καλιγώναμε. Τό βράδυ, όταν τέλειωνε ή δουλειά, πήγαιναν τά ζῶα εξω και τά βοσκούσαν οι νεώτεροι μαστόροι και τά μεγαλύτερα παιδιά.

Τά έργαλεια τους οι μαστόροι τά προσέχανε διοτί δίχως αύτά δέν μπορούσαν νά έργασθούν.

Στό νταμάρι χρησιμοποιούσαν τά έξης έργαλεια: δύο βαργιές, δυό λοστούς, έναν καζμά και ένα φκιάρι. "Οταν βάζανε τά φουρνέλα χρησιμοποιούσαν μιά παραμήνα τῶν δύο μετρῶν ώς και ένα μακάπι τοῦ ἐνός μέτρου γιά μικρά φουρνέλα. Τό μακάπι τό χτυπούσαν μέ μιά μικρή βαριά. Στά σχέδια πού ζωγράφισα έχω και ένα κουτάλι άπό σιδερό γιά νά βγάζουν τήν σκόνη άπό τό φουρνέλο. Έκει-

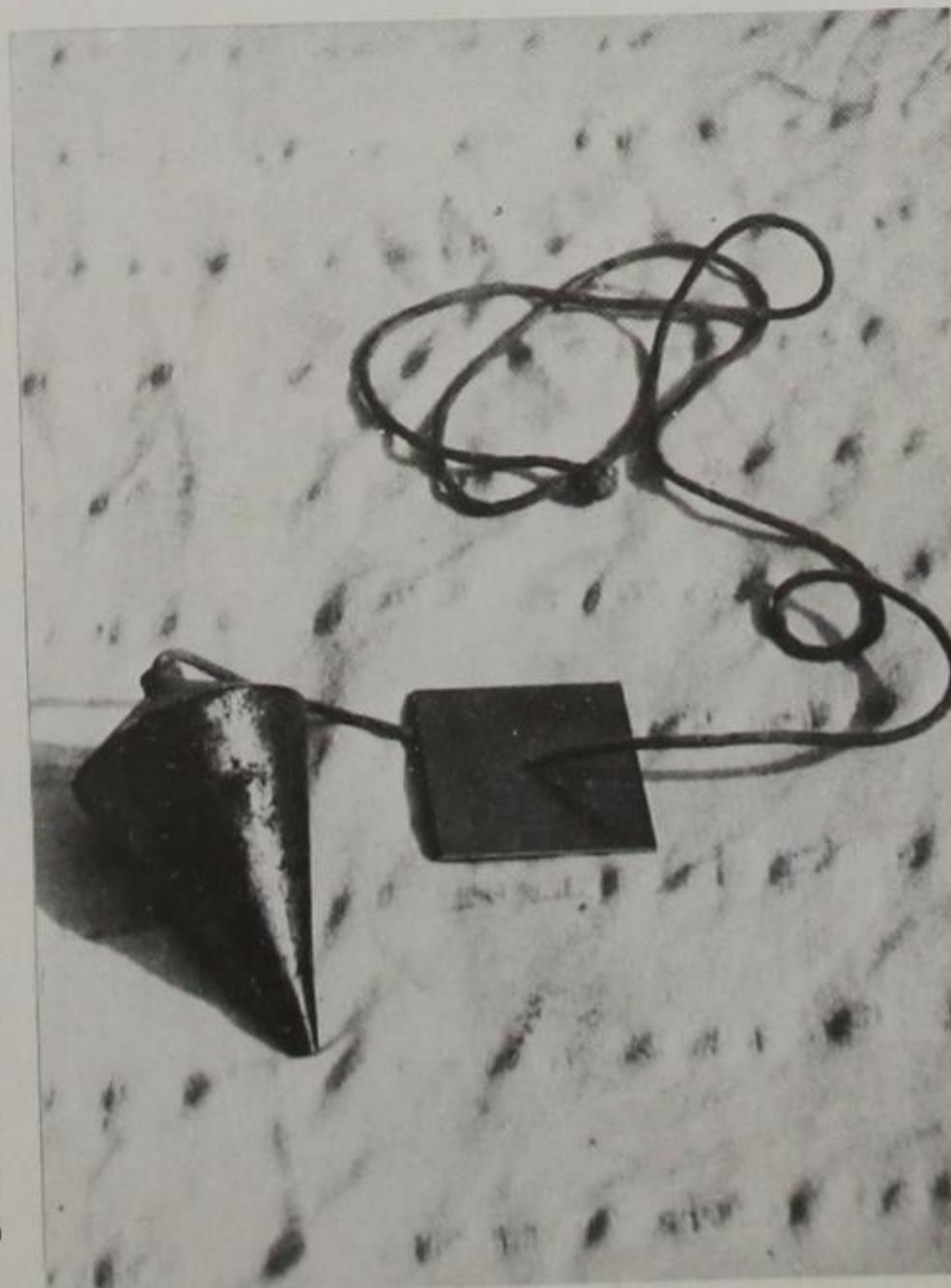
Αρμολόι



ζύγι (σαούλ) νεώτερο



ζύγι (σαούλ) πολύ παλιό



ζύγι καινούργιο

νο τὸν καιρό τά φουρνέλα τά γεμίζανε μέ μπαρούτη και ἐν συνεχείᾳ βάζαν τό φυτίλι, ἐπειτα ρίχνανε ξερό χῶμα καὶ τό κοπανούσαν μ' ἔνα ξύλο.

Τό κόφιμο τῆς πέτρας ἦθελε μεγάλη μαστοριά. Τίς μεγαλύτερες πέτρες τίς κόβανε μέ σφήνες ἀνοίγανε τρύπες μέ τό βελόνι καὶ βάζανε τὴν σφήνα καθώς καὶ ὄρισμένα κουτσοπέταλα γιά νά σφίξει καὶ τή χτυποῦσαν μέ τή βαργιά, ὅπότε ἀνοιγε ἡ πέτρα. Τώρα ἀνάλογα μέ τὴν πέτρα βάζανε ἀναλόγως δυό - τρεῖς τό πολύ σφήνες.

Οι πελεκάνοι ήταν σάν νά ποῦμε ό αφρός, τό καιμάκι πού άφήνει τό γάλα. Ήταν οι καλύτεροι μαστόροι και τό χωριό μας έβγαλε πολλούς τέτοιους. Οι πελεκάνοι χρησιμοποιούσαν τά έξης έργαλεϊα: ένα σφυρί κανονικό, ένα σφυρί μεγάλο πού τό έλεγαν κουσκούτα, μιά χτενιά, ένα μάτρακα, περίπου δέκα κοπίδια καθώς και δέκα βελόνια, μιά γωνιά, ένα μπικούνι και μιά πήχυ ξύλινη πού τή λέγαν γκαντινέλα, καθώς και ένα ζευγάρι γυαλιά άπό ψιλή σίτα διά νά τούς προφυλάσσει τά μάτια άπό τό πελέκημα. Φρόντιζαν σάν τά μάτια τους τά έργαλεϊα κι ἄμα χαλούσαν τά πήγαιναν στό γύφτο και τά παράξυνε η τά τροχούσαν οι ίδιοι σέ μαύρη πέτρα.

“Οταν ήθελαν νά ζυγίσουν τίς γωνίες τοῦ

σπιτιού και τούς λάμδες τῶν παραθύρων χρησιμοποιούσαν τό ζύγι (νῆμα τῆς στάθμης ὅπως τό λένε σήμερα). Είχε κόπο και κούραση ή δουλειά άλλα οι πελεκάνοι είχαν καλή ρέγουλα και προπαντός ήθελαν ήσυχια και χρόνο, γι' αύτό διάλεγαν κανένα δέντρο μέ ισκιο ή σκεπή και δούλευαν μέ τό μπουαμπέτι τους. Μουρμούριζαν και τραγουδούσαν κι ὅταν έβγαινε πετυχημένο τό άγκωνάρι κελαηδούσαν μέ τήν καρδιά τους, δηλαδή ἔδειχναν τήν ίκανοποίηση.

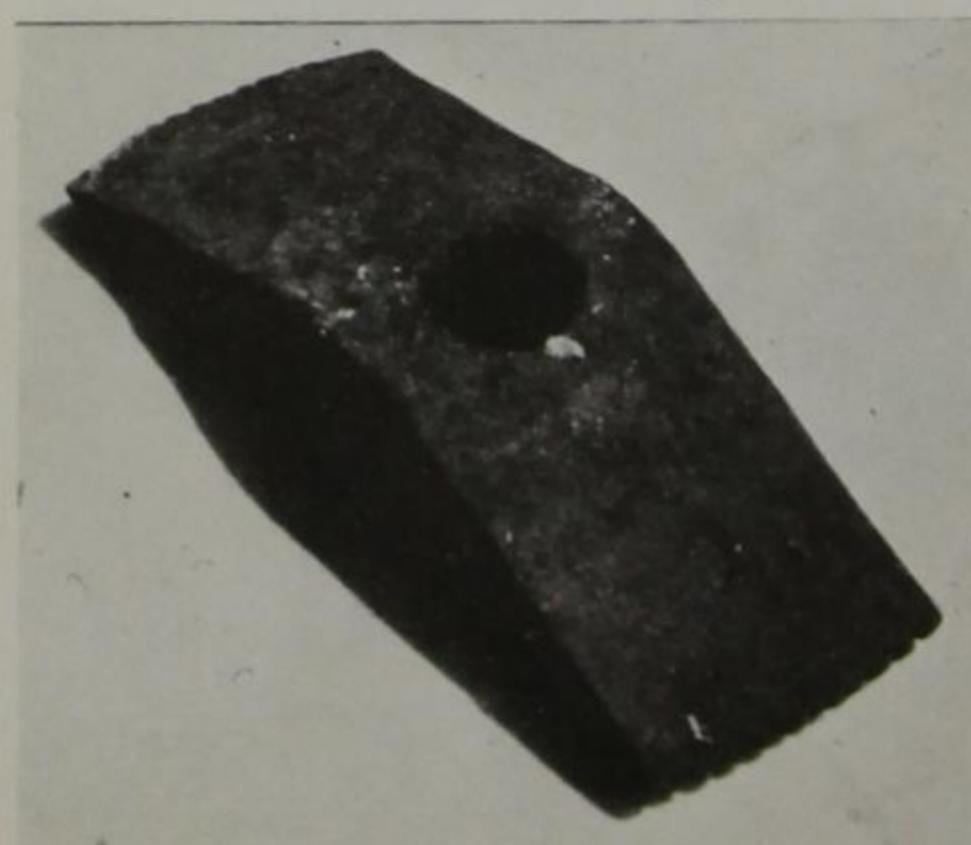
Αγαποῦσαν τά έργαλεϊα τους άφοῦ θυμιέμαι τά πελεκούσαν πάνω στήν πέτρα. Ο πάνω μαχαλάς κάτω ἀπ' τά Σουρλέικα είχε κάτι τέτοια άγκωνάρια.

γράφει ό πελεκάνος Γιώργος Φλίντρης



χτενιά

χτενιά



Οι πελεκάνοι διατηρούσανε πολλά έργαλεϊα και τά φυλάγανε σάν τά μάτια τους γιατί είχαν άξια και δέν ήταν εύκολο νά τά βροῦνε. Τά περισσότερα τάφκιαχναν οι σιδηρουργοί πού ήταν τότε στά χωριά μας. Οι πελεκάνοι είχαν öla - ösa τούς χρειαζότανε: σφυρί, μάτρακα, μπικούνι, χτενιά, κόπανο, καλέμια και βελόνια διάφορα, γωνιά μέ τήν όποια κάνανε τά κεφαλοκόλονα. "Όλα αύτά τά έβαζαν σέ ένα κασελάκι κάθε βράδυ γιά νά μήν τά χάσουν.

Οι τεχνίτες πού άσχολοῦνταν στό πελέκημα ήταν είδικευμένοι και πάντα γεροντότεροι ἀπό τούς κτίστες. "Όλα τά μπουλούκια φρόντιζαν νά έχουν πάντοτε κοντά τους ένα - δύο πελεκάνους, γιατί τά σπίτια πού φκιάνανε τότε είχαν πολλά πελεκήματα. "Όλα τά άγκωνάρια, οι πόρτες και τά παράθυρα γίνονταν πελεκητά καθώς οι κορνίζες.

Ήταν ἔτσι τά χρόνια και οι δουλειές τόσο σφιχτές πού δέν τούς ένδιέφερε πόσο μεροδούλι θά πάρουν, οῦτε και πόσο καιρό θά κάνουν γιά νά τελειώσουν τό σπίτι. "Επειτα ήθελαν νά κάνουν καλή δουλειά γιατί ἔτσι ἀποχτοῦσαν περισσότερες γνωριμίες και καλό ὄνομα. Φρόντιζαν και τό παραμικρό γιά νά μή χαλάσουν τή φήμη τους.

Συμφωνούσανε μέ τό σπιτονοικοκύρη ἐκτός ἀπό τά λεφτά και τό φαΐ, δηλαδή ό σπιτονοικοκύρης ἔπρεπε νά τούς ταΐζει ώς ὅτου τελειώσει τό σπίτι. Τό σπουδαῖο είναι ὅτι κάνανε συμφωνία τρεῖς ή τέσσερες τενεκέδες τοίπουρο γιά νά πίνουν νά ξεκουράζονται. Λέγανε

Μωνικούν



Το μωνικούν είνε δευτερός σε σφυρή
άγια θεστό τὸ ἔνα μέρος είνε φίντερό μαι
αὐτὸς συργενάντος έπειτα σὲ ἀγχονάρη ἔχει
μεγάλο σῆρος εἰς τετραγωνικάτην ερέμην καὶ
το μωνικούν ωκεὶ μετά το στρεγενάν

Τό μπικούνι είναι ὅπως τό σφυρί ἀλλά ἀπό τό
ἔνα μέρος είναι μυτερό· μέ αὐτό ὁ πελεκάνος
ὅταν τό ἀγκωνάρι ἔχει μεγάλο σῆρο τό τετραγω-
νιάζει πρῶτα μέ τό μπικούνι καὶ μετά τό πελε-
κάει.

Χτενιά



Η χτενιάς οἵτε ἀθαρίτην
γίνεται σεργενάρη διότη μοὶ τοι χτενιά
“ευαγαρεῖ τα ἀγγειαρά” Λία ὅταν ἐ^ται
ορόντειο γίνεται σαδαρόσεργειν αὐτού
ερέτα τὸ γόνιαραι μοὶ τὸ ουράρην καὶ
τὸ βελόνη μετά τὸ ἰσιαρέ μοὶ τὸ χτενί

Η χτενιά ἦταν ἀπαραίτητη γιά τόν πελεκάνο
διότι μέ τή χτενιά ἔκαναν τά ἀγκωνάρια λεῖα.
Οταν ἐπρόκετο γιά καθαρό πελέκι ἀφοῦ πρῶτα
τό γόνιαρε μέ τό καλέμι καὶ τό βελόνι μετά τό
ἴσιαρε μέ τή χτενιά.

Μάτρακας



ο μάτρακας είναι ουαριτηνός
εἰστι σεργενάρη διότη μοὶ αὐτού.
χειωσάν το ουράρη μότε δυνατή
καὶ σύστη σηρά ὑνάδογα τόν σῆροσει
θίζει νὰ βρήκη ἀνότατη σίτρα μου
σεργενάν

Ο μάτρακας είναι ἀπαραίτητος στόν πελεκάνο
διότι μέ αὐτόν χτυπάει τό καλέμι πότε δυνατά
καὶ πότε σιγά, ἀνάλογα τόν σῆρο πού θέλει νά
βγάλει ἀπό τήν πέτρα πού πελεκάει.

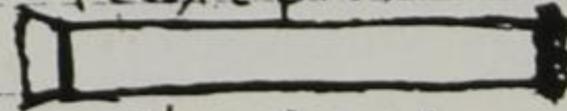
Κοίωανας.



Ο κοίωνας είναι ο αστράγανος με τη διαφορά ότι έχει τις δύο τις δίο μέρη δόντια μικρά' μαζί αύτού του περα. Ο αστραγάνος τού αγγονάργια μετά την χρενίδα ναι τα σιένη ήσια αφερεταί τα εξογκώματα ωστι άφηνται η χρενίδα διότι έχει μεγάλη έπιφανεια. Είναι άπαραίτητο έργαλειο για τόν πελεκάνο.

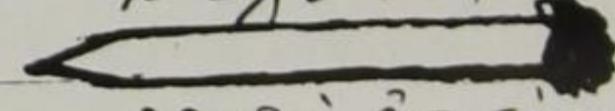
Ο κόπανος είναι όπως ο μάτρακας μέ τή διαφορά ότι έχει και άπο τίς δυό μεριές δόντια μικρά. Μέ αύτόν περνάει ο πελεκάνος τά άγκωνάρια μετά τη χτενιά και τά κάνει ίσια αφαιρεταί τα εξογκώματα που άφηνε ή χτενιά διότι έχει μεγάλη έπιφανεια. Είναι άπαραίτητο έργαλειο γιά τόν πελεκάνο.

Καρίκην

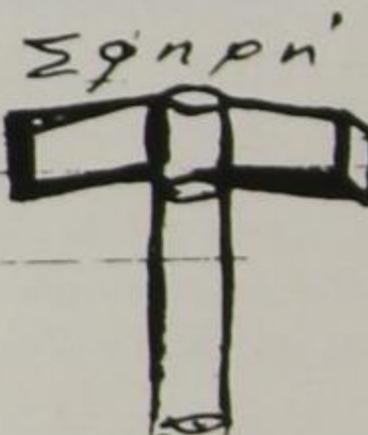


Είναι ζέρο, ή τσάρη, ή αδό αυτούς ωρίσων νά έχει μολύβδα

Βελόνη



Αθό ή τσάρη, ή αδό αυτούς ωρίσων νά έχει μολύβδα



Τό καλέμι και τό βελόνι είναι όλο άτσάλι. Από αύτά πρέπει νά έχεις πολλά.

Τότε ένα νόστιμο άστειο γιά τό σπιτονοικοκύρη: «Γιά τήν τιμή που κάναμε άφεντικό μπορεῖς νά μᾶς κόψεις κάτι, άλλά άπο τό τσίπουρο καθόλου, γιατί δέ μᾶς φτάνει ούτε τό συμφωνημένο».

Οι νταμαρτζήδες ήταν ειδικευμένοι γιά τό βγάλσιμο τής πέτρας. Η δουλειά ήταν βαριά και έπρεπε νά διαλέγουν ξεχωριστά τίς πέτρες γιά άγκωνάρια, γιά λαμπαδιά που χρειάζονταν στίς πόρτες και στά παράθυρα. Τά περισσότερα τά κόβανε μέ σφήνες γιά νά βγαίνουν όμορφα και χωρίς φθορά.

Τά έργαλεια που μεταχειρίζονταν στό νταμάρι ήταν άπαραίτητα ή βαριά, λοστοί μεγάλοι

και μικροί γιά φουρνέλα καθώς και πολλές σφήνες γιά νά σκιζουν τίς πέτρες. Λέγαν μάλιστα γι' αύτούς ένα άστειο ότι: «δέν θά πάτε στό νταμάρι γιατί σκόλασε ή δουλειά». Κι αύτοι άπαντούσαν: «Χρειάζονται λίγα άγκωνάρια άκόμα γιά τά άμηλια, δηλαδή τά τζάκια που είναι έξω άπο τή σκεπή». Ήθελαν μέ λίγα λόγια νά ξαποστάσουν μακριά άπο τό μάτι τού πρωτομάστορα και τά νταμάρια ήταν μακριά άπο τή δουλειά.

Αγαπητά μου παιδιά σημασία έχει ότι χάθηκαν οι παλιοί τεχνίτες και οι νέοι άσχολούνται όλοι στά τσιμέντα. Ποῦ νά βρείς σήμερα γωνίες έφαρμοσμένες και πελεκήματα;

γράφει ό μάστορας Χρήστος Δόβας

Τή μοιρασιά τῶν μαστόρων δέν τήν πρόκανα ἐγώ. Οι παλιότεροι τά μοίραζαν ἐδῶ στοῦ «Γκαβοῦ» τό χωράφι πούναι ό Αγιάννης. Έκεī παλιά ἦταν ἔνα κον(i)σμα, ἦταν σαδιές· μή κοιτᾶς τώρα πού χάλασαν μέ τό δρόμο και μέ τ' αὐτά. Ξεφόρτωναν τά μπλάρια κι ἔβγαζε τά δεφτέρια ό πρωτομάστορας κι ἄρχιζε νά βγάζει τά εξιδα. "Ελεγε πρῶτα γιά τή βαριά τόσα μετζίτια, γιά τό λοστό τόσα, γιά τά ἔργα-

λεῖα γενικά.

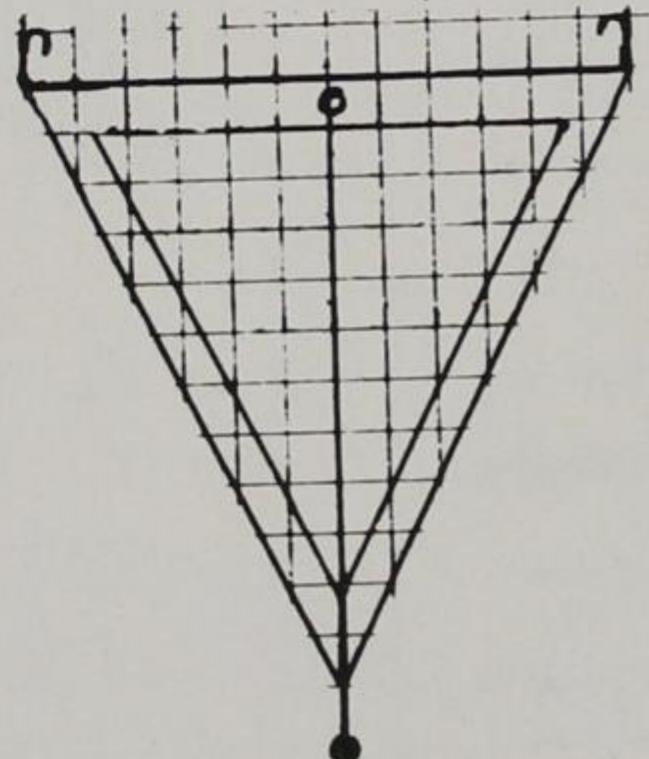
Λοστός, βαριά, κασμάδες τάχε ό πρωτομάστορας. "Ἐβγαζε μεράδι πρῶτα γιά τά ἔργαλεία, ύστερα ἔβγαζε μεράδι γιά τά ζῶα. Τόσα μεροκάματα γιά τά μπλάρια, τόσα γιά τά γομάρια, τόσα γιά τό κριθάρι και τροφή τῶν ζώων γενικά.

"Υστερα στόν πάτο μοίραζαν τά δικά τους. Τόσα ἐσύ, τόσα ἐγώ...

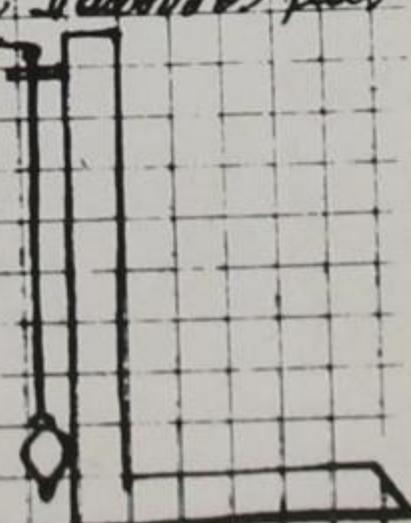
εώς απορίμπο μαι δέν τρίγονο τό
 πούναι χρισμομοιάσαν γιας ἀλφάδι τάσ μάσχιν είναι
 δίσηγ μαι νά τάσ βρίσκων τάσ ἀλφάδιαν απόσ οποι. τό¹
 δίσηνο δέν οχέδων τόσ Κρεμίσαν είσι μέσοις αύρικάι σοι τάσ μίνω.
 μαι σοαν μή Κλοεγή σάσαι μή δό βαρίδη μαγίνεκ αύριβούς δέν μάσ
 βισερίνης σόσων είτεν μένορο μίσοις δίσηνο τόσ' δίσηνη. τόσ' δίσηδων
 μαι ἀλφαδιασμένον

Σᾶς ύποδεικνύω και ἔνα τρίγωνο τό όποιο χρησιμοποιοῦσαν γιά ἀλφάδι τήν ἐποχή ἐκείνην, διότι ποῦ νά τά βρίσκαν τά ἀλφάδια· αὐτό ὅπως τό δείχνω στό σχέδιο τό κρεμοῦσαν στό μέσον ἀκριβῶς ἐπί τό μῆκος και ὅταν ἡ κλωστή μέ τό βαρίδι πήγαινεν ἀκριβῶς σέ μιάν σχισμήν, ὅπου εἶχεν στό κάτω μέρος, ὅπως τό δείχνει τό σχέδιον, ἦταν ἀλφαδιασμένον.

Ἐπίσης χρησιμοποιοῦσαν οί παποῦδες μας και σχεδόν και οί πατεράδες μας και τή γωνιά γιά ἀλφαδιασμά· ὅταν τό κατακόρυφον είναι ζυγισμένον, τό όριζόντιο είναι ἀλφαδιά. Αύτά χρησιμοποιοῦσαν οί προγόνοι μας γιά ἔργαλεία.



εώς απορίμπο μαι δέν τρίγονο τό
 μαι δίσηδού μαι τό Πατεράδος μαι μαι τάσ Γωνιάτ
 μαι αγγελίασμα όσων τό μεταμόρφωσην διμερών
 τό ἀρρότονον μαι ἀλφαδιούς μαις χρισμομοιάσαν μή
 προμηνίμας μαι τριγώνο



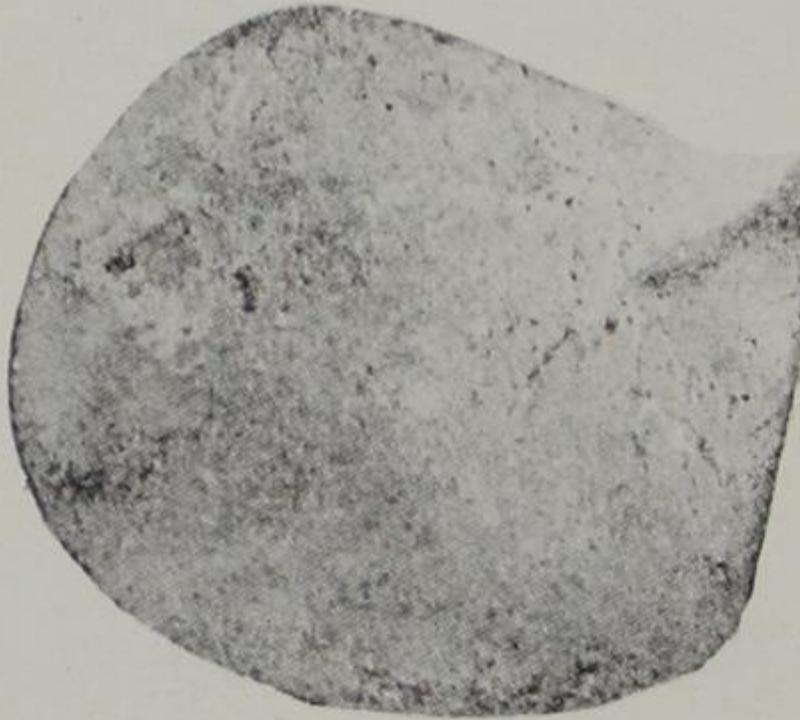
Mrs. Morris

Σελίδα ἀπό τό δευτέρι τοῦ ἀρχιμάστορα
Λάμπρου Καραγκιόζη, ὅπου ἀναγράφονται τά
μεροκάματα μαστόρων καὶ ζώων μὲ τά ὄνό-
ματά τους (Μήν Μάιος 1928).

| <u>Λίνας Αγρίπ Κάτια, Θεοφάνεια</u> | | <u>Πεντή Τέλος Φρεζ Λεωνίδης</u> |
|-------------------------------------|--------------------------------------|----------------------------------|
| Αιώρα 17. | Βούλρος μισθιστήριας στη Μικαγορά | 746950 |
| 18 | | 24 |
| 19 | Σιν. Έγγις θυντήσιας αγρινούριας | 11250. |
| 20 | Σιν. Έγγις θυντήσιας αγρινούριας | 820 |
| 21 | 78 ζώνη λευκής σφράγιδος | 471 |
| | | 6250 |
| | | 125 |
| | | 80320 |
| 22 | Εμφρίνα | 7- |
| 23 | Γάνγρα | 10 |
| 24 | ηραγινίδα | 28 |
| 25 | ηραγινίδα πραγματικής | 33 |
| 26 | Ηλιοπάνια γριούρια | 1250 |
| 27 | 1800 νέρτα | 10 |
| 28 | ηραγινίδα | — |
| 29 | Ζευσίδης Λεωνίδης | — |
| 30 | ηραγινίδα | — |
| 31 | ηραγινίδα με ροδόφρανον | 31-- |
| 32 | ηραγινίδα | 30 |
| 33 | ηραγινίδα | 110 |
| 34 | Άρι ηραγινίδας | 5 |
| 35 | ηραγινίδα ηραγινίδας | 39 |
| | | 28150 |
| | | 869370 |

Σελίδα άπό τό δευτέρι τοῦ ἀρχιμάστορα
Λάμπρου Καραγκιόζη, δπου ἀναγράφονται
«τά εἶδη ἀγορᾶς» τοῦ μπουλουκιοῦ (Μήν
Μάιος 1928).

γράφει ό μάστορας Σπύρος Βαλτᾶς



μυστρί

Τό 1944 πήγαμε μέ τόν πατέρα μου γιά δουλειά στήν Πρωτόπαπα. Στήν ακρη τοῦ χωριοῦ βρήκαμε ἔνα μπλούκι μαστόρους. Βλέπω ἔνας πελεκοῦσε ἀγκωνάρια δηλαδή χοντροδούλεια, ὅχι καθαρό πελέκι. Μέ ρωτάει ό πατέρας μου: – *Tί συμπέρασμα βγάζεις γιά τόν πελεκάνο αύτόν;* Φαινόταν ὅτι δέν τό είχε χορταμένο γιατί δέν κουνοῦσε τό βελόνι και κρατοῦσε σταθερά τό μάτρακα δηλαδή δέν τόν χτυποῦσε ὅπως ἐπρεπε. Ο καρπός τοῦ χεριοῦ πρέπει νά δουλεύει ἐνῶ αύτός φαίνονταν σάν μιά φωτογραφία πού δέν κουνάει τά χέρια.

Μικρός ἀκόμα, ὅταν γύρισα ἀπό τό πρῶτο μου ταξίδι, πρώτη μου δουλειά ἦταν νά πάω στήν «Ἀνάληψη» γιά νά βγάλω πέτρες ἀπό τό νταμάρι. Ἐκατσα και πελέκησα τήν ἐξώπορτα πούχω σπίτι μέ καθαρό πελέκι μέ ζέχια και κεφαλοκόλονα. Θέλει μαστοριά και χρειάζονται καλέμια διάφορα, ψιλά, χοντρά γιά τά σκαλίσματα. Διαλέγεις μαλακιά πέτρα γιά νά πελεκιέται καλύτερα. Στή σκληρή δέν μπορεῖς νά τραβήξεις καθαρή καλεμιά. Χρειάζεται προσοχή στό διάλεγμα νά μήν ἔχει κομούς και ζάχαρι γιατί θά κοπεῖ. Χρόνο μέ τό χρόνο ἀνοίγει μόνη της ἀπό τή ζέστη ἢ τό κρύο. Η καλύτερη πέτρα βγαίνει μέσα ἀπό τή γῆ κι ὅχι ἀπό πάνω γιατί ἡ ἥλιοκαμένη δέν ἀντέχει.

Η δουλειά στό νταμάρι θέλει τήν τέχνη

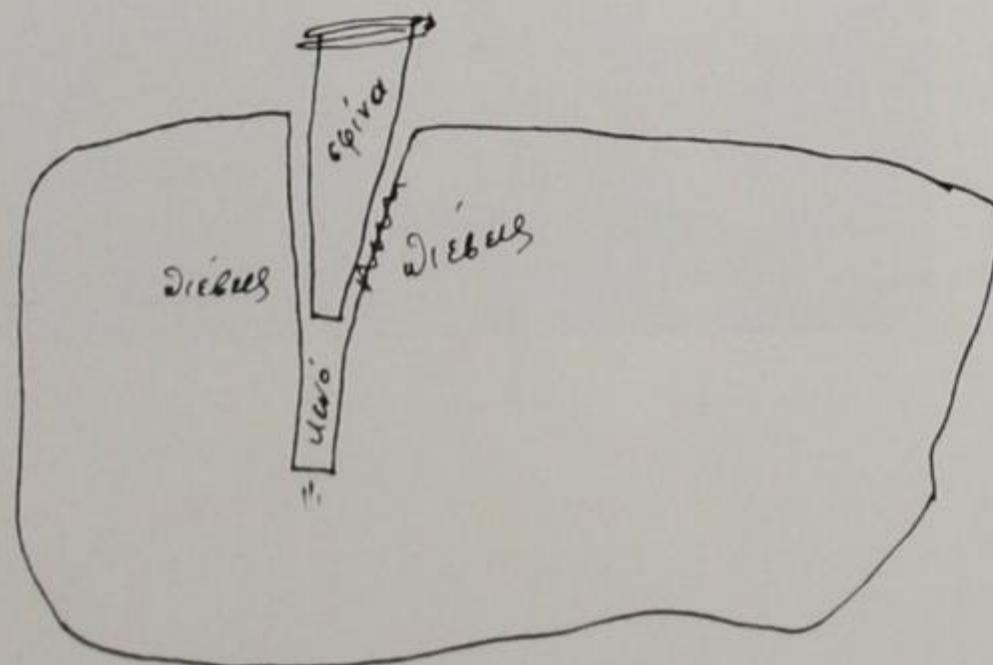
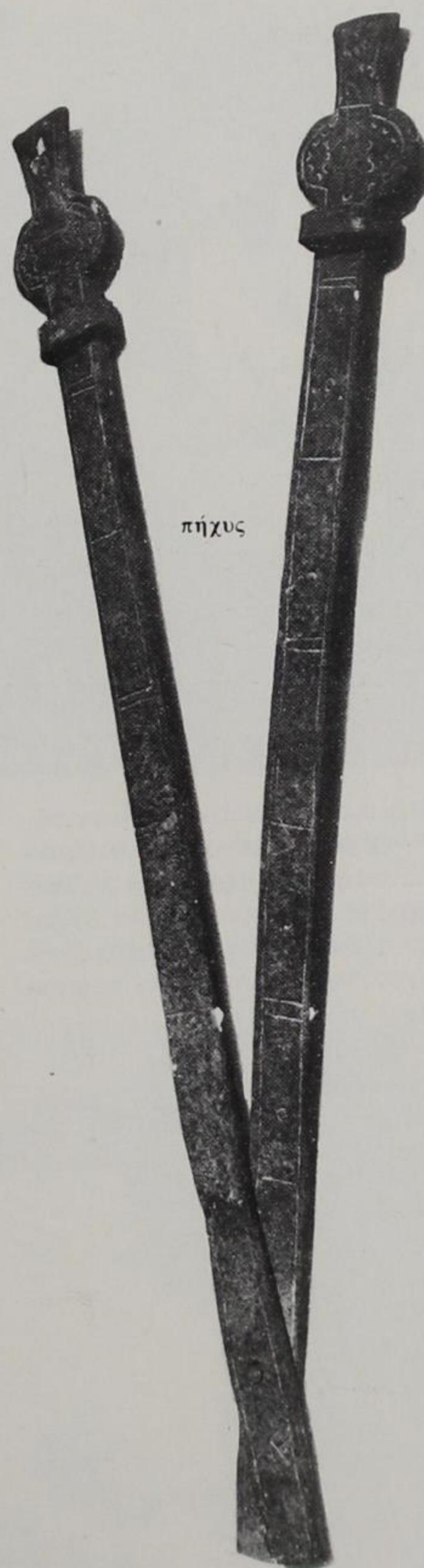
της. "Οταν κόβουμε τήν πέτρα θά βάλουμε και τίς σφήνες. Χαράζουμε πρῶτα μέ μιά γραμμή τήν πέτρα κι ἀρχίζουμε νά ἀνοίγουμε τρύπες λίγο μεγαλύτερες ἀπό τή σφήνα, ώστε ἡ σφήνα νά μή βρίσκει στόν πάτο τῆς τρύπας. Πρέπει ἡ σφήνα νά ἀκουμπάει στά πλάγια ώστε μέ τό χτύπημα τῆς βαριᾶς οἱ πιέσεις νά είναι στά πλάγια, ὅπως δείχνω στό σχέδιο πού ζωγράφισα. Σφήνα μέ σφήνα πρέπει νά ἀπέχει 10 πόντους και ἄνω και πρέπει νά προσέχεις ἡ σφήνα νά είναι εύθεια και κατακόρυφα γιατί ἀλλιῶς θά κοπεῖ ἀλλοῦ γιά ἀλλοῦ και δέν βγάζεις πανί ἵσιο (πρόσωπο). Δηλαδή ἀρχινᾶμε τό χτύπημα μέ τή βαριά ἀπό λίγο λίγο, πρῶτα ὅλες τίς σφήνες μέ τή σειρά και μετά ξανά πιό δυνατότερα ἀλλά μέ τή σειρά. Θά ιδεῖς πώς θά ἀνοίξει ἡ πέτρα, ὅπως ἀνοίγει ἔνα βιβλίο. Καλύτερος νταμαρτζής ἀπό τόν Τόλη Μπαλτᾶ δέν πέρασε. Η μανία του είναι νά κόβει πέτρες μέ σφήνες. Γέρασε ό καημένος, κοντεύει τά 90 και δέν μπορεῖ πλέον.

Οι παλιοί είχαν μεγάλη ρέγουλα στό πελέκι ἐδειχναν μεγάλη, πολύ μεγάλη προσοχή. "Οταν ἀρχίζαν τό σκάλισμα π.χ. μιά πόρτα ἢ ἔνα τζάκι, ἐβαζαν κάτω ἀπό τήν πέτρα ἔνα τσουβάλι ἀπό ἄχυρο ἢ ὅτι ἄλλο μαλακό γιά νά μήν ἀκουμπάει ἡ πέτρα στό χῶμα και στίς ἄλλες πέτρες και χαλάσουν τά σκαλίσματα.

Γιά νά φκιάζεις ἔνα ἀγκωνάρι ἀπό μιά πέτρα ἀνώμαλη πού δέν ἔχει πρόσωπο πουθενά θά πάρεις τή γωνιά και μιά μοδίνα ἀπό σανίδι, θά τραβήξουμε μιά καλεμιά στό ἔνα ἄκρο τῆς πέτρας και στό ἄλλο ἄλλη μιά. Υστερά νά βάλουμε τή μοδίνα στή μιά καλεμιά και τή γωνιά στήν ἄλλη και θά ματιάζουμε τή γωνιά μέ τή μοδίνα ώστε νά ταιριάζει ἡ μιά καλεμιά μέ τήν ἄλλη, νά μήν είναι πέτσκη ἀφοῦ είναι ἐντάξει θά τραβήξουμε και τίς ἄλλες δυό καλεμιές γιά νά σχηματίσουμε ἐπίπεδο. Τώρα πιά-

νουμε τόν κόμπο πρώτα μέ τό βελόνι ἀφοῦ θά κανονίσουμε νά ἔχει μισό πόντο (ό κόμπος) ψηλότερα ἀπό τίς καλεμιές και υστερα μέ τή χτενιά ώστε νά ἐρθει ἵσια μέ τίς καλεμιές. Μετά είναι δουλειά τοῦ κόπανου πού μοιάζει σάν τό μάτρακα και ἔχει ἀπό πάνω και κάτω δόντια. Στό πελέκημα δέν πρέπει νά βιάζεσαι, χρειάζεται ύπομονή και τό νοῦ σου ἐκεῖ μήν κάνεις κανένα λάθος, μή δοῦ κοπεῖ καμιά γωνιά και ἡθελε πάλι ἀπό τήν ἀρχή. Ἐκεῖ φαίνεται κι ὁ καλός ὁ πελεκάνος και πιό πολύ ἀπ' τή δουλειά του και τό μεράκι του. "Οπως και ὁ ἔξω μάστορας, πού είναι καλύτερος, χτίζει ἑνα-σπίτι τό χρόνο παραπάνω ἀπό τό μέσα μάστορα. Στίς γωνιές τοῦ σπιτιοῦ ἔχει περισσότερη δουλειά ἀπό τό μέσα μάστορα και καλύτερη γιατί πρέπει νά σφυρίσει τήν πέτρα γιά νά τήν μονιάσει. Από μέσα θά σοφατιστεῖ και δέ χρειάζεται τόση καλαισθησία ἀρκεῖ νά είναι πιερασιά. "Ελεγαν οἱ παλιοί, ὁ μέσα μάστορας είναι κατώτερος ἀπό τόν ἔξω. "Οπως ἡ γυναίκα φοβᾶται τόν ἄντρα, ἔτσι και ὁ μέσα τόν ἔξω μάστορα.

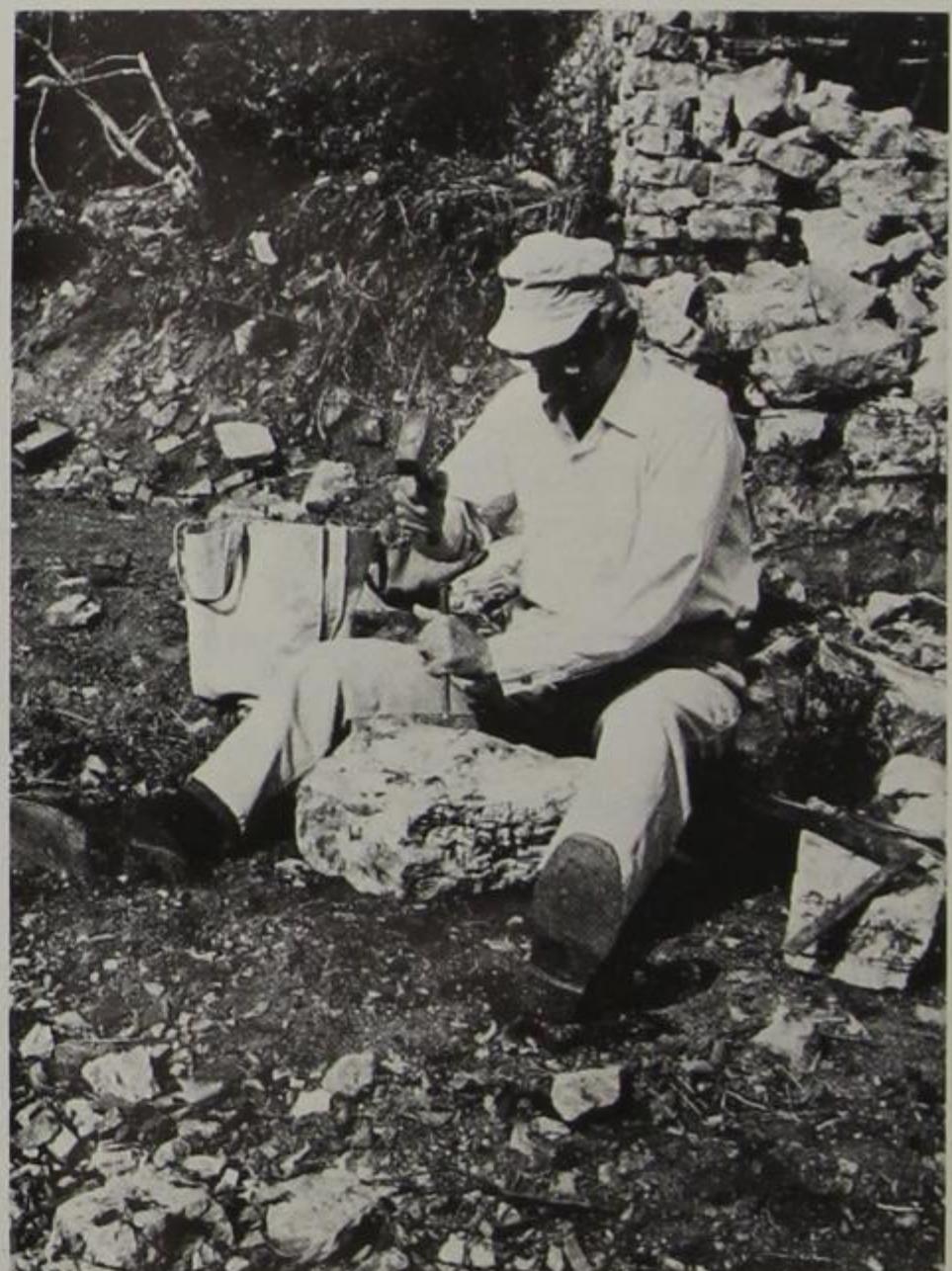
Η δουλειά νά μή σέ κιοτεύει γιατί ὅπως μολογοῦσαν τό μάτι είναι κιοτής κι ὁ πλάτης είναι μπούρας. "Υστερα ἡθελε και ἔξυπνάδα στίς δουλειές. Νά μήν παίρνεις ύπεργολαβία - ἔλεγαν τόν παλιό καιρό - γιατί θά φᾶς τά κόκαλα, τό κρέας θά τό φᾶνε ἄλλοι. Ο ἔργολάβος είναι κακοπληρωτής και νά φροντίζεις νά παίρνεις τή δουλειά ἀπό τόν ἴδιο τό νοικούρη.



Πρέπει ἡ σφήνα νά ἀκουμπάει στά πλάγια ώστε μέ τό χτύπημα τῆς βαριᾶς οἱ πιέσεις νά είναι στά πλάγια, ὅπως δείχνω στό σχέδιο πού ζωγράφισα. Σφήνα μέ σφήνα πρέπει νά ἀπέχει 10 πόντους και ἄνω και πρέπει νά προσέχεις ἡ σφήνα νά είναι εύθεια και κατακόρυφα γιατί ἀλλιῶς θά κοπεῖ ἄλλον γιά ἄλλον και δέν βγάζεις «πανί» ἵσιο (πρόσωπο)...



Διαλέγω ἔνα καλό μέρος καὶ προπαντός μέ ἵσκιο καὶ στρώνομαι γιά πελέκημα. Βάζω κι ἔνα μαλακό μαξιλάρι ἢ κάνα σακί καὶ ἀρχίζω. Τά ἐργαλεῖα ὅλα δίπλα μου στὸν τρουβά γιατί χωρίς αὐτά δουλειά δέ γένεται. Πρώτη κίνηση, παίρνω τό μάτρακα μέ τό καλέμι.



Ἡ πέτρα είναι ἀνώμαλη καὶ πρέπει νά τή μορφώσω πρός πελέκημα, ὅπως λέμε ἐμεῖς οἱ μαστόροι. Τώρα χτυπάω τά χοντρά γιά νά τήν ξαλαφρώσω. Ἡ πέτρα πρέπει νά κάθεται καλά, ὅχι σέ κούφιο.

πελεκάει καί διηγεῖται ό πελεκάνος Θύμιος Βατσκαλής

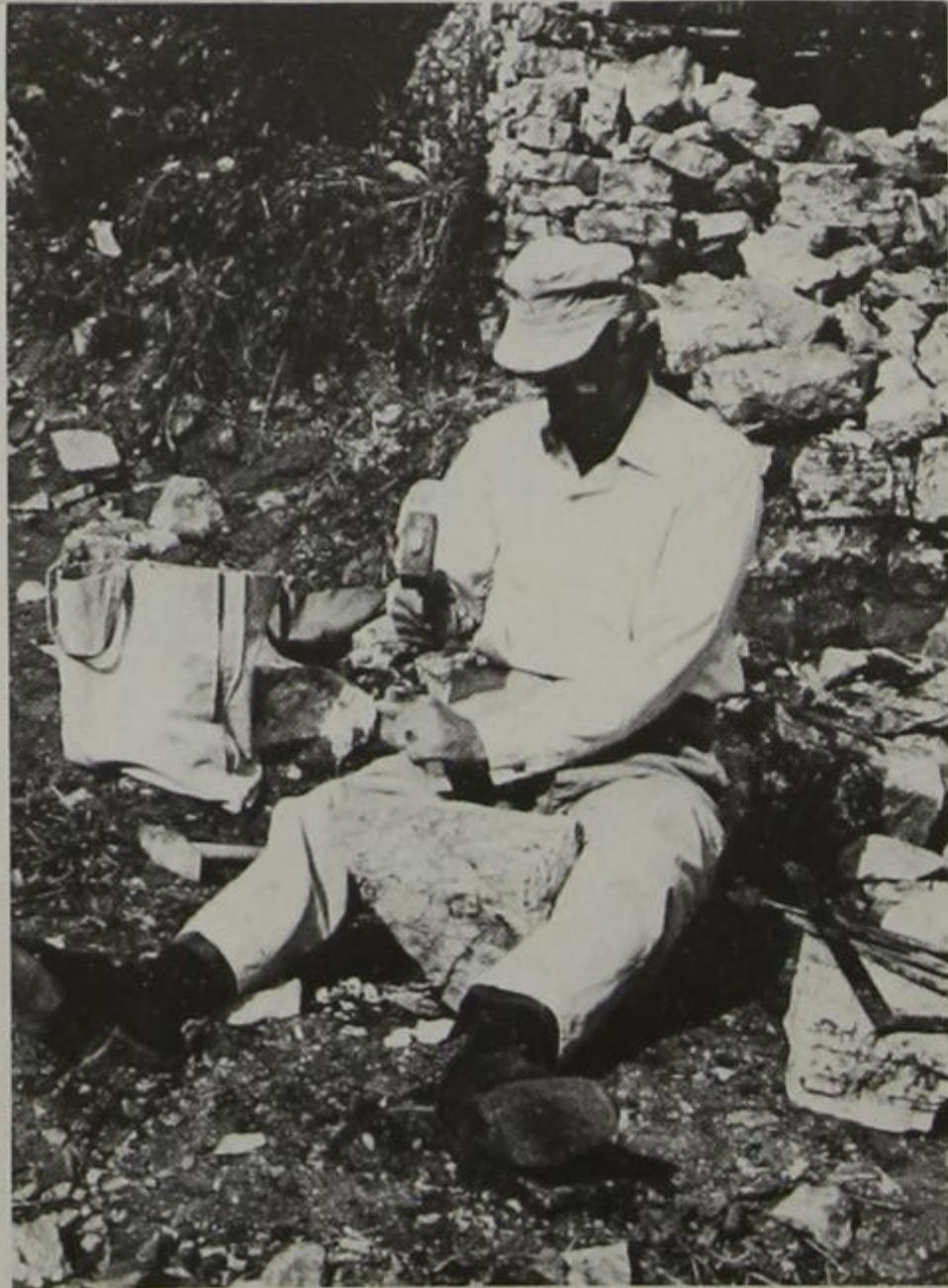
Πελεκάω τίς πλευρές πού μ' ἔνδιαφέρουν μονάχα. Τό ξεχόντρισμα είναι γρήγορη καί δεύτερη δουλειά. Τσάκα - τσάκα μέ τό βελόνι φέρνω τήν πέτρα στά ποθούμενα μέτρα.



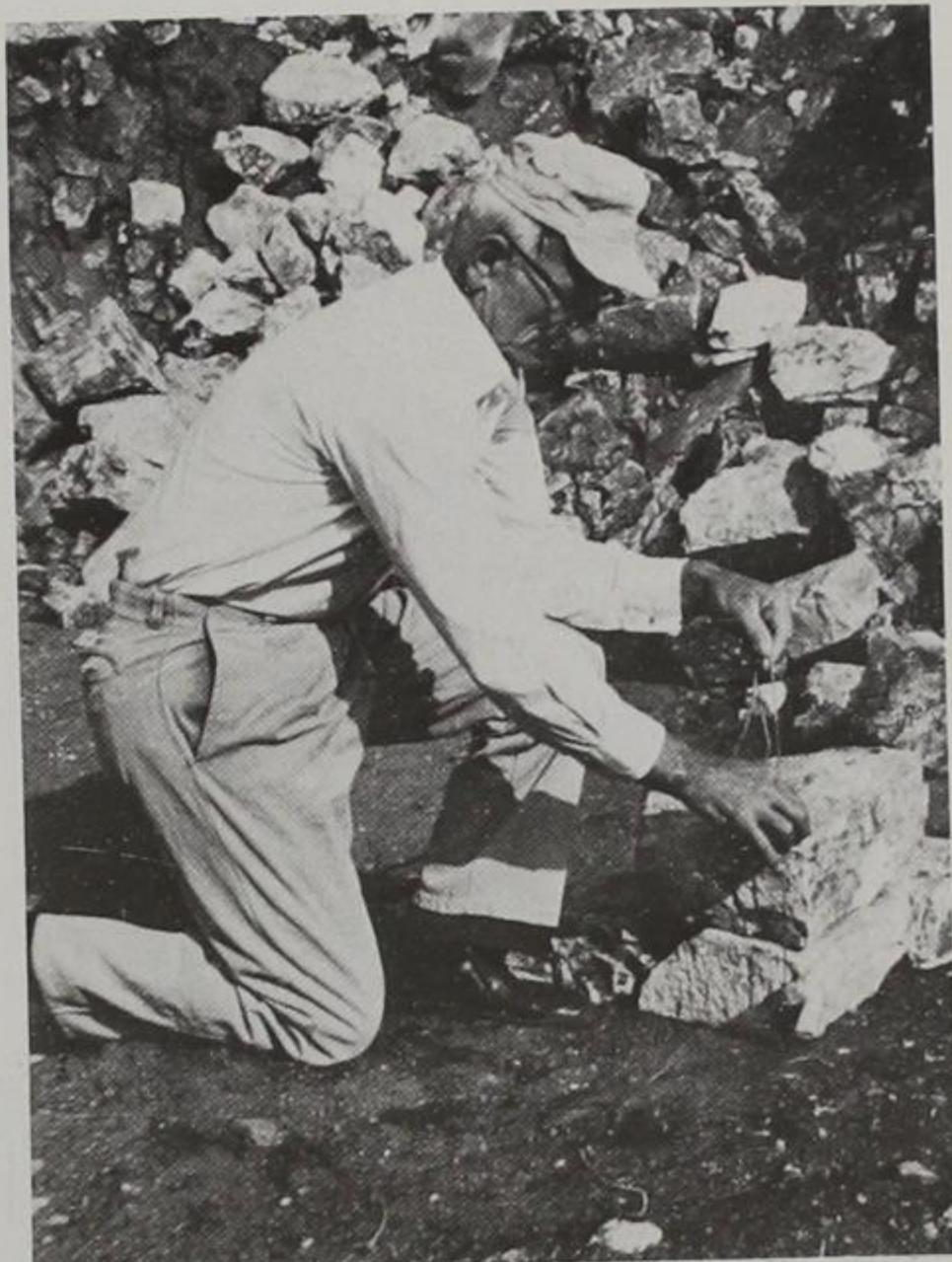
Τό χέρι χρειάζεται σταθερότητα κι ό καρπός νά κινεῖται εύλυγιστα σάν χορευτής. Ή καλεμιά έχει τή τέχνη της κι ό καλός ό πελεκάνος από αυτήν φαίνεται.



Τώρα άφου τήν ξεχόντρισα πήρα άλλο
καλέμι γιά νά τή φέρω σέ ισορροπία.
Ἐφαγα τά χοντράδια και προχωράω
στήν καθαρή δουλειά.



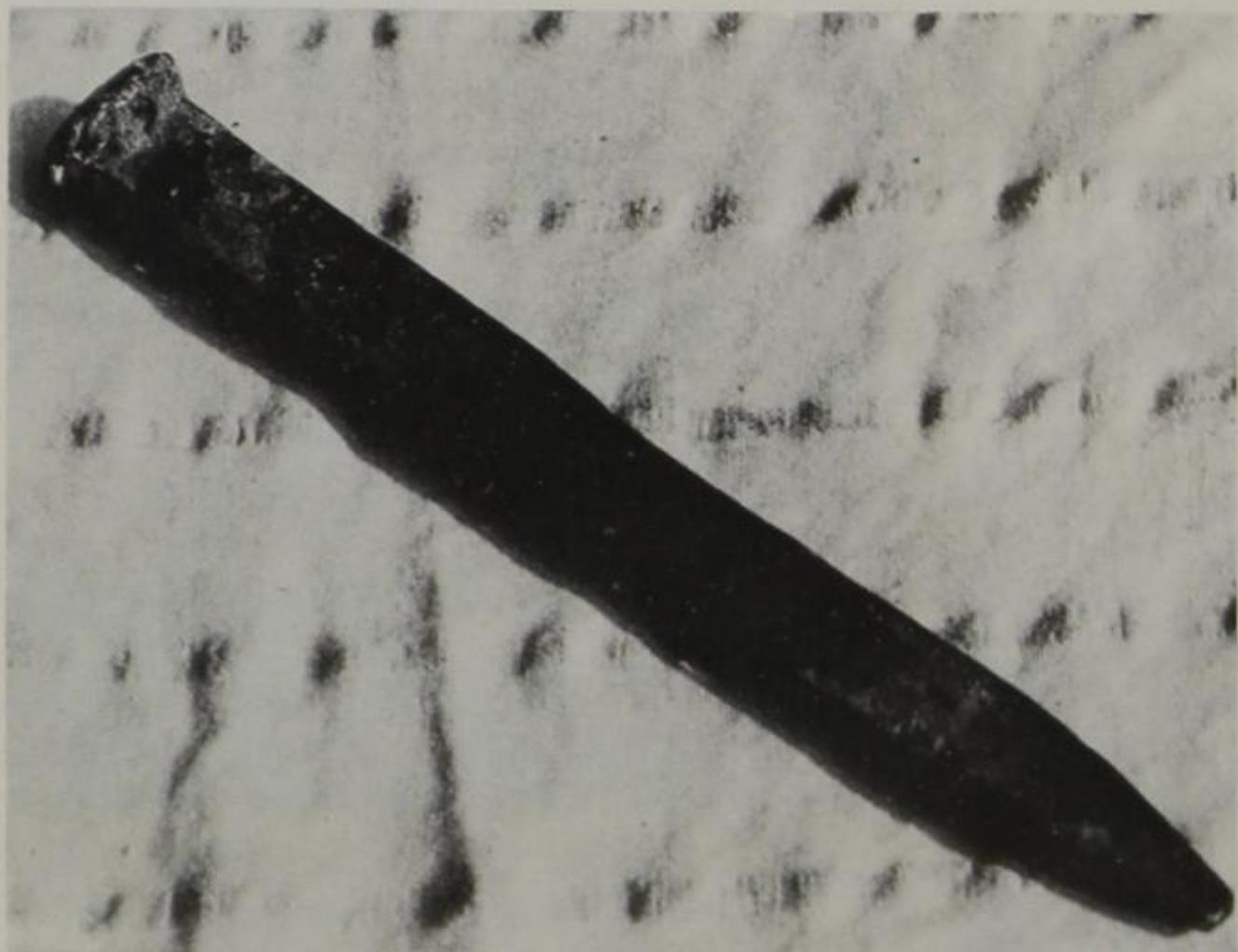
Παίρνω μετά τή γωνιά κι μέ τό μολύβι γωνιάζω τήν πέτρα γιά νά ξελαγαρίσω τή δουλειά μου. Μέ τό γώνιασμα θά έξαφανίσω κάθε άτέλεια.



Η πέτρα πλέον είναι έτοιμη. Τώρα θά τήν τοποθετήσω και μέ τό ζύγι - οι καινούριοι τό λένε νήμα τής στάθμης - θά ζυγίσω γιά νά ερθω κανονικά.

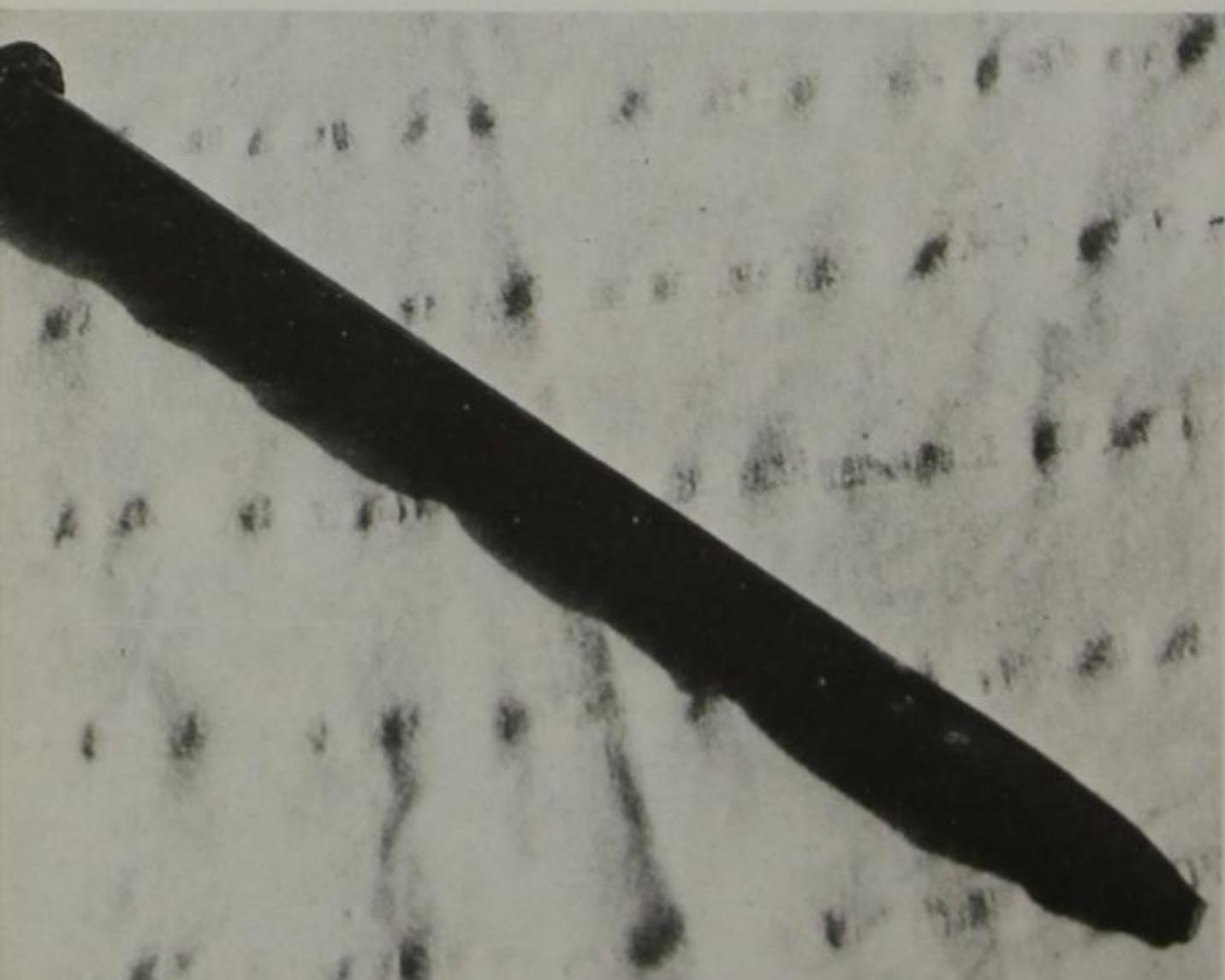
Αλλάζω έργαλεϊ και πιάνω τό καλέμι - χτενιά. "Οπως βλέπεις μπροστά εχει δόντια και μέ βοηθάει στό ίσιωμα. "Ετσι μορφώνω τό «πανί» στήν πέτρα, δηλ. τό φέρνω νά γίνει όπως ή θάλασσα τοῦ καλοῦ καιροῦ.

κουδαρίτικα τῆς δουλειᾶς



βελόνι

βελόνι



· Αν μᾶς ράξει ξιάρχο και μάνεμα θά τοῦ ξοφλιάσεις πέντε κράνια τό μέτρο, ἃν δέν μᾶς ράξει ξιάρχο και μάνεμα θά τοῦ ξοφλιάσεις όχτω κράνια τό μέτρο.

* · Αν μᾶς δώσει ψωμί και φαΐ θά τοῦ ζητήσεις πέντε δραχμές τό μέτρο, ἃν δέν μᾶς δώσει ψωμί και φαΐ θά τοῦ ζητήσεις όχτω δραχμές τό μέτρο.

· Αφοῦ δέ μᾶς ἔραξε κράνια δέν ξησυρόμαστε νά πραχαλίσουμε.

* · Αφοῦ δέν μᾶς ἔδωσε λεφτά δέν πᾶμε νά δουλέψουμε.

· Νά μή πραχαλίσουμε ὅρματη πραχάλα γιατί ό μπαρός φορεῖ κατσάλι.

* · Νά μή φκιάσουμε καλή δουλειά γιατί τό ἀφεντικό είναι κακός (σκύλος).

· Οταν θά ξησυρθῆτε λαγούλια νά πλύνετε τά στράνια σας, νά ράξετε και τά στράνια τοῦ κούδαρη.

* · Οταν πᾶτε παιδιά νά πλύνετε τά ροῦχα σας νά πάρετε και τά ροῦχα τοῦ πρωτομάστορα.

Μόλις πήγαιναν νά πιάσουν δουλειά στό σπίτι, ρωτοῦσαν τόν πρωτομάστορα ἃν:

-φορεῖ ὅρματη μπαρέσιο= είναι ὅμορφη ἡ κυρά.

-φορεῖ κούλιες ό μπαρός= ἔχει λεφτά τό ἀφεντικό.

-φορεῖ ὅρματο τό μάνεμα= είναι καλό τό φαγητό.

· Οταν πήγαιναν ἔξω μέ τά ζῶα φύλαγαν σκοπιά νά μήν πᾶνε τά ζῶα στά χωράφια και κάνουν. Ζημιές. Αύτός πού φύλαγε σκοπιά τύχαινε νά κοι-

μηθεῖ καὶ τοῦφευγαν τά ζῶα. Τότε ἔβαζε τίς φωνές κουδαρίτκα. Τί γκινέβετε όρε κουδαραῖοι, τά ντισέρια ξέκοψαν καὶ ξεσυρίθηκαν στό τσιτό. Θά μᾶς τά ράξει ὁ στενοβράκης πού θά πεῖ τί κοιμᾶστε όρε μαστόροι τά ζῶα ἔφυγαν καὶ πῆγαν στό σιτάρι καὶ θά μᾶς τά πιάσει ὁ ἄγροφύλακας.

Οταν πάλι πήγαιναν κλέφτες νά τούς πάρουν τά ζῶα φώναζε αὐτός πού τά φύλαγε: *Μανάδες κουδαραῖοι, πού σημαίνει στά ἑλληνικά «Κλέφτες, μαστόροι» καὶ σηκώνονταν μὲ φωνές καὶ γλιτωναν τά ζῶα.*

Ο μπαρός δέ φορεῖ κράνια νά μᾶς κρανιάσει γιά τὴν πραχάλια. Νά ξεσυρθοῦμε στό κούφιο, νά μανέψουμε, νά τροχαλέψουμε καὶ νά ξεκόψουμε.

- Δηλαδή τό ἀφεντικό δέν ἔχει λεφτά νά μᾶς πληρώσει γιά τή δουλειά. Νά πάμε στό σπίτι νά φάμε, νά πιοῦμε καὶ νά φύγουμε.

Ο μπαρός γκάβιασε γκαντηνάρι νά μανέψουν οι κουδαραῖοι.

- Τό ἀφεντικό ἔσφαξε γίδα (ἡ πρόβατο) νά φάνε οι μαστόροι.

Νά ξεσυρθοῦντε τά λαγούλια νά ράξουν τό μάνεμα.

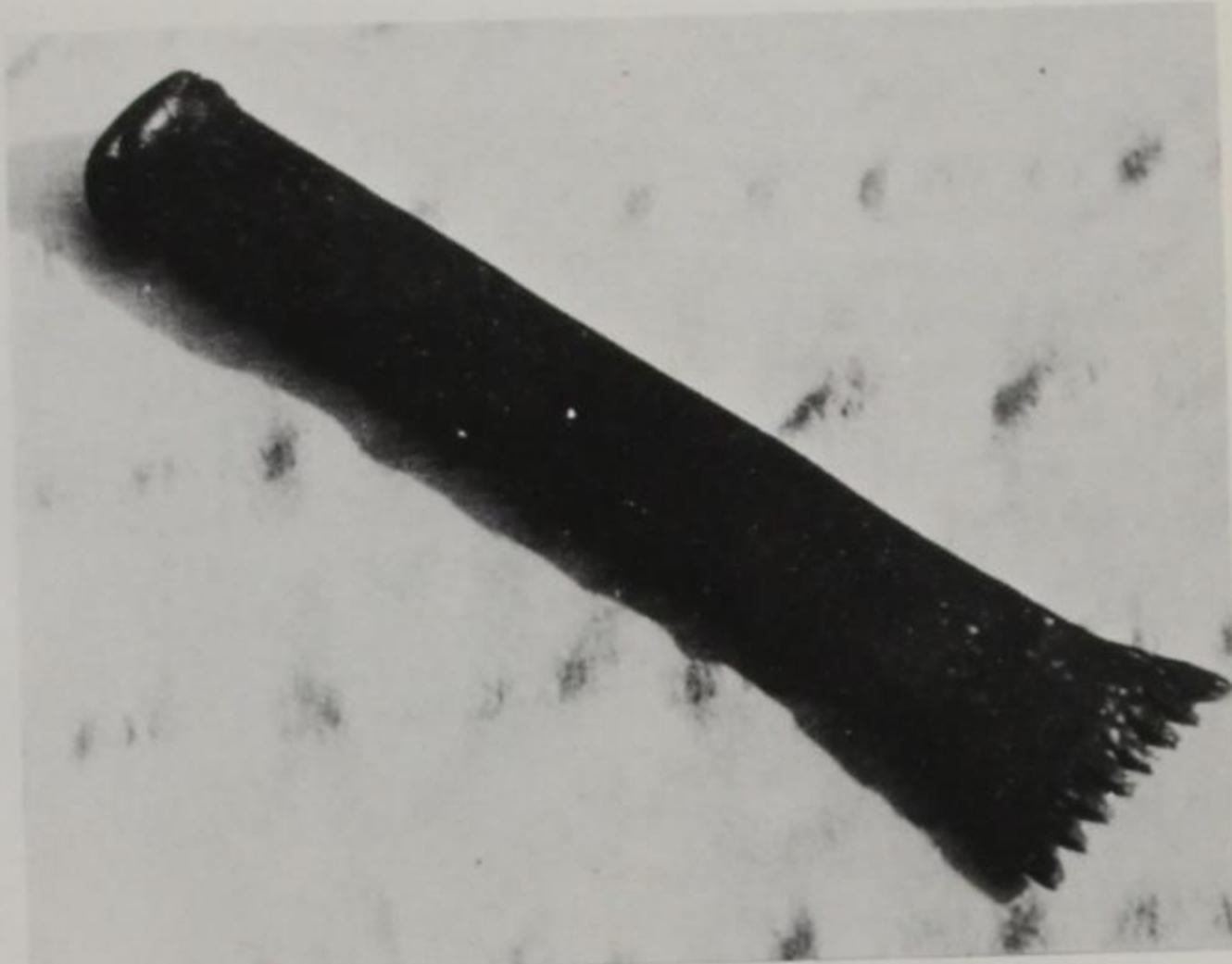
- Νά πάνε τά παιδιά νά πάρουν τό φαγητό.

Θά μανέψουμε δρματα, πραχάλισε ἡ μπαρέσιο ζούπινα.

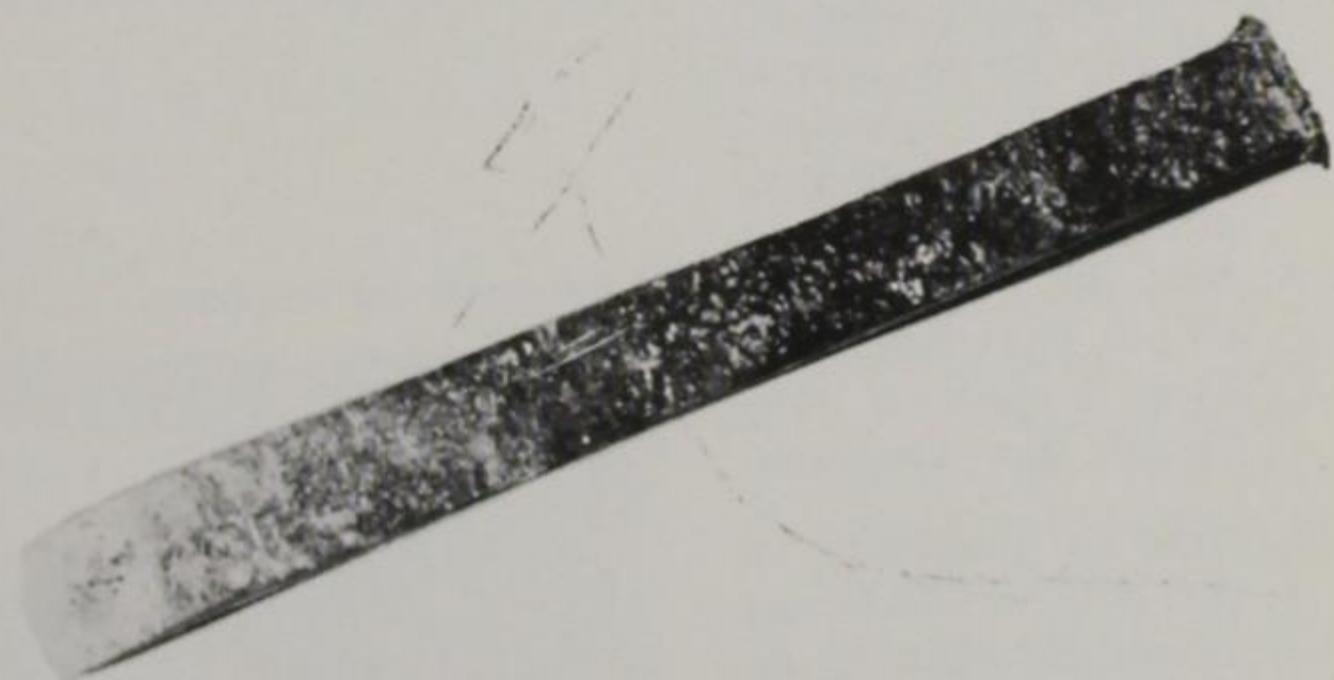
- Θά φάμε καλά, ἔκανε ἡ κυρά πίτα.

Ἐ κούδαρη, ξέσερε τά κράνια ὁ μπαρός;

- Ἐ μάστορα, ἔδωσε τά λεφτά τό ἀφεντικό;



καλέμι - χτενιά



καλέμι

καλέμι



"Όλο κακορόζιο και μπαζακοκοίληδες πραχαλίζει ή μπαρέσιο νά μανέψουμε, θά μᾶς γκαβιάσει.

* "Όλο μπομπότα και φασόλια μᾶς φτιάχνει ή κυρά νά φάμε. Θά μᾶς πεθάνει.

Προχαλίζει σκροῦμο ή μπαρέσιο άλλα φορεῖ καλιάρι και δέν τροχεύεται.

* Κάνει καφέ ή κυρά άλλα είναι κριθάρι και δέν πίνεται.

Τροχέψτε τό σκροῦμο κουδαραίοι φορεῖ δρματος.

* Πιέτε τόν καφέ μαστόροι είναι άπ' τόν καλό.

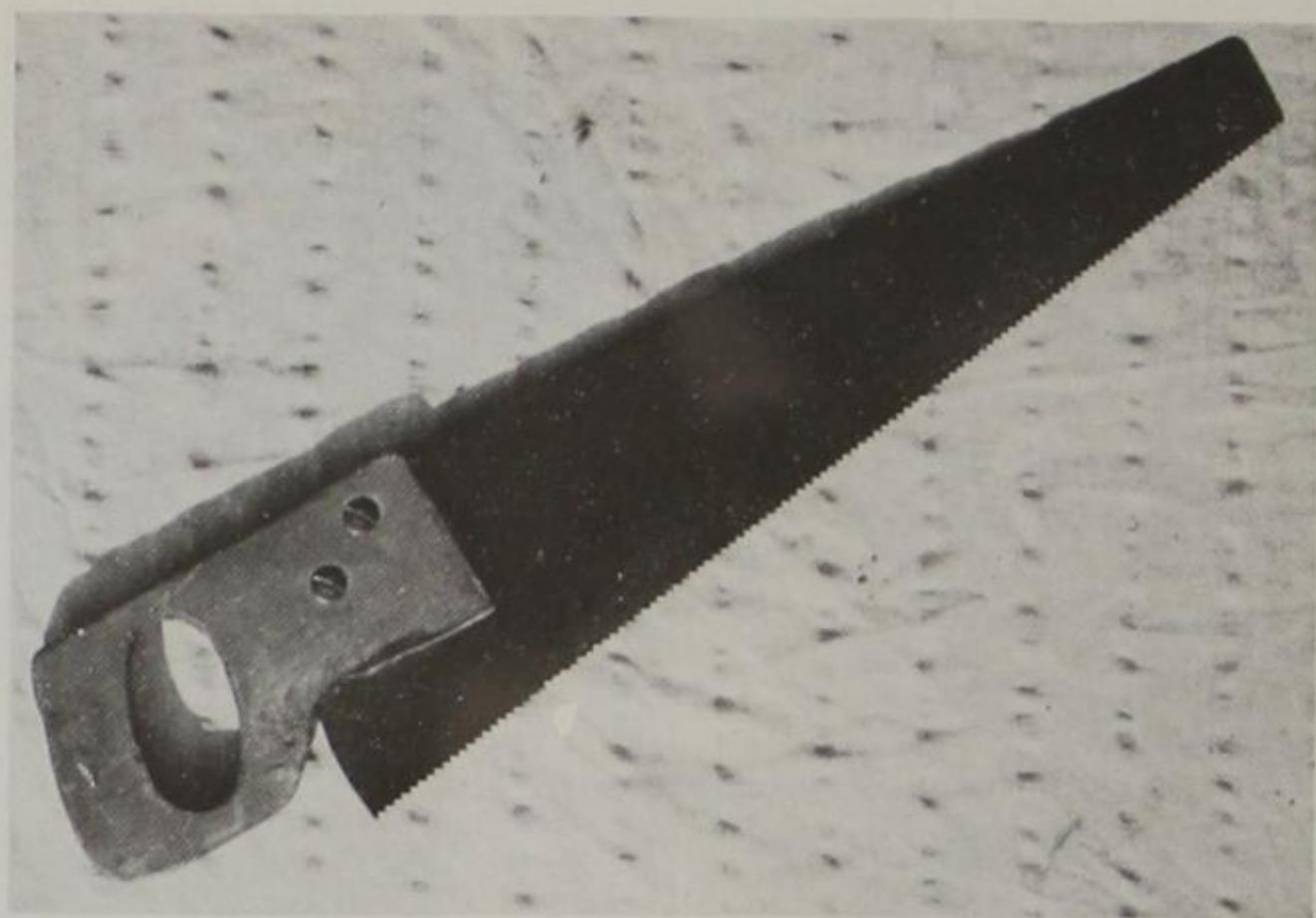
Μᾶς ξόφλιασες κούδαρη ότι θά μᾶς ξεσύρει μάνεμα και τροχό ή μπαρέσιο, αύτή δέν μᾶς ξέσερει ούτε ντιβόλκο.

* Μᾶς είπες μάστορα ότι θά μᾶς δίνει φαγητό και κρασί ή κυρά και αύτή δέν μᾶς δίνει ούτε νερό.

Ξόφλιασε τής μπαρέσιος νά σου ράξει τήν άλλιωτική νά πραχαλίσουμε τό μάνεμα.

* Πές τής κυρᾶς νά σου δώσει τήν κατσαρόλα νά φτιάξουμε τό φαγητό.

"Ένα μπλούκι Κουδαραίοι πραχάλιζαν ένα κούφιο. Τά κράνια τοῦ μπαροῦ τά φοροῦσε ό δέντρος τους πού φοροῦσε μαγαζί στήν Πόλη. "Οταν οι κουδαραίοι τοῦ ξόφλιασαν γιά κράνια τούς εραζε γράμμα και ξησυρίζονταν ό Κούδαρης και τά εραζε = Μιά παρέα μαστόροι έφτιαχναν ένα σπίτι. Τά λεφτά τοῦ άφεντικοῦ τά είχε ό άδελφός του πού είχε μα-



πριόνι (σιγάτσα)

ματσακούπ' (μικρή βαριά)



γαζί στήν πόλη. "Οταν οι μαστόροι τοῦ ἐλεγαν γιά λεφτά τούς ἔδωνε γράμμα και πήγαινε ό πρωτομάστορας και τά ἐπαιρνε. Μιά φορά ὅμως, ἀφοῦ ἔφυγε ό μαστορας τό βράδυ νά πά-

ει νά πάρει χρήματα και νά τά στείλει στά σπίτια τῶν μαστόρων, τή νύχτα ἔβρεχε συνέχεια και ἐπεσε ένας τοῖχος ἀπό τό σπίτι. Τό πρωί ένας μάστορας πῆγε στό τηλεγραφεῖο και ἐκανε



μικρό σφυρί (τσιουκάν')

μπικούν' (κουσκούτα)



ένα τηλεγράφημα στόν κούδαρη, φοβούμενος μήπως πάει ό μπαρός και δέν προλάβει νά πάρει τά χρήματα. «Εγραψε σ' ένα καφενείο που είχαν τή σύσταση: Ντούφος ντουβουλίσκε

ράξε τά κράνια και καψάλσε.

Δηλαδή: «Τοίχος έπεσε, πάρε τά λεφτά και φεύγα».

Πήγαιναν στό ταξίδι ένα μπλούκι μαστόροι. «Η-

ταν καλοκαίρι και κοιμούνταν έξω, είχαν άναψει φωτιά και κουβέντιαζαν. Είδαν οι κλέφτες τή φωτιά και τούς έστειλε ό καπετάνιος νά πάνε νά ιδοῦν μήπως ήταν τίποτα έμπόροι νά τούς κλέψουν. Πήγαν οι κλέφτες σιγά σιγά και ἀκουσαν τή συζήτηση, γιά τί έμπόριο κουβέντιαζαν. Κι αύτοί είχαν τή κουβέντα σόλο γιά γυναίκες. Έφυγαν οι κλέφτες, πήγαν στόν καπετάνιο και τοῦ είπαν: «Αύτοί σόλο γιά γυναίκες κουβεντιάζουν». Τούς είπε ό καπετάνιος: «Αφήστε τους αύτούς, ἀφοῦ κουβεντιάζουν γιά γυναίκες είναι μαστόροι και δέν έχουν στόν ηλιο μοῖρα».

Τήν ώρα τής δουλειάς, τότε δέν είχε φωνές και βρίσιμο. «Α-πα-πα. Αύτό ήταν τό πιό καλύτερο πράγμα πού ύπηρχε. «Αν θά πήγαινες σέ μιά παρέα πού δούλευαν μαστόροι δέν ἀκουγες τίποτα νά λέει κανένας ή νά βρίσει. Οὔτε νά πει τοῦ ἄλλου κανεὶς ἐκεῖνο γιατί δέν τόκανες. Ποτέ. Και στραβό νά τόκαμνε δέ θά τούλεγε «όχι έτσι τήν πέτρα, βάλτην άναποδα». «Αμάτόν έβλεπε κανένας ἀπό πέρα ὅτι έφευγε μιά πέτρα ἀπ' έξω ή έφκιανε λίγο κοιλιά, τούλεγε: Μπαζακοκοίληδες μάνεψες, δηλαδή έφαγες φασόλια. Τόν κορόιδευαν κι αύτός τό θεωροῦσε προσβολή και έσιαζε τή δουλειά.



ἀπόσπασμα ἀπό
τό βιβλίο τοῦ

Γ. Χειμωνᾶ

Οἱ Χτίστες

ΟΙ ΧΤΙΣΤΕΣ. "Ἐνας λαός ἐφάνηκε σάν τους δωριεῖς. Τελευταῖο ἔθνος ἀνθρώπων πέρασε τόν ὄριζοντα καὶ παρουσιάστηκε. Εἶναι χτίστες ἀπό τήν Ξάνθη. Νύχτες πού κράτησαν ὅσο γενηές ἀφουγκράζονταν τους σεισμούς κι ἐλάτρεψαν τήν τέχνη τῶν σπιτιῶν. Ἀπό πανάρχαια παράδοση οἰκογένειες ἀπό σπουδαίους τεχνίτες. Νομάδες πού πότε δέν κατοικοῦν κι ὅλο φεύγουν. Ἐκεῖ ὅπου τους καλοῦν κι ἀπό φῆμες ἔμιθαν νά τους καλοῦν νά χτίσουν κι ἀκριβοπληρώνονται. Ἡ χώρα αὐτή ρημάχτηκε καὶ κάλεσαν τους χτίστες γιά νά ξαναχτίστε. Οἱ χτίστες ἔφτασαν ἐδῶ κι είναι εἰδοποιημένοι. Ἀκουσαν κι ἐδέχτηκαν παραγγελίες. Συμφώνησαν γιά ἔνα χτίσιμο καὶ ἡρθαν. Μέρες καὶ νύχτες δούλευαν κι ὅλες μαζί οἱ οἰκογένειες τῶν χτιστῶν νά κουβαλοῦν μέ βιασύνη. Ὅσοι πεθαίναν πάνω στήν δουλειά τους ἔθαβαν μακριά κι ἐκεῖνα τά παιδιά πού γεννήθηκαν ἐδῶ τά θανατῶσαν. Ἔφευγαν γιά τίς μακρυνές κηδείες καὶ πάλι ἐξανάρχονταν τό βράδυ καὶ δουλεῦαν. Ἐτσι ἐστήθηκαν παντοῦ μεγάλα οἰκοδομήματα μέ σκαλιστές προσόψεις καὶ κάμαρες ἀπανωτές σά νά γεννοῦσε ἡ μιά τήν ἄλλη γιά πολλά σόγια ἀνθρώπων καὶ θόλοι ἀπό κρύσταλλο. Τώρα οἱ χτίστες τέλειωσαν καὶ γιόρτασαν ἀνάβοντας φωτιές. Χόρεψαν πάνω στά κάρβουνα καὶ μούγκρισαν κι ἐκλαίγαν. Φῦγαν καὶ χάθηκαν. Ἄδεια τά θεώρατα σπίτια κι ἔνας ἀέρας ἀπό κρῦον ἥλιο σφαλᾶ τά μεγάλα παράθυρα καὶ πάλι τά ξανάνοιγε. Οἱ θόλοι μέ τριγμούς νά συγκρατοῦν τό φῶς. Μή χυθεῖ μέσα καὶ περιχύσει καὶ μιά βαρειά ἀναπνοή ἀπό τό σκαμμένο χῶμα. Ὁρθάνοιχτα κι ἀδειανά ἐκεῖνα τά σπίτια στέκονται τώρα ἀδειανά καὶ μοναχά ἡ ἡχώ τῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης.

Πόσος καιρός ἐπέρασε ἀπό τό νερό;" Ήσυχα ρώτησε ὁ κήρυκας. "Ἔγειρε κι ἐκοιμήθη.



Οἰκοδόμοι χτίζοντες (χειράγρ. Σκυλίτση)



Πυρσογιαννίτικα

λιθανάγλυφα

... Οἱ μαστόροι τῆς ἡλικίας μου, κοντεύω τά 75, δέν τά πρόλαβαν τέτοια σκαλιστά. Ἐμεῖς δουλεύαμε μέ φόρμες καὶ καθαροπελέκι, δηλαδή πᾶς νά σου πῶ, εύκολότερη δουλειά καὶ μέ λιγότερη φαντασία. Οἱ παλιοί δούλευαν καὶ τά σχεδίαζαν μέ τό μναλό. Εἶχαν ἄλλη ρέγουλα. Αύτά ἐδῶ εἶναι ἀπό τό 1800 καὶ πρίν. Ἐδῶ βλέπω Ἀγιόρ' μέ κοντάρι, δράκους, αὐτός εἶναι καβαλάρης μέ δυό τσιράκια. "Οχι, ὅχι, τέτοια δουλειά δέ γινόταν στόν καιρό μας..."

διηγεῖται ὁ μάστορας
Δῆμος Φλίντρης



άπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο τοῦ
Πάνου - Νικολῆ Τζελέπη

Λαϊκή Ἐλληνική Ἄρχιτεκτονική



Πυρσογιαννίτικο
μπλούκι μαστόρων
στά Πωγώνια (1932)

Ποιοί εἶταν αὐτοί οἱ ἀνώνυμοι ἀρχιτέκτονες πού δημιούργησαν τή λαϊκή ἀρχιτεκτονική; Είναι ἔνα βασικό ἐρώτημα, ἀπ' ὅπου ἐξαρτᾶται κατά μέγα μέρος ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ κατανόησή της.

Ο λαϊκός ἀρχιτέκτονας εἶταν ὅχι μόνο ἔνας δοκιμασμένος οἰκοδόμος, ἀλλά καὶ ἔνας ἔμπειρος μάστορας σέ διάφορες τέχνες, πού γιά μιά τουλάχιστον ἀπ' αὐτές εἶχε κλίση ἡ μιά προτίμηση. "Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ πετράδες εἶταν ταυτόχρονα καὶ χτίστες, καὶ ὑπῆρξαν μέ τούς ξυλουργούς ἀπ' τούς καλύτερους οἰκοδόμους. Ἡ μαθητεία τους ἀπό γενιά σέ γενιά, ἀρχιζε ἀπό τήν παιδική τους ἡλικία στόν ἴδιο τόν τόπο τῆς δουλειᾶς, κάτω ἀπό τήν ἄμεση ἐπίβλεψη τοῦ ἀρχιτεχνίτη. Οἱ γονεῖς ἔμπιστεύονταν τά παιδιά τους, παραχωρώντας του ταυτόχρονα καὶ ἔνα σχεδόν ἀπόλυτο δικαίωμα στή ζωή τοῦ νεαροῦ μαθητευόμενου, γιά νά τόν κάνει ἔμπειρο τεχνίτη, ἄξιο τοῦ δασκάλου του, τοῦ «πρωτομάστορα». Αὐτή ἡ ἐπαγγελματική ἐξάσκηση, πού διαρκοῦσε ἔνα μεγάλο

μέρος τῆς ζωῆς τους καὶ γινόταν στά ἐργαστήρια καὶ στά γιαπιά, διαμόρφωνε μέσα σ' ἐκείνους τούς ἀρχιτέκτονες-οἰκοδόμους μιάν ἀντίληψη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πού εἶχε βάση της τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἔργου ἀνάλογα μέ τό σκοπό του καὶ σύμφωνα μέ τή ζωή καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ πνευματική ἀγωγή τοῦ λαϊκοῦ οἰκοδόμου γινόταν ταυτόχρονα μέ τή μαθητεία καὶ τὴν ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματός του ἐπάνω στή δουλειά. Ἡ γνώση τῶν παραδόσεων, πού ταυτίζονται μέ τὴν ίστορία τῆς χώρας, τὸν βοηθοῦσε νά συλλάβει τό ἀκριβές νόημά τους καὶ τίς σχέσεις πού ύπάρχουν ἀνάμεσα σ' αὐτές καὶ στό παρόν, στὸν τόπο του καὶ στό ἔργο του, μέσα στήν πραγματικότητα. Αὐτό τὸν βοηθοῦσε νά κρατᾶ ἀπό τίς παραδόσεις τά ζωντανά μόνο στοιχεῖα τους καὶ νά τά προσαρμόζει στό ἔργο του, ἀναπλάθοντάς τα ἀνάλογα μέ κάθε περίπτωση. "Ετσι, ή παράδοση, ἀντί νά μείνει στατική καὶ νεκρή, ἔξελισσόταν σταθερά καὶ βιώσιμα. Ἡ κατανόηση τῆς φύσης μέ τό πολυσύνθετο τῶν στοιχείων της στήν ύπόσταση καὶ ἔκφρασή τους, ἐναρμόνιζε τίς ἀντιλήψεις τοῦ λαϊκοῦ οἰκοδόμου μέ τίς σχέσεις πού δημιουργοῦνται ἀνάμεσα στή φύση καὶ στό ἔργο του. Ἡ ἐπίγνωση αὐτή τοῦ ἐπέτρεπε νά γνωρίζει καλύτερα τὴν ύφη καὶ τὴν ποιότητα τῶν ύλικῶν πού ἔπαιρνε ἀπό τή φύση καὶ τὸν βοηθοῦσε νά ἐντάσσει καλύτερα τό ἔργο του σ' αὐτήν. "Ενα βαθύ αἴσθημα ἀλληλεγγύης μέ τούς συμπατριῶτες του, μέ τούς όποιους τὸν συνέδεσαν ή κοινή τύχη καὶ ή σκληρή ζωή κάτω ἀπό τὸν ἴδιο δυνάστη, τὸν ώθοῦσε νά αἰσθανθεῖ καὶ νά σταθμίσει τίς ἀνάγκες τῶν ἄλλων σά νά εἴταν δικές του. Τέλος, ή θετική ἄσκηση τῆς τέχνης του ἀνέπτυσσε τὴν ἐπιδεξιότητά του, ἐμπλούτιζε τίς τεχνικές γνώσεις του καὶ στερέωνε τή μαστοριά του, ἐπιτρέποντας στήν πρωτοβουλία του νά ἐκδηλωθεῖ ἀσφαλῶς.

Ἡ πρακτική ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος γινόταν σύμφωνα μέ πρότυπα μελετημένα ἐπί τόπου, ἐπάνω στή λειτουργία τους, πράγμα πού παρακινοῦσε τὸν τεχνίτη νά τά μελετήσει ἐμπεριστατωμένα καὶ νά τά συγκρίνει μέ ἄλλα ύποδείγματα, πιό τέλεια. Ἀπό τεχνική ἀποψη, ή γνώση τῶν λεπτομερειῶν τὸν βοηθοῦσε νά κατανοήσει τό σύνολο τοῦ ἔργου, γιά νά ἀντλήσει ἀπό ἐκεī διδάγματα. Ὁ σκεπτικισμός ἐνός πνεύματος πού ἔχει κλίση πρός τὴν κριτική καὶ τὴν ἐλευθερία στοχασμοῦ - πράγματα πού χαρακτηρίζουν τὸν "Ἐλληνα - τὸν ἐνθάρρυνε νά συζητεῖ μέ τούς συναδέλφους καὶ τούς συμπολίτες του ἐπάνω στίς πραγματοποιήσεις τῶν ἄλλων καὶ στίς δικές του. Ἡ ἰδιότητα αὐτή τὸν παρότρυνε νά μελετᾶ τά προβλήματα τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς τέχνης του. Μιά τέτοια πνευματική καὶ ύλική μαζί ἐργασία, διατηροῦσε τό μυαλό του ξύπνιο καὶ τίς δυνάμεις του σέ ἐνέργεια, ὁδηγώντας τὸν μέ ἀσφάλεια πρός τά ἐμπρός. Πολύ συχνά, οἱ γνώσεις του πλάταιναν χάρη στά ταξίδια πού ἔκανε σέ ἄλλες χώρες, ὅταν οἱ καιροί εἴταν δύσκολοι στή δική του χώρα. Ἡ ἐπαφή αὐτή τοῦ ἐπέτρεπε ν' ἀποκτᾶ καινούργιες γνώσεις, δίνοντάς του ταυτόχρονα τὴν εύκαιρια νά προσφέρει τίς δικές του, συσφίγγοντας ἔτσι τούς δεσμούς ἀνάμεσα στούς συναδέλφους καὶ στούς λαούς ἄλλων χωρῶν μέ τή δική του χώρα. Αὐτή ήταν ή μέθοδος ἐλεύθερης ἐκπαίδευσης, τό σχολεῖο τῆς πραγματικότητας, μέσα στήν πειθαρχία τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας, πού ἀνέπτυσσε τίς ἔμφυτες ἀρετές τοῦ λαϊκοῦ οἰκοδόμου, προικίζοντάς τὸν συγχρόνως μέ νέες, χωρίς βιαιότητες καὶ συγχύσεις, πού τὸν ἐνθάρρυναν στό ἔργο του καὶ τὸν ἔδεναν περισσότερο μέ τὴν τέχνη του.

Οἱ ἔμφυτες αὐτές ἱκανότητες, πλούτισμένες μέ τίς γνώσεις πού ἀποκτοῦσε ἐπείτα, καὶ σταθεροποιούμενες μέ τὴν πειθαρχική προσήλωση στήν ἀλήθεια καὶ στήν πραγματικότητα, τὸν προίκιζαν μέ φυσική



Πυρσογιαννίτες μαστόροι καὶ μαραγκοί στό Βόλο (1898)





διαισθηση γιά ένα πλήθος ἀπροσδιόριστα ζητήματα και πράγματα. Μιά τέτοια πνευματική και ψυχική κατάσταση, τόν βοηθοῦσε νά κατανοήσει θέματα που ἐκ πρώτης σύψεως φαίνονταν ἀστάθμητα, εἴταν ὅμως ἀδιαχώριστα ἀπό τό ίδιο τό νόημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, και τ' ἀποτελέσματά τους ἀποκάλυπταν στό λαϊκό ἀρχιτέκτονα τήν ἀκριβή ἔννοιά της σέ σχέση μέ τούς σκοπούς τῆς ὑπαρξής της μέσα στίς συνθῆκες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

"Ἐτσι ἔμαθε ἀπ' εύθειας ἀπό τή φύση, ἐχθρική και σκληρή, τίς στιγμές τῆς μανίας της, πῶς νά χτίζει τό σπίτι, ὥστε νά είναι προστατευμένο ἀπό τίς κακοκαιριές και τή ζέστη. Ταυτόχρονα, θαμπωμένος ἀπό τίς ὄμορφιές της στίς πιό καλές της στιγμές, ὅταν ἡ φύση τοῦ χαριζόταν γαλήνια και ὑπάκουη, τήν ἐμπιστεύτηκε και ἔφκιασε τό ίδιο ἐκεῖνο σπίτι κατά τρόπο, ὥστε νά μπορεῖ νά τό ἐναρμονίσει μέ τή φύση γιά νά τή χαρεῖ περισσότερο, και μαζί της νά χαρεῖ τήν ίδια τήν κατοικία του. "Ἐμαθε νά διαλέγει μέσα στή φύση τά ύλικά πού τοῦ χρειάζονταν γιά τή δημιουργία τοῦ ἔργου του. Παρατηρώντας τή σύσταση τῶν ύλικῶν αὐτῶν στή φυσική τους κατάσταση και μελετώντας ἔπειτα τίς ἰδιότητές τους κατά τή χρησιμοποίησή τους στήν οἰκοδόμηση, μπόρεσε νά κυριαρχήσει ἀπάνω τους, νά τά δουλέψει μέ ἐπιδεξιότητα και νά τά πλάσει ὅπως ἦθελε. Και μέ τόν τέλειο τρόπο πού ἐφάρμοσε, μέ ὁξυδέρκεια, τά ύλικά αὐτά στό ἔργο του, πέτυχε ἐπίσης νά ἔξαρει τίς οἰκοδομητικές ἰδιότητές και ὄμορφιές τους, μ' ἔνα πνεῦμα πού συνταυτίζεται μέ τήν ύφη και μέ αὐτή ἀκόμη τή βούληση τῆς ὕλης.

Τά ἔργα τῶν λαϊκῶν αὐτῶν ἀρχιτεκτόνων μαρτυροῦν ἐπιμέλεια, γνώση και πείρα στοχαστικοῦ καλλιτέχνη. Φανερώνουν τήν πίστη, τήν ἀγάπη και τό σεβασμό πού ἔτρεφαν πρός τήν τέχνη τους. Και οἱ ἀρετές αὐτές τους ἔδιναν τό αἰσθημα τοῦ μέτρου, σέ σημεῖο πού ἡ προσωπικότητά τους δέν ἐπηρέασε αὐτάρεσκα τό δημιούργημά τους, οὕτε ἐδέσποσε σέ βάρος τῆς οὐσιαστικῆς ἀξίας τοῦ ἔργου. "Αν ἡ αὐταπάρνηση αὐτή τῆς προσωπικότητάς τους σβήνει τή μνήμη τῶν λαϊκῶν ἀρχιτεκτόνων, δίνει ώστόσο στά ἔργα τους πανεθνική ἀξία, πού ριζώνει στή χώρα και ταυτίζεται μέ τήν ἐθνική κληρονομιά της, ἀντανακλώντας σέ ὀλόκληρο τό λαό. "Η ἄκρα κοινωνική αὐτή ἀρετή, ὅσον ἀφορᾶ ἰδιαίτερα τους "Ελληνες λαϊκούς καλλιτέχνες, ἔγκειται ἵσως στό γεγονός ὅτι πολύ συχνά ὑπῆρξαν ταυτόχρονα τεχνίτες και ἐθνικοὶ ἀγωνιστές, πού χειρίζονταν τά ἔργαλεῖα γιά τά ἔργα τους και τά ὅπλα γιά τή λευτεριά τους, ἔχοντας βαθιά ἐπίγνωση τῆς ἡθικῆς ἀξίας τοῦ ἀγώνα τους, ὅπως και τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου τους.

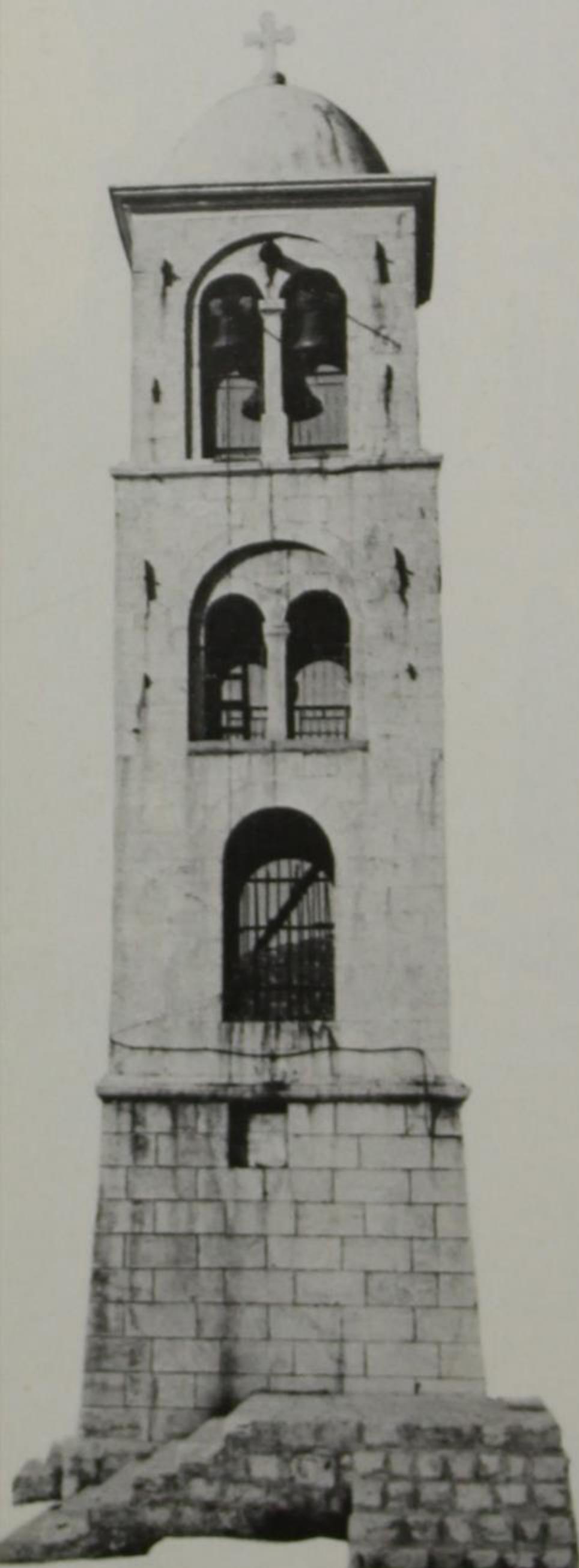


το πυρσογιαννίτικο
καμπαναριό
τ' αγιο-Χαραλάμπη
Δημητσάνας,
1888

Εἰκ. 1. Πυρσογιαννίτικο καμπαναριό "Αγιο-Χαραλάμπη Δημητσάνας. ΝΔ ἄποψη.



**έγραψε στην Αντρίτζαινα
Αρκαδίας τον Αύγουστο 1979
ο μαστρ' αργύρης πετρονώτης
από την Τριπολιτσά**



1. Στή μικρή όρεινή πόλη τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου Δημητσάνα (ύψομετρο 980 μ.), σπουδαῖο ιστορικό οἰκισμό τῆς δυσκολοπόρευτης 'Αρκαδίας' και κέφαλοχώρι τῆς όρεινής της έπαρχιας Γορτυνίας², ξαφνιάζεται κανείς πού ἀπαντάει ἔνα καμπαναριό χτισμένο ἀπό πυρσογιαννίτη μάστορα³.

Στήν ἐκκλησία τοῦ ιαματικοῦ "Αγιο-Χαραλάμπη"⁴ (ή «Καθολικό»⁵), χτίσμα τοῦ 1832, χρειάστηκε στό τέλος τοῦ περασμένου αιώνα νά οἰκοδομήσουν νέο μεγαλύτερο κωδωνοστάσιο (εἰκ. 1, σχ.1). Τήν κατασκευή του ἀναθέσανε σὲ πυρσογιαννίτες. Δέ σώζονται σχετικά κείμενα, κώδικας ή ἐργολαβικό, πού νά ἀναφέρονται στήν ἀνάθεση, ἀλλά τό πράγμα τεκμηριώνεται ἐπιγραφικά. Στήν ἀνατολική ὁψη τῆς βάσης τοῦ ἔργου, στό πάνω της μέρος κάτω ἀπό τὸν κοσμίτη (εἰκ. 3 καὶ 4), μέσσα σὲ μιά κόγχη 52x60 ἑκ. ὑπάρχει μαρμαρένια πλάκα σκαλισμένη, μέ επιγραφή τοῦ 1888:

ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΔΑΠΑΝΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
Θ. ΦΙΛΟΣΟΦΟΠΟΥΛΟΥ⁶
ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΩΠΗ⁷

ΡΙΖΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Kai πιὸ ψηλά, περισσότερο ἀπό ἔνα μέτρο, στήν ίδια ὁψη είναι πάνω σὲ γωνιακό ἀγκωνάρι 25x50 ἑκ. σκαλισμένα (βλ. εἰκ. 5):

ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΙΩΑΝ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ⁸
ΠΗΡΣΟΓΙΝΝΗ

2. Τό κωδωνοστάσιο είναι ἀνεξάρτητα χτισμένο -σ' ἀπόσταση περίπου 1/2 μέτρο- ἐμπρός ἀπό τή νότια και κύρια ὁψη τῆς ἐκκλησίας, δίπλα στήν είσοδό της (εἰκ. 2, σχ. 1). Ἡ κατασκευή ἔγινε μέ ασβεστόχτιστη λιθοδομή, ντυμένη ἔξωτερικά μέ λαξευτή πέτρα ισόδομα, ἀπό στέρεο ἀσβεστολιθικό ύλικό ὅμοιόμορφου γκρίζου χρώματος μέ σκόρπιες ἀσπρες φλέβες ἀσβεστίτη. Ἡ λάξευση αύτοῦ τοῦ ἔξωτερικοῦ μαντύα ἔγινε μέ μεγάλη φροντίδα, κι αὐτό καταφαίνεται τόσο στίς ισούψεις στρώσεις και στούς ισοδιάστατους λίθους, ὅσο και στήν ἐφ-αρμογή τῶν θολιτῶν στά τέλεια τόξα και τοξύλια, φέροντα και ἀνακουφιστικά.

Εἰκ. 3. Ἡ Α ὁψη, ὅπου και οἱ ἐπιγραφές (20.XI.1978)



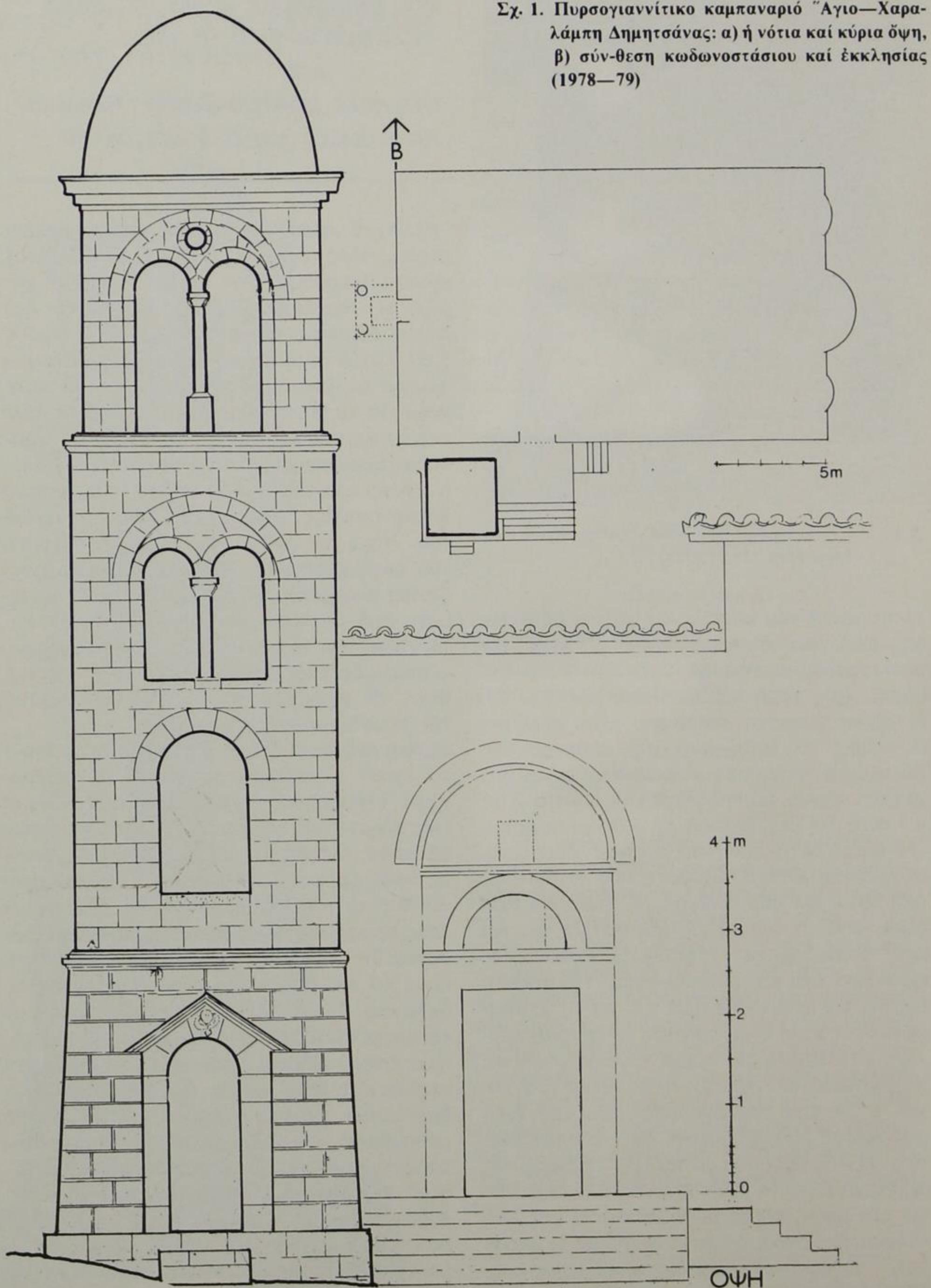
Εἰκ. 5. Η ἐπιγραφή τοῦ 1888, τοῦ χορηγοῦ καὶ ἔργολάβου (20.XI.1978)

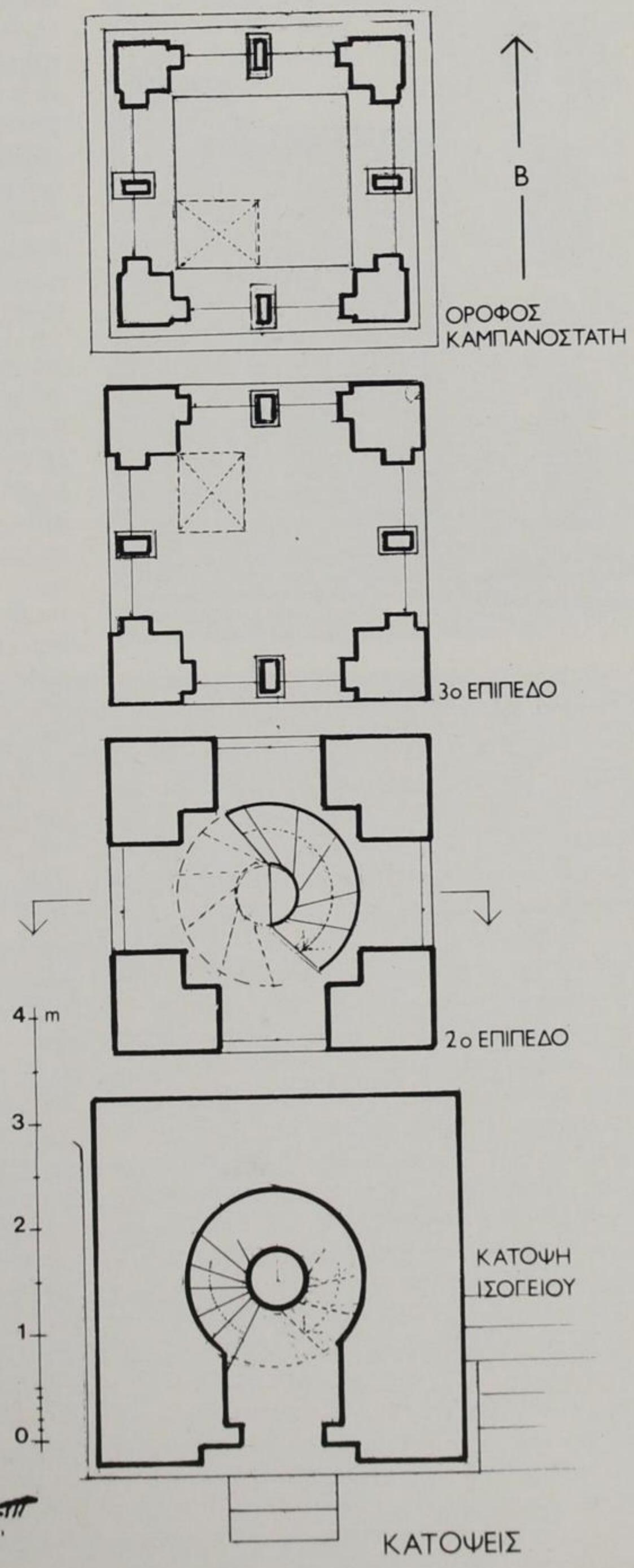
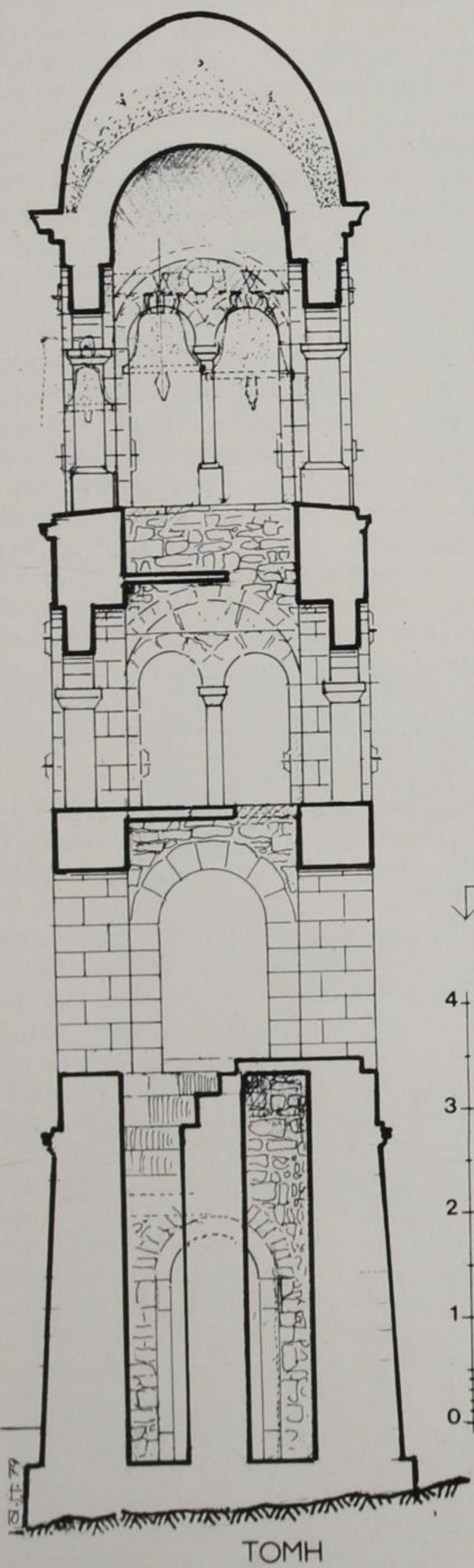
Τό πυργωτό καμπαναριό, τετράγωνο σέ κάτωψη, ἔχει τρία «πατώματα» πού τό χωρίζουν σέ τέσσερις «όρόφους» (μαζί μέ τήν ισόγεια βάση), (βλ. τομή και κατόψεις στό σχ. 2). Η βάση, χτισμένη «σκάρπα», είναι κόλουρη πυραμίδα: τό τετράγωνο τῆς κάτωψής της μέ πλευρά κάτω 3,25 μ. μειώνεται ψηλά στό μέγιστο ύψος τοῦ σώματός της (=στά 3,00 μ.) κατά 50 έκ., δηλαδή σέ 3,00 μ. περίπου. Η βάση αύτή τοῦ καμπαναριοῦ ἐδράζεται σέ ίδιατερο βάθρο-τοιχοβάτη, πού πατάει στέρεα πάνω στό γερτό βράχο, γι' αύτό και ἔχει ύψος ἀπό τό ἔνα μέρος (δυτικά) 28 έκ. και ἀπό τό ἄλλο 63 έκ. Η βάση τοῦ κωδωνοστάσιου ἔχει ἔνα και μόνο ἀνοίγμα, τήν τοξωτή πόρτα πού μπαίνουμε (εἰκ. 1,2, σχ. 1). Στεφανώνεται ἡ βάση γύρω τριγύρω μέ πέτρινη κορνίζα, στολισμένη μέ πολλά κυμάτια (πελεκητά ζουνάρια, βλ. σχ. 3, I). Η σύνθεσή τους είναι ὁ σωστός συνδυασμός μισοστρόγγυλο φουσκωτοῦ («τοιμπούκι») και «αίγυπτιάζοντος» κοίλου ἀνάμεσα σέ ταινίες. Τό ύψος τῆς βάσης μ' αύτό τό γείσο είναι 3,12-3,13 μ. Πάνω στή βάση ύψωνεται τό ύπόλοιπο κωδωνοστάσιο, τριώροφο, ὅπως τό δείχνουν τά ἀνοίγματά του και ὅπως είναι (ἔστω και χωρίς ἀπόλυτη ἀντιστοιχία ἀνοίγμάτων και πατωμάτων,

Στή μνήμη τῆς μάννας μου
πού γεννήθηκε κεῖνο τό χρόνο
- ἐλαφρό κι ἄγιο τό χῶμα...
καὶ
στό φίλο μάστρο-Βασίλη Κόνιαρη
πρωτομάστορα στή Στεμνίτσα.

-βλ. σχ. 2, πρβλ. σχ. 1). Μιά πέτρινη, ἀπλούστερη, ἀλλά ὅμορφη κορνίζα, μέ «λέσβιο» κυμάτιο («άρμουδι») και ταινία (σχ. 3, II) τό χωρίζει ἐξωτερικά στά δύο. Κάτω ξεχωρίζει ἔνα στητό διώροφο τμῆμα-πλάτους 3,02, ύψους 5,89-5,91 μ., πού ἔχει ἔνα μονόλιθο ἀνοίγμα χαμηλά και ἔνα δίλοβο ἀπό πάνω. Αύτά τά ἀνοίγματα τά παρουσιάζει καθεμιά ἀπό τίς τέσσερις πλευρές. Πάνω ἀπό τήν κορνίζα ύψωνεται, περιορισμένος τώρα σέ πλάτος 2,73 μ., ὁ ὄγκος τοῦ τελευταίου όρόφου πού είναι ὁ καμπανοστάτης, ύψους 2,93 μ., μέ τό γείσο του. «Ἐχει καὶ αὐτός στίς τέσσερις πλευρές του, ὅμοια σχεδόν μέ τά ἀμέσως ἀποκάτωτους, δίλοβα ἀνοίγματα. Τό γείσωμα (σχ. 3, II) φτιαγμένο ἀπό μπετόν γύρω στά 1975-76 ἀντικατάστησε τήν παλιά κορνίζα ἀπό κουρασάνι. «Οπως μᾶς βεβαιώσανε⁸, ἔγινε τότε προσπάθεια νά μιμηθοῦν τά «τραβηχτά» κυμάτια τῆς ἀρχικῆς μορφῆς της.

Οι δυό ἀνώτεροι ὄροφοι μέ τά δίλοβα ἀνοίγματα ἔχουν ὁ καθένας στερεωθεῖ μέ σιδερένιους ἐλκυστήρες («ἄλπιζες»), ὅπως λένε οι Πυρσογιαννίτες, διατομῆς 50×10 χιλιοστῶν σέ κάθε πλευρά (τέσσερις λοιπόν συνολικά σέ κάθε ὄροφο). Οι ἐλκυστήρες περνᾶνε πάνω ἀπό τά τοξύλια (βλ. τομή, σχ. 2), δένουν τούς όρόφους ἀπό ἄκρη σέ ἄκρη και ἀγκυρώνονται ἀπ' ἔξω μέ κάθετες ὅμοιες λάμες μήκους 40 έκ. Παρόμοιες ὄχτω μικρότερες σιδερένιες δεσιές ἔξασφαλίζουν χαμηλότερα τά ἀπομένοντα γωνιακά τμήματα τῶν τοίχων. Νεοτερικά ἐλαφρά σιδερένια κιγκλιδώματα κλείνουν τό κάτω μέρος τῶν ἀνοίγμάτων τῶν δυό αύτῶν ἀνώτερων όρόφων, ὅπως και τό μεσημβρινό μονόλιθο ἀνοίγμα τοῦ ἀποκάτω όρόφου, δηλαδή τοῦ δεύτερου ἐπίπεδου. Σ' αύτό τό δεύτερο ἐπίπεδο τά ύπολοιπα μονόλιθα ἀνοίγματα ἔχουν κρατήσει τίς ψηλές παλαικές τους σιδεριές (εἰκ. 1 καὶ 3). Τά κατακόρυφα τετράγωνα (10×10 χιλιοστά) σιδερά τους καταλήγουν κάτω σέ μπαλίτσες και





Σχ. 2. Τομή και κατόψεις (Ιούλιος 1979)



Εἰκ. 2. Τό καμπαναριό δίπλα στήν κύρια είσοδο τῆς ἐκκλησίας (6.VIII.1978).

πάνω σέ μύτες σάν αίχμές δοράτων - δουλεμένα όλα αύτά μέ τό σφυρί. Οι όριζόντιες δεσιές τους - λάμες 2 έκ. μία μέσα, μία εξω πριτινωμένες - καταλήγουν σ' ἀγκίστρια, πού θηλυκώνουν φορετά σέ σιδερένια δαχτυλίδια χωμένα στόν τοίχο.

Ψηλά στόν καμπανοστάτη κρέμονται τέσσερις καμπάνες. Δυό μικρές, μέ διάμετρο 50 έκ. και υψος περίπου 45 έκ., πού είναι παλιάς κατασκευῆς μᾶλλον ντόπιων μαστόρων, ή μία χρονολογημένη στά 1899. Αύτές είναι τοποθετημένες στά τοξύλια τῆς ἀνατολικῆς ὄψης (εἰκ. 3). Τῆς καθεμιᾶς ὁ όριζόντιος ἄξονας ἀνάρτησης (και λειτουργίας) βρίσκεται στό υψος τῆς γένεσης τοῦ τοξύλου. Οι κατασκευαστές είχαν προνοήσει και ἔβαλαν στά περισσότερα τοξύλια κατάλληλες σέ σχῆμα αὐλοῦ σιδερένιες ύποδομές. Τό χτύπημά τους μποροῦσε νά γίνεται και ἀπό κάτω μ' ἔξωτερική ἀλυσίδα, πού σήμερα μόνο στή μία εχει μείνει. Οι ἄλλες δυό πολύ μεγαλύτερες καμπάνες, πού ἀντικατάστησαν παλιότερες, χυμένες στή Δημητσάνα⁹, πιάνουν τόν περισσότερο χῶρο τοῦ καμπανοστάτη. Αύτές κρέμονται στή μέση ἀναρτημένες μ' ἀλυσίδες ἀπό ἕνα σιδερένιο «διπλό ταῦ» περασμένο στίς στρογγυλές τρύπες (23 έκ.) στό τύμπανο τοῦ δίλοβου ἀνοίγματος. Η διάμετρος τῆς

πιό μεγάλης καμπάνας είναι 85 έκ. τό υψος 10 έκ. σύν 15 έκ. τό υψος τῶν γωνιόσχημων λαβῶν. Ή ἄλλη εχει διάμετρο μικρότερη κατά 5 έκ. και ἀντίστοιχα μικρότερες τίς ἄλλες διαστάσεις της. Και οι δυό καμπάνες είναι σύγχρονες, ὥπως τεκμηριώνεται ἀπό τήν ἐπιγραφή τους: Χυτήριον κωδώνων ἐκκλησιῶν Κων. Μουτσοπούλου, Τρίπολις - Σπάρτη και ἀπό κάτω 1954. (Πρόκειται γιά ἔργαστρο στεμνιτσιώτη πού συνεχίζει τήν παλαιή παράδοση τῆς Στεμνιτσας).

Η πρόσβαση στόν καμπανοστάτη γίνεται μέ σκάλες. Στό πρώτο πάτωμα ἀνεβαίνουμε μέ στριφτή, πέτρινη σκάλα πλάτους 0,64 μ. Τά 18 σφηνωτά ἀπότομα σκαλούνια (υψους 21-23 έκ.) πακτώνονται στόν περιφερειακό τοίχο και στήν κεντρική πετρόχτιστη κολόνα μέ διάμετρο περίπου 0,60 μ. (βλ. κάτοψη σχ. 2, κάτω). Η σκαλούλα καταλήγει σέ πέτρινο πάτωμα, πού σήμερα τό περισσότερο είναι στρωμένο μέ μπετόν. Από ὅπλισμένο σκυρόδεμα νεοτερικῆς κατασκευῆς ἐπίσης είναι σήμερα και οι δύο πλάκες τῶν δύο ἄλλων πατωμάτων. Σ' αύτά ἀνεβαίνουμε μέ κοινές φορητές ξύλινες σκάλες.

Μέχρι τήν τελευταία στιγμή ἡ εὕρεση τοῦ συνολικοῦ υψους τοῦ κωδωνοστάσιου μέ προβλημάτιζε. Αύτό είναι (χωρίς τό βάθρο-τοιχοβάτη πού εχει μέσο υψος περίπου 0,45 μ.) τό ἀθροισμα τῶν μερικῶν ύψων βάσης (3,13-3,12 μ.), κύριου σώματος (5,89-5,91) και καμπανοστάτη (2,93) σύν τό υψος τοῦ τρούλου τοῦ ὅποιου ἀκριβῶς ἡ ἀμεση μέτρηση είναι δύσκολη. Τελικά, ὁ τριγωνομετρικός ύπολογισμός τοῦ ὅλου υψους τοῦ καμπανιοῦ (πάντοτε χωρίς τό βάθρο-τοιχοβάτη) και τοῦ τρούλου του μαζί, ἀπέδωσε 13,95 μ.+ δ (ὅπου δ=3 ἔως 5 έκ.)¹⁰. Τό ἀποτέλεσμα αύτό συμφώνησε μέ τόν ύπολογισμό μέ ἄλλη μέθοδο μέτρησης, στηριγμένη στή χρήση χωροβάτη και ειδικοῦ ύψομετρητῆ, πού ἔδωσε 13,98 μ.¹¹ Επιμείναμε ίδιαίτερα στήν ἐξακρίβωση τοῦ υψους και τῆς μορφῆς τοῦ τρούλου, ἐπειδή παρουσιάζει κάποια ίδιομορφία: δηλαδή ἐνῶ ἐσωτερικά είναι ἡμισφαιρικός, ἐξωτερικά ἐμφανίζεται παραβολικός «έκ περιστροφῆς». Η διαφορά τῶν δύο αὐτῶν καμπυλῶν φτάνει στίς κορυφές τους τό 1,37 μ. Η διαφορά αὐτή μᾶς ὀδήγησε ἀρχικά στό συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιά τρούλο μέ δυό κελύφη, πιστεύω σμως τελικά ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιά ἡμισφαιρικό τρούλο ύπερυψωμέ-

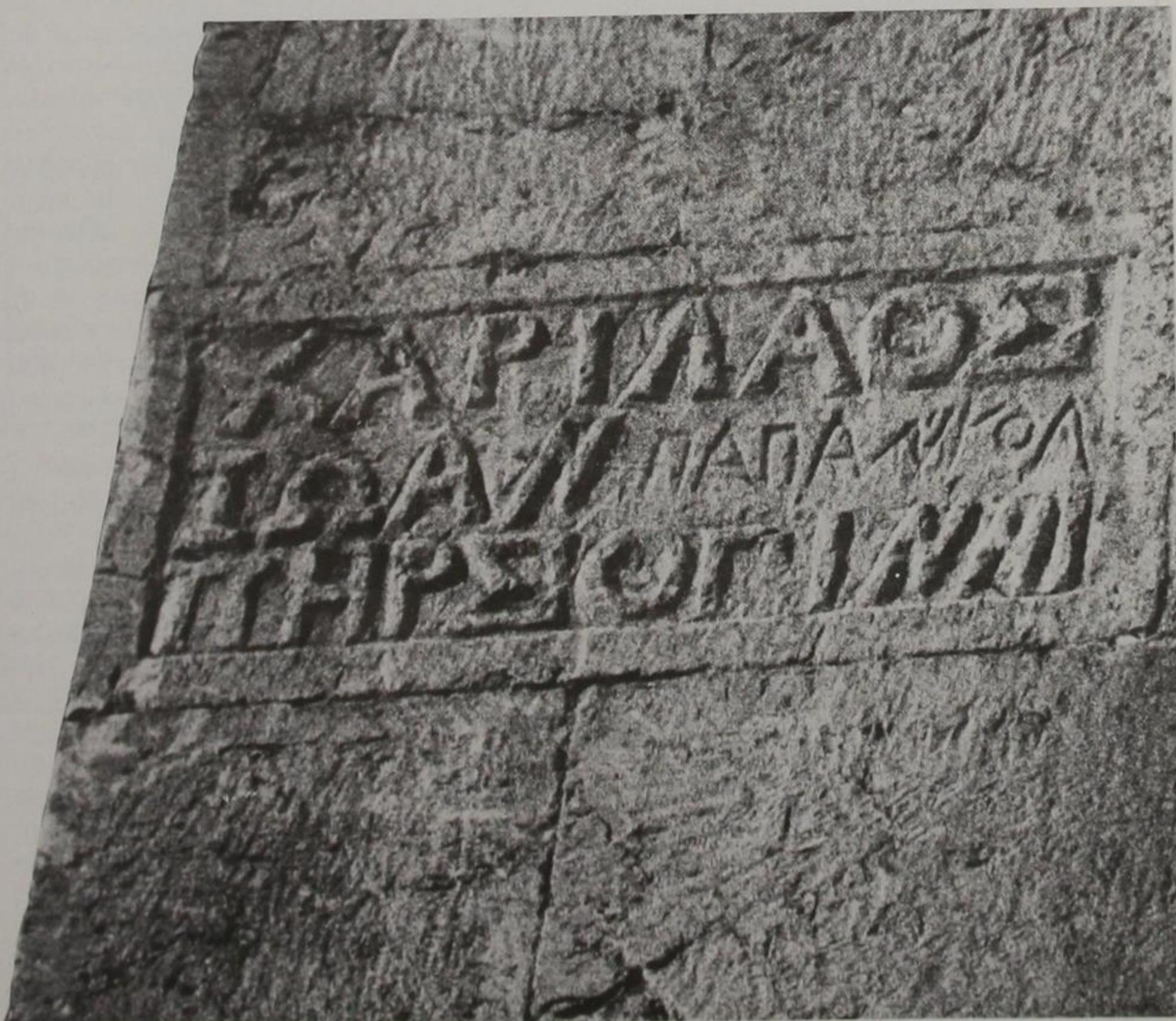
νο έξωτερικά μέ συσσωρευμένο ύλικό (πρβλ. τομή, σχ. 2).

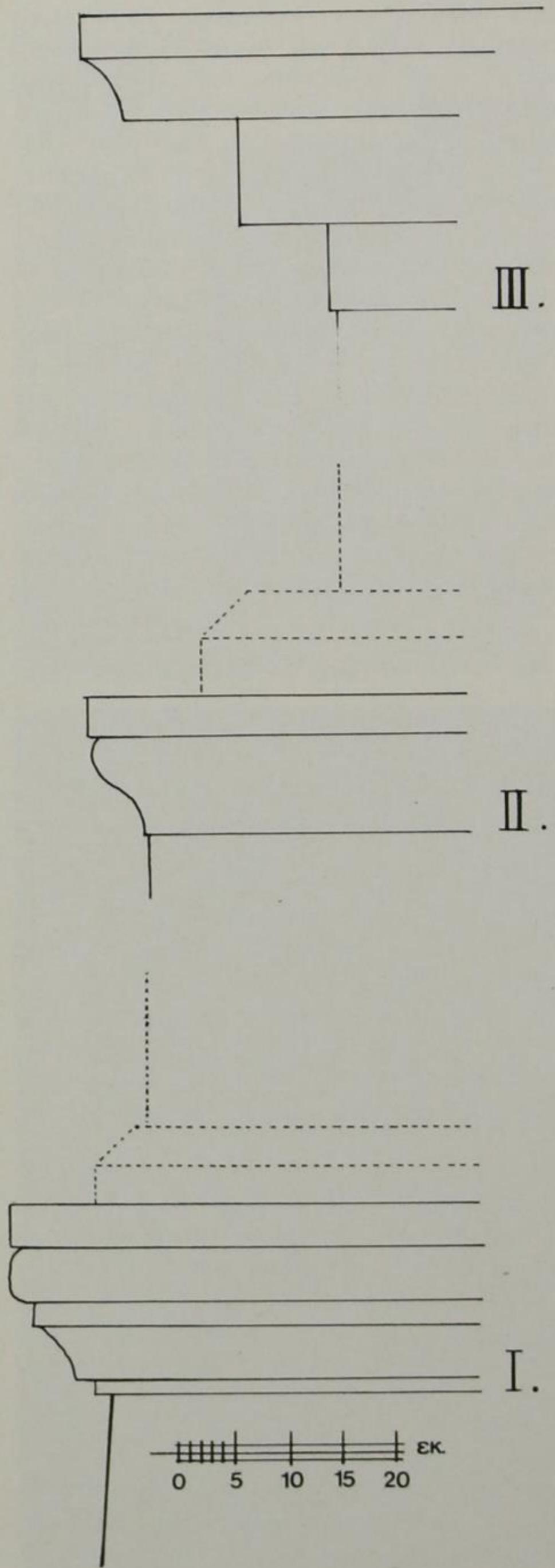
3. Η γερή βάση σέ σχῆμα κόλουρης πυραμίδας, οι μεγάλες χτιστές έπιφάνειες τῶν πλήρων (οχι μόνο σέ άντιθεση μέ τά κενά), και πρώτα και κύρια ἡ γενική ἀναλογία τοῦ ὕψους πρός τό πλάτος του, δίνουν στό κωδωνοστάσιο τήν ἐμφάνιση μᾶς ρωμαλέας κατασκευῆς. Παρατηρώντας δηλαδή τό καμπαναριό (εἰκ. 1) βλέπει κανεὶς καθαρά τό πόσο ἡ πέτρινη μάζα κυριαρχεῖ χαμηλά, ἐνώ ψηλότερα πόσο αὐτή ἀραιώνει και ἀλαφραίνει, και ἀντίθετα τό πῶς ἡ κυριαρχία ψηλά τῶν κενῶν μειώνεται ἀραιά πρός τά κάτω. Οι δυό αὐτές μειώσεις δημιουργοῦν δυό ἀντίθετες κινήσεις πού οι παλινδρομες τάσεις τους ἐκφράζονται μέ τό ιδεόγραμμα **Τ** και δημιουργοῦν ἔναν ἐσωτερικό δεσμό αισθητικῆς συνέχειας. Κι αὐτό παρ' ὅτι τό πυργωτό κωδωνοστάσιο

ἔχει σαφή τριμελή διάρθρωση: βάση, κύριο σῶμα και κορύφωμα. Αύτῶν οι ἐπιφάνειες και οι ὄγκοι χωρίζονται καθαρά ἀπό τούς καλοδουλεμένους κοσμίτες (δηλ. τά γεῖσα). Μεταξύ τους ξεχωρίζει τό κύριο σῶμα πού ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἐδράζεται στή διαπλατισμένη βαριά βάση, και ἀπό τήν ἄλλη στέφεται ἀπό κορύφωμα ἐλαφρότερο ἐξαιτίας τῆς μείωσης τοῦ πλάτους και τῆς ὑλῆς του. Οι κοσμίτες ἐναρμονισμένοι σ' αὐτήν τή στατική ίδέα διαχωρίζονται και μεταξύ τους. Ήτοι, ο κάτω είναι ὁ ισχυρότερος και σέ τέτοιο βαθμό ώστε νά συμβάλει στήν ἐνότητα τῶν δύο ἀνώτερων ὄρόφων. Ενότητα πού θεμελιώνεται τόσο στή διάταξη κενῶν/ πλήρων, ὅσο και ἀπό τόν τρόπο ἐφαρμογῆς και ἐπεξεργασίας τῆς λίθινης ἐπιφάνειάς τους, αισθητά διαφορετικῆς ἀπ' αὐτή τῆς βάσης.

Η τριμελής διάρθρωση τοῦ κωδωνοστάσιου

Εἰκ. 4. Η ἐπιγραφή τοῦ μάστορα (20.XI.1978)





Σχ. 3. Τά τρία γεισώματα-κοσμίτες

δέν σημαίνει λοιπόν καμιά διακοπή αισθητικῆς συνέχειας. Τό καθένα τμῆμα ἔχει αὐτάρκεια και ὅλα μαζὶ παρουσιάζουν συνοχή και σύνθεση. Ἡ βάση τονίζει τὴν ὅλη κατασκευή τοῦ κωδωνοστάσιου και τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα της μὲ τὸ νά δείχνεται γεμάτη, νά είναι «σκάρπα», και μὲ δικό της ἰσόδομο σύστημα χτισμένη, μὲ τὸ νά ἔχει τονισμένους ἄρμούς, καθώς αὐτοὶ είναι λαξευμένοι σὲ ἐσοχή και δημιουργοῦν (ἰδιαίτερα οἱ συνεχεῖς ὄριζόντιοι) ἐντονη σκιά. Πάνω σ' αὐτή τῇ στέρεη βάση ὥρθωνται σὲ διπλάσιο ὑψος τὸ κύριο σῶμα τοῦ κτίσματος σὲ «διώροφη» διάταξη, ὥπως τὴν καθορίζουν τά ἀνοίγματα. Αὐτά, ἀφοῦ τά κάτω, ὄντας μονόλοβα και τά πάνω δίλοβα, είναι σωστά διαταγμένα μὲ βάση τὸ κατασκευαστικό-στατικό κριτήριο, και σύμμορφα μὲ ὀλόκληρο τὸ κτίσμα ἀπό μορφολογική ἀποψη. Τέλος, ὑψώνεται ὁ τελευταῖος ὅροφος (τὸ κυρίως κωδωνοστάσιο), ἀνάλαφρος και ἀνάερος μὲ τὸ ψηλότερο δίλοβο ἀνοίγμα και τὸ πιό ραδινό κολονάκι του. Χαρακτηριστικά, αὐτό είναι ἐφοδιασμένο μὲ βάση, στοιχεῖο πού ἀνεξαρτοποιεῖ κι αὐτό και τὸν ὅλο ὅροφο. Τοῦ ὥροφου και τοῦ συνόλου ἐπιστέγασμα είναι ὁ τρουλίσκος. Αὐτός, οὐδέτερος ὥπωσδήποτε, γιά λόγους μορφολογικούς ώστόσο (ἀκόμα γιά νά φαίνεται και ἀπό τά χαμηλότερα ὥπως ὑποθέτω μέρη τοῦ οίκισμοῦ), «διορθώθηκε» και κατασκευάστηκε ισχυρά ὑπερυψωμένος σὲ παραβολοειδή μορφή. Μιά ἄλλη αισθητική «όπτική» διόρθωση, πού σύγχρονα μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀδυναμία τοῦ ἔργου, είναι τὸ ὅτι στὴν ἐξωτερική μορφή του δέν ἀνταποκρίνεται πάντοτε - ὥπως τουλάχιστον παρουσιάζονται σήμερα τά πράγματα - ή ἐσωτερική στάθμη τῶν πατωμάτων (βλ. τομή, σχ. 2).

Τό κτίσμα αὐτό δείχνει τό πῶς ἔνας πρωτομάστορας ἀφομοίωσε στό τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα τὴν νεοκλασική ἀρχιτεκτονική, πού σάν καλλιτεχνικό ρεῦμα ἀκριβῶς τότε ἔφτασε σ' αὐτήν τὴν ὄρεινή περιοχή. Στοιχεῖο βασικό τῆς δουλειᾶς του είναι ἡ κατανομή τοῦ κτίσματός του σὲ βάση, σῶμα και κορύφωμα. Αὐτῶν τόνισε ἀπό τὸν χέρι τό χαρακτήρα τοῦ καθενός, ἀπό τό ἄλλο συνένωσε ἀβίαστα αὐτά τά τμήματα «ἐσωτερικά». Αὐτό τό πέτυχε μὲ τὴ σωστή κατανομή πλήρων και κενῶν, καθώς ἰδιαίτερα και μὲ τὸ ἐντεχνο ἀνοίγμα τῶν τελευταίων. Δηλαδή μὲ τό νά ἀνοίξει σὲ κατακόρυφη συνέχεια χαμηλά μονόλοβα και ψηλά δίλοβα (κάτω και πάνω ἀ-



Εἰκ. 6. Τό προσωπεῖο στό τόξο εἰσόδου

πό τούς βασικούς κοσμίτες). "Ενα ἄλλο ἔξαιρετο στοιχεῖο τῆς δουλειᾶς του είναι τό ισόδομο σύστημα («ισοκέφαλο» πυρσογιαννίτικα), ὅπως τό μεταχειρίζεται, τόσο στή βάση μέ πολύ μεγάλες πέτρες 30x60 πόντους, ὅσο και βασικά στό κύριο σῶμα. Έδῶ τό ισόδομο σύστημα διαλέχτηκε νά ἔχει 25 πόντους ὑψος σέ κάθε δόμο, δηλαδή σέ κάθε πέτρα και σέ κάθε σειρά πέτρας. Τό διπλάσιο αύτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ δίνει τό μάκρος τῆς κάθε πέτρας (25x50), τό τετραπλάσιο τή διάσταση σέ κάθε «συντήρι» (κάθε τμῆμα τοίχου ἀνάμεσα στίς γωνιές και τά ἀνοίγματα) τοῦ κάτω μέρους τοῦ κύριου σώματος τοῦ καμπαναριοῦ. Ή τελευταία διάσταση, δηλαδή τό τετραπλάσιο τοῦ 25 ἐπαναλαμβάνεται τώρα δίνοντας ἐδῶ τό ἀνοίγμα τοῦ μονόλιθου κουφώματος.

Τό τελευταῖο σκεπάζεται μέ τόξο πάχους πάλι 25 ἐκ. Αύτοῦ ḥ καμπύλη γραμμή τῆς ράχης του καθώς - ἀπό τή γένεσή του και κάτω - συνεχίζεται νοητά σάν κατακόρυφη κάθε δεύτερο δόμο, δημιουργεῖ φυσικά ἔνα ίδεατό ισόφαρδο πλαίσιο τοῦ κουφώματος (ἀλληλένδετο μέ τό σύστημα τοῦ ισόδομου κτίσματος). Καθαρά νεοκλασικά στοιχεῖα είναι τά κυμάτια πού χρησιμοποίησε. Τέτοια ἔχουν τά κολονάκια (τῶν δίλοβων ἀνοιγμάτων) στά κιονόκρανά τους (εἶδαμε μάλιστα ὅτι τά κολονάκια αύτά στόν τελευταῖο ὄροφο ἔχουν τριμελή κατανομή ἔχοντας και βάση). Έντονότερη και ἀποτελεσματικότερη είναι ḥ παρουσία και χρήση κυματίων στά γεισώματα-κοσμίτες και στό μικρό «καταέτιο» γείσο (σάν ἔνα ἀνοιχτό κεφαλαῖο «λάμδα») πάνω ἀπό τήν τοξωτή

εῖσοδο τῆς βάσης. Στό τελευταῖο, χαρακτηριστικά (καὶ ἐδῶ σωστά), δέν ἔφκιαξε ὄριζόντιο γείσο καὶ ἔτσι δέ δημιουργήθηκε ἀέτωμα. Ἡ λύση εἶναι τόσο φυσική καὶ στρωτή λές καὶ τὸ «καταέτιο» γείσο βγαίνει μέσα ἀπό τὴν πέτρα ἀπό μόνο του, σκεπάζοντας τὸ τόξο τῆς εἰσόδου.

Κάτω ἀπό τὴν προστατευτική κορυφή τοῦ «καταέτιου» καὶ πάνω στὴν κορυφαία πέτρα τοῦ τόξου τῆς εἰσόδου εἶναι σκαλισμένο προσωπεῖο (εἰκ. 6). Ἀραγε εἶναι ἔνα διπλό διακοσμητικό στοιχεῖο, ὥστε θά νόμιζε κανεὶς,

ἢ μήπως, σύμφωνα μὲ τὴν πίστη τοῦ λαοῦ μας, τὸ προσωπεῖο ἐξασφαλίζει ὅλη τὴν οἰκοδομὴ ὥστε ἡ πέτρα-κλειδί ἀσφαλίζει τὸ τόξο; Ὁ συμβολισμός τέτοιων προσωπειῶν στὴ νεοελληνική λαϊκή τέχνη εἶναι γνωστός¹². Ὁ συμβολισμός τους εἶναι ἀποτρεπτικός (ὥστε οἱ κεφαλές Μέδουσας καὶ στὴν ἀρχαία τέχνη)¹³. Αὐτό θά πρέπει νά ἦταν γνωστό στὸ μάστρο-Χαρίλαο Παπανικολάου ἀπό τὴν Πυρσόγιαννη, πού καθώς μάλιστα, σκαλίζοντάς το, τοῦ βάζει καὶ φτερά, τοῦ δίνει τὸ καθαρό πιά νόημα μιᾶς μορφῆς φύλακα ἄγγελου («χερουβίμ»¹⁴).

Σημειώσεις

1. D.A.Zakythinos, *Le despotat Grec de Moree*, Tome seconde, Athènes (1953) σ.156, σημ. 10.
2. Ἡ κύρια βιβλιογραφία βρίσκεται στὶς πολυπληθεῖς ἔργασίες γιά τὴ Δημητσάνα τοῦ Δημητσανίτη λόγιου Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, δ.φ. βλ. παρακάτω καὶ σημ. 6 (Καρβελᾶς).
3. Πραγματικό ξάφνιασμα ἦταν ἡ «ἀνακάλυψή» του στὶς 23.VI.1977. Τό ξαναεπισκέφητκα στὶς 23. XI.1978. Τελείωσα τὴν ἐπιτόπια μελέτη του στὶς 29.VI, 7 καὶ 18.VII.1979. Μέ βοήθησαν οἱ συνάδελφοι μάστρο-Βασίλης Κόνιαρης, ὁ ἀρχιτέκτονας Θάνος Παπαθανασόπουλος, ὁ τοπογράφος Κωνσταντῆς Καζαμιάκης. Τούς εὔχαριστῶς, ὥστε καὶ τὸν ἐπίτροπο Γ. Λεονάρδο γιά τὶς ἔξυπηρετήσεις καὶ πληροφορίες του, ὥστε καὶ τὸν Ἀθαν. Κουστενή. Τέλος, ὀφείλω εὔχαριστίες στὸ συνάδελφο ἀρχαιολόγο Κωστή Ζάχο γιά τὴ συμβολή του (10.II-VIII.1979) στὴν καλύτερη διατύπωση τοῦ κειμένου, καθώς καὶ στοὺς σπουδαίους φίλους πού βγάζουν τὸ πολύτιμο «Ἀρμολόι», πού δέχτηκαν νά τὸ δημοσιεύσουν σ' αὐτό.
4. Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, *Oi Naoi tῆς Δημητσάνας*, Ἀνάτυπο ἀπό τὸ «Ἀρχεῖον Ἑκκλησιαστικοῦ καὶ κανονικοῦ δικαίου», τόμ. Θ (1954), ἐν Ἀθήναις 1954, σσ.39-40.
N. K. Μουτσόπουλος, *Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηριῶν τῆς Γορτυνίας...* ἐν Ἀθήναις, 1956, σσ.96-98. Εἰκ. 61 κάτωφη τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κωδωνοστάσιου.
Στὴν οἰκοδομική ἐπιγραφική τοῦ 1832 πάνω ἀπὸ τὴ νότια εἰσόδο τῆς ἐκκλησίας, ἀναφέρονται σύνναοι ἡ Θεοτόκος Μαρία καὶ οἱ ἰσαπόστολοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἐλένη.
5. Γριτσόπουλος, ὥστε (1954), σ.39. Ἄλλη ἀποψη ἐκφράζει ὁ Καρβελᾶς Τόμ. Α', σελ. 306 (βλ. σημ.6).
6. Σχετικά μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ χορηγοῦ τοῦ κτίσματος ἔχει ύποστηριχτεῖ, ἔξαλλου, ὅτι τὸ κωδωνοστάσιο «ἰδρύθη... ὑπὸ τῆς εὔεργέτιδος τοῦ τόπου Κατίγκως Π. Φιλοσοφοπούλου». Γριτσόπουλος, ὥστε (1954), σ.40: ὥστε ἀκόμα ἀναφέρεται σὰν ἔτος ιδρυσης τοῦ κωδωνοστάσιου τὸ ἔτος 1878 εἶναι ἀραγε μιά ἄλλη πληροφορία ἡ μήπως ἀπλή παραδρομή;
- Μέ τίτλο *Τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους Δημητσάνας καὶ τὸ ζεῦγος Παναγιῶτου Φιλοσοφοπούλου* θὰ δημοσιευτεῖ ἔργασία τοῦ Χαραλ. Ἰωαν. Παρασκευόπουλου (ἀπό τὶς ἐκδόσεις Παπαδημητρίου, Ἀθήνα), ὥστε, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, γίνεται λόγος γιά συγγένεια τῶν οἰκογενειῶν Φιλοσοφόπουλου καὶ Νικολάου Πολίτη τοῦ λαογράφου, γιά τὴν κατασκευὴ στὴ Δημητσάνα τῶν παλιῶν κωδώνων τοῦ κωδωνοστασίου πού ἐξετάζουμε καὶ τὸν παλιό κωδονοκρούστη Ἀντώνιο Χαραλαμπόπουλο ἡ Μαλάμη ἡ Πατοιᾶ.
- Γιά τὰ διάφορα μέλη τῆς οἰκογένειας Φιλοσοφόπουλου βλ. I. Καρβελᾶς, *Ιστορία τῆς Δημητσάνας*, Τόμ. Β' Ἀθῆναι 1978, σσ. 720-722.
7. Γιά τὴν πυρσογιαννίτικη οἰκογένεια τῶν μαστόρων Παπανικολάου, βλ. περιοδικό «Ἀρμολόι», τεῦχος 6 τοῦ 1979, σ.36.
8. Ὁ ἐπίτροπος Γ. Λεονάρδος.
9. Βλ. σημ. 6 (Παρασκευόπουλος)
10. Ἡ ἔργασία ἐκτελέστηκε ἀπό τὸν τοπογράφο κ.Κ. Καζαμιάκη.
11. Μέτρηση πραγματοποιημένη μὲ συνεργασία τοῦ ἀρχιτέκτονα κ. Θάνου Παπαθανασόπουλου.
12. Κατερίνα Γ. Κορρέ, *Ἡ ἀνθρώπινη κεφαλή θέμα ἀποτρεπτικό στὴ νεοελληνική τέχνη*, Ἀθῆνα 1978.
13. Πρβλ. Κορρέ ὥστε (1978), σ.67.
14. Ἡ ίδια, ὥστε (1978), σ.52.

Πρόγραμμα άναπτυξεως τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης

Μελέτη τοῦ ύπουργείου Ἐσωτερικῶν

Γιά ὅλα τά σφάλματα εἶναι πάντα δυνατή ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων δικαιολογία. Τό πρόβλημα εἶναι πῶς μποροῦν νά προληφθοῦν. Παρά τήν ἀδικαιολόγητη καθυστέρηση, ἡ ἐπέκταση τῶν ὁρίων τῆς Ε΄ Ζώνης καὶ στήν Ἡπειρο (συγκεκριμένα στίς ἐπαρχίες Κονίτσης, Πωγωνίου καὶ Φιλιατῶν), δημιουργεῖ προϋποθέσεις ἐπενδυτικῆς ἀνάπτυξης τῆς περιοχῆς μας, κυρίως ἀπό συμπατριῶτες ἐπενδυτές, μέ αἱμεσες ἐπιπτώσεις στήν ἀναζωογόνηση τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ προγράμματος ἀναπτύξεως τῶν παραμεθορίων ἐπαρχιῶν μας ἔχαρται κυρίως ἀπό τή σημερινή οἰκονομική καὶ πληθυσμιακή τους κατάσταση.

Ἡ ἀνυπαρξία ἔργων ύποδομῆς ἀπό τή μακροχρόνια ἔγκατάλειψη τῆς πολιτείας καὶ ἡ ἔλλειψη ἔργατικοῦ δυναμικοῦ ἀπό τήν Ἐσωτερική καὶ ἔξωτερική μετανάστευση, καθιστᾶ προβληματική τήν ἐφαρμογή τοῦ προγράμματος.

Εἰδικότερα γιά τήν ἐπαρχία Κονίτσης πρέπει νά λάβουμε ύπόψη μας, ὅτι τό ἐνδιαφέρον τῆς πολιτείας τήν τελευταία εἰκοσαετία περιορίστηκε στόν ἡλεκτροφωτισμό τῆς περιοχῆς καὶ στήν ἀσφάλιση τῶν κατοίκων ἀπό τόν Ο.Γ.Α. Ἡ ἔθνική ὁδός Ιωαννίνων - Κονίτσης - Πιρσονιάννης - Δ. Μακεδονίας εἶναι ἔργο τῆς τελευταίας πενταετίας.

Οὐδέποτε δημιουργήθηκαν εὔκαιρίες ἀπασχόλησης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς μέ τήν ἰδρυση βιομηχανιῶν καὶ βιοτεχνιῶν ἔργα ἀνάπτυξης τῆς ἀγροτικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς οἰκονομίας. Οἱ τουριστικές δυνατότητες τῆς ἐπαρχίας ἀγνοήθηκαν συστηματικά μέχρι σήμερα. Σαράντα χωριά αἰμοραγοῦν ἀκατάσχετα σέ ἔμψυχο ύλικό ἀπό τίς ἀρχές τοῦ αἰώνα. Ἀπό τούς 22.752 κα-

τοίκους τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1913 μόλις καὶ μετά βίας μετρήθηκαν 10.000 κάτοικοι τό 1971.

Περιοχή ἐλάχιστα ἀγροτική μέ πολύ χαμηλό βαθμό οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Τό κέντρο βάρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου ἔξακολουθεῖ νά εἶναι κατά τρόπο ἐντελῶς μονόπλευρο τά ἐμβάσματα τῶν ξενιτεμένων.

Οἱ τελευταῖες πολεμικές περιπέτειες αὗξησαν τήν κρίση καὶ ἐπιτάχυναν τήν παρακμή. Σίγουρα ὅμως δέν τήν προκάλεσαν. Ἡ κρίση, δημογραφική καὶ κοινωνικοοικονομική μαζί, δέν εἶναι σύγχρονο φαινόμενο οὔτε μεταπολεμικό. Οἱ ρίζες της φτάνουν στό μακρινό παρελθόν. Ἡστω καὶ τήν υστατη ὥρα δέν μποροῦμε παρά νά ἐλπίζουμε ὅτι ἡ ἐπέκταση τῶν ὁρίων τῆς Ε΄ Ζώνης στήν ἐπαρχία μας δημιουργεῖ προοπτικές οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης.

Τό ύπουργείο Ἐσωτερικῶν μέ ἔνα προτεινόμενο σχέδιο γενικῆς ἀνάπτυξης τῶν προβληματικῶν περιοχῶν τῆς Ἡπείρου ἐντόπισε σωστά τίς ἀνάγκες καὶ ὑπέδειξε ἐφαρμογές καὶ λύσεις πολύ κοντά στήν πραγματικότητα. Γιά τό λόγο αύτό θεωρήσαμε ἀπαραίτητη τή δημοσίευση τῆς μελέτης του.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Γενικές Άρχες

Ως βασική άρχη τῆς συνθέσεως τοῦ Προγράμματος 'Αναπτύξεως τῆς περιοχῆς έτέθη ἡ δημιουργία τοῦ οἰκονομικοῦ, πολιτιστικοῦ και κοινωνικοῦ πλαισίου, καταλλήλου ώστε νά ἐπιτευχθῇ βελτίωσις τῶν ὅρων διαβιώσεως τῶν κατοίκων μέ βασικό στόχο τήν ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς και συγκράτηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς.

Τήν ἀνωτέρω βασικήν άρχήν ὑπαγορεύουν τόσον ἡ ὑφισταμένη ἀνισότης τοῦ κατά κεφαλήν ΑΕΠ τῆς περιοχῆς ἐν σχέσει πρός τό ἀντίστοιχον ΑΕΠ τῆς χώρας, ὅσον και ἡ ὑπαρξία ειδικῶν προβλημάτων τά δόποια διαμορφώνονται εἰς τήν περιοχήν. Μεταξύ τῶν τελευταίων τούτων συγκαταλέγονται ἡ φυγή τῶν κατοίκων, ἡ ἀνεπαρκής ἐκμετάλλευσις ἡ και ἐγκατάλειψις τῆς γεωργικῆς γῆς και τῶν ἐκτεταμένων βοσκοτόπων, ἡ ἀντιοικονομική διαχείρησις και ἐκμετάλλευσις τοῦ δασικοῦ πλούτου, ἡ ἐλλειψις ἐπαρκοῦς ἀγροτικοῦ και δασικοῦ ὁδικοῦ δικτύου, τό μορφωτικό ἐπίπεδο, ἡ ἐλλειψις γενικῆς κοινωνικῆς και πολιτιστικῆς ὑποδομῆς και ψυχαγωγίας.

Τά προβλήματα τῆς περιοχῆς ἐνισχύομενα και ἀπό τό εὐαίσθητον τῆς περιοχῆς ἐξ ἐθνικῶν λόγων δημιουργοῦν δυσμενές ψυχολογικόν κλίμα διά τήν προώθησιν ἐφαρμογῆς κάθε προγράμματος ἀναπτύξεως.

Οἰκονομικές Προοπτικές

Εἶναι γνωστόν ὅτι οἰαδήποτε μακροχρόνιος πρόβλεψις περιέχει τά στοιχεῖα τοῦ κινδύνου και τῆς ἀβεβαιότητος. Εἰδικώτερον ὅταν προκειται περὶ προβλέψεων μελλοντικῆς διαμορφώσεως τῆς οἰκονομίας ἐξ ἐνεργειῶν και ἀναπτυξιακῶν πρωτοβουλιῶν αἱ ὄποιαι λαμβάνουν χώραν σήμερον, ἡ ἀβεβαιότης καθίσταται ἐντονωτέρα. Περαιτέρω ὅταν κατά τόν χρόνον τοῦ προγραμματισμοῦ ἐπικρατοῦν συνθῆκαι ὑφέσεως τῆς οἰκονομίας (πληθωρισμός, ἀνεργία κλπ.) κάθε πρόβλεψις τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος καθίσταται λιαν δυσχερής ἃν ὅχι ἀδύνατος.

Εἰδικές Επιδιώξεις

Εἰς τάς εἰδικωτέρας ἐπιδιώξεις τοῦ προγράμματος ἐντάσσονται:

Στή μελέτη διατηρήσαμε πιστά τήν ὄρθογραφία και τή σύνταξη τοῦ κειμένου.

- α)** Η διατήρησις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος και τοῦ παραδοσιακοῦ χαρακτήρος τῆς περιοχῆς.
- β)** Η ἀνάπτυξις τῶν βασικῶν πόλων ἔλξεως, ἥτοι τοῦ Μετσόβου, Δελβινακίου, Φιλιατῶν και Κονίτσης καθώς και ἡ συμπλήρωσις τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν εἰς τούς δευτερεύοντας πόλους (ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψις, βελτίωσις συνθηκῶν κατοικίας, κοινωνικαί και πνευματικαί δραστηριότητες) αἱ ὄποιαι ἀποτελοῦν προϋποθέσεις προσελκύσεως και διατήρησεως τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τήν περιοχήν.
- γ)** Η πλήρης ἀξιοποίησις τῶν τουριστικῶν δυνατοτήτων διά τῆς δημιουργίας ἔργων ὑποδομῆς και τουριστικῶν ὄδικων κυκλωμάτων.
- δ)** Η πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν ὑφισταμένων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς διά τῆς ἐκτελέσεως ἔργων ὑποδομῆς εἰς τούς βασικούς τομεῖς παραγωγῆς.
- ε)** Η δημιουργία ἐπαρκοῦς ὁδικοῦ δικτύου μέ παράλληλον ἐνδιαφέρον εἰς τάς ἀγροτικάς και δασικάς ὁδούς, τά δίκτυα ὑδρεύσεως και ἀποχετεύσεως, και ἡλεκτρισμοῦ ως και ἐπικοινωνίαν τῆς περιοχῆς μέ τόν περιβάλλοντα αὐτήν χῶρον.
- ζ)** Η ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς, ἡ κατάλληλος ἐκπαίδευσις και κοινωνική ἀνάπλασις τῶν ἀγροτῶν διά τῆς ὄποιας θά ἐπιτευχθῇ αὕξησις τῆς παραγωγικότητος τούτων και ίκανότητος προσαρμογῆς των εἰς δημιουργηθησομένας ἀπασχολήσεις εἰς ἑτέρους κλάδους δρστηριότητος (Βιομηχανία, Υπηρεσία κλπ.)

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γενικά μέτρα ἐφαρμογῆς

Διά τήν καλλιτέραν ἀντιμετώπισιν τῶν εἰδικῶν προβλημάτων τῆς περιοχῆς προτείνεται ἡ ἴδρυσις «Οργανισμοῦ Παραμεθορίων Περιοχῶν Ηπείρου». Τά προβλήματα τῆς περιοχῆς θά τύχουν οὕτω συντονισμένης ἀντιμετωπίσεως ὅ-

πως αλλωστε γίνεται μέ αναλόγους όργανησμούς εις Γαλλίαν και Ιταλίαν.

Πέραν τής κατά τα άνωτέρω Διοικητικής διαρθρώσεως είναι άναγκαιά ή ληψις και τῶν κατωτέρω γενικῶν μέτρων:

α) Άλλαγή τοῦ καθεστῶτος ἀδειῶν «ἀσφαλείας» διά τάς περιοχάς πέραν τοῦ Καλπακίου, αἱ ὅποιαι οὕτω στεροῦνται εύκινησίας και τοῦ ἐνδιαφέροντος ξένων ἐπενδυτῶν η ἐπισκεπτῶν.

β) Θέσπισις εἰδικῶν εύνοϊκῶν μέτρων και διαφοροποίησις τῆς περιοχῆς ὅσον ἀφορᾶ τήν πολιτικήν κινήτρων. Διαφοροποίησις τῆς περιοχῆς ἐντός τῆς Ηπείρου και τῆς Ε' Ζώνης τῶν κινήτρων διά τάς παραμεθορίους περιοχάς "Εβρου.

γ) Ιδρυσις ταχυκινήτων σχολείων διαφωτίσεως ἐπί τῶν νέων θεσπιζομένων μέτρων και κινήτρων καθώς και ἐνημέρωσις τῶν κατοίκων ἐπί τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Προγράμματος.

Ἐπί τοῦ θέματος τῶν Σχολαζουσῶν Γαιῶν προτείνονται νά μελετηθοῦν τά κάτωθι μέτρα.

α) Απογραφή αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ μέ τό ΝΔ 216/1973 περί βοσκοτόπων και χρήσεως γῆς.

β) Ο καθορισμός, βάσει οίκονομοτεχνικῶν μελετῶν, τοῦ ἐλαχίστου τῆς ἀποδόσεως αὐτῶν.

γ) Βάσει τῆς μελέτης ἀποδόσεως τῆς γῆς νά κληθοῦν οἱ ἐνδιαφερόμενοι νά δηλώσουν ἐάν σκοπεύουν νά τήν ἐκμεταλλευθοῦν βάσει τῆς μελέτης.

δ) Εάν δέν ἔχουν σκοπόν οἱ ἐνδιαφερόμενοι νά καλλιεργήσουν και νά ἐκμεταλλευθοῦν τήν γῆ νά ἐνοικιάζεται μακροχρονίως μέ προϋπόθεσιν τήν βάσει τῆς οίκονομοτεχνικῆς μελέτης ἀπόδοσιν και μέ βοήθειαν τῆς Αγροτικῆς Τραπέζης.

ε) Σύνταξις κτηματικοῦ χάρτου μετά λεπτομερῶν κτηματολογικῶν πινάκων αύτοῦ.

στ) Νά διευκολυνθῆ γενικῶς ή πώλησις τῶν κτημάτων πρός συνένωσιν μέ γείτονας καλλιεργητάς.

ζ) Νά καθορισθῇ κατά περιοχάς, βάσει γενικῶν και εἰδικῶν κριτηρίων, τό κατώτατον ὄριον τοῦ Βιωσίμου Γεωργικοῦ κλήρου και νά μελετηθοῦν κίνητρα και μέτρα πραγματοποιήσεώς του ως η ἐξαγορά η συνένωσις τῶν μικρῶν κλήρων, ἐξασφάλισις ἀπασχολήσεως τῶν εἰδικῶν ἐξερχομένων ἐκ τῆς γεωργίας και εἰδική συνταξιοδοτησις τῶν ἐθελοντικῶν πωλούντων πρός συνένωσιν τούς μικρούς κλήρους μεγάλης ἡλικίας ἀτόμων, ἀγροτικαὶ ὁμαδικαὶ ἐκμεταλλεύσεις κλπ.

η) Η περίπτωσις ἐφαρμογῆς τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν σχολαζουσῶν ιδιοκτη-

σιῶν, κρίνεται ἀπρόσφορος διά τάς παρ' ἡμῖν συνθήκας, ἐκτός ἐξαιρετικῶν τινῶν περιπτώσεων (μικροτεμαχίων γεωργικῆς γῆς ἐντός δασῶν, η ἐντός βοσκοτόπων κ.ἄ.).

θ) Επίλυσις τοῦ προβλήματος τῆς ιδιοκτησίας τῶν Τσάμηδων ὥστε νά καταστῇ δυνατή η παραχώρησις ὄριστικῶν τίτλων κυριότητος εἰς τούς πραγματικῶς ἀξιοποιούντας τήν γῆν.

ι) Επίσπευσις συντάξεως τοῦ Κτηματολογίου και Μελετῶν ἐνδεδειγμένης χρήσεως γῆς.

Ειδικά μέτρα κατά τομεῖς

Γεωργία

α) Ανασυγκρότησις τῶν γεωργικῶν κλήρων εἰς βαθμόν ὥστε νά φθάσουν τουλάχιστον τό κατώτατον ὄριον τοῦ βιωσίμου κλήρου.

Πρός τοῦτο προτείνονται τά ἀκόλουθα:

a1. Ληψις μέτρων και κινήτρων ἀποφυγῆς περαιτέρω τεμαχισμοῦ τοῦ γεωργικοῦ κλήρου.

a2. Παροχή μεγάλων διευκολύνσεων πωλήσεως (τῶν σχολαζουσῶν) ιδιοκτησίων πρός συγγενεῖς η γείτονες ἀγρότας μέ ἀντικίνητρα ταχείας μεταβιβάσεως τοιούτων συνενουμένων κλήρων.

a3. Υποχρεωτική ἐκμίσθωσις τῶν ἐπί μακρόν ἐγκαταλειμένων γεωργικῶν κλήρων (ώς προβλέπεται διά τούς βοσκοτόπους).

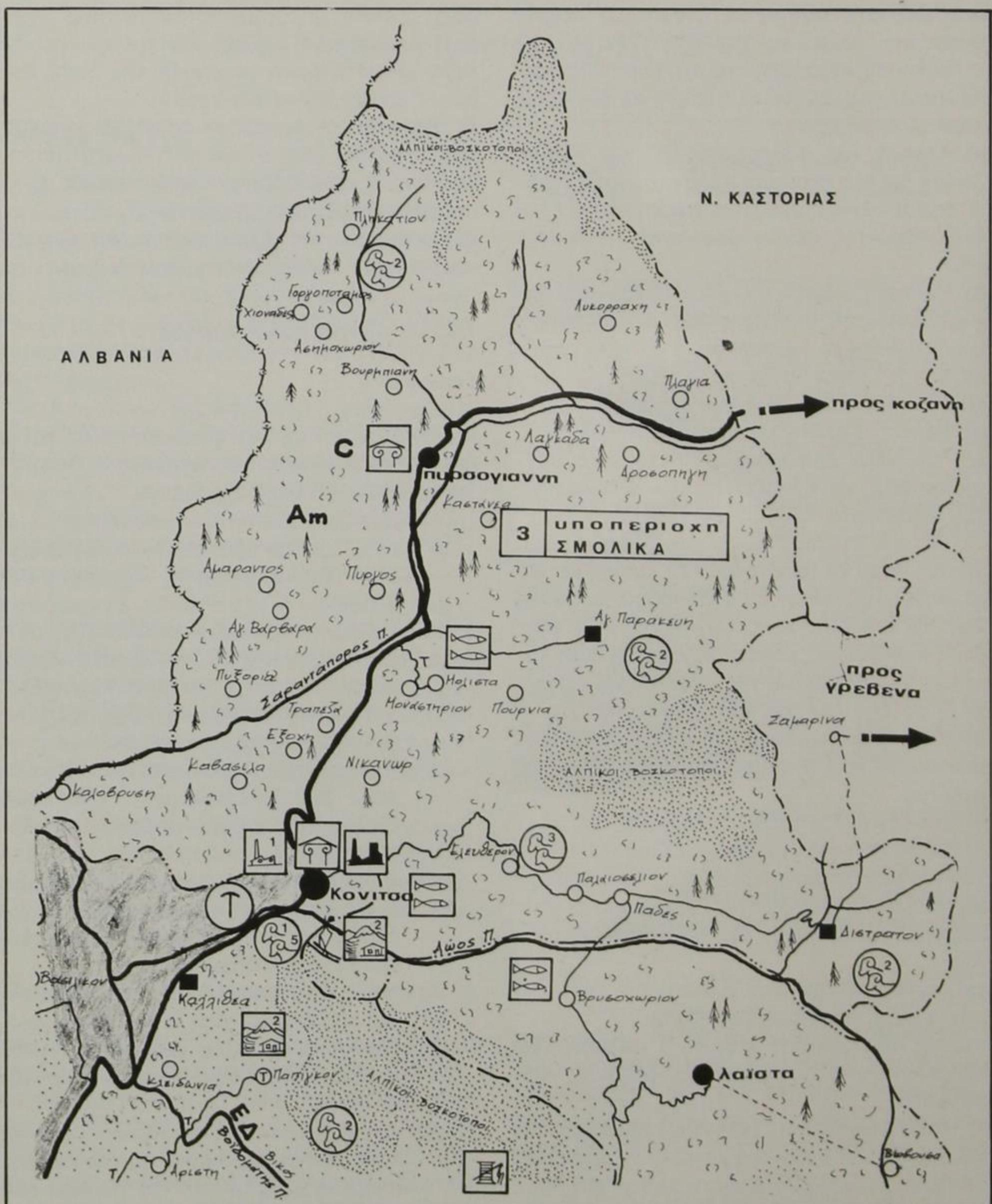
a4. Παραχώρησις τῆς κάτωθι τῶν ἐλαιοδένδρων ἐκτάσεως εἰς ἀγρότας Επ. Φιλιατῶν, εἰς τούς ὅποιους διενεμήθησαν μόνον τά ἐλαιόδενδρα.

β) Βελτίωσις τῶν Γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων.

β1. Διά τῆς δημιουργίας μεσαίων και μεγάλων μονάδων, μέσω χρηματοδοτήσεως και παροχῆς διευκολύνσεων και κινήτρων.

β2. Διά τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς «Ομαδικῆς Καλλιεργείας» τῶν μικροκληρούχων, εἴτε ύπό τήν μορφήν τῶν ὁμαδικῶν Γεωργικῶν Εκμεταλλεύσεων οίκογενειακοῦ τύπου (ΟΓΕΟΤ), εἴτε ύπό Συνεταιρικήν Μορφήν, η τέλος ως Αστικές Εταιρίες ἀπό κοινοῦ Εκμισθώσεως Γαιῶν (ΑΕΚΕΓ) κατόπιν λεπτομεροῦς μελέτης.

γ) Δραστηριοποίησις τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν διά τήν ἐπεξεργασίαν, διακίνησιν και ἐμπορίαν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων. Επί τοῦ τελευταίου συνίστatai η ἐφαρμογή τοῦ ἐσχά-



τως δημοσιευθέντος Ν. Διατάγματος δημιουργίας τοπικών άγορών και τής ύποχρεωτικής μέσω τούτων δραπραγματεύσεως των άγροτικών προϊόντων, καθώς έπισης προώθηση άγροτικών συνεταιριστικών έπιχειρήσεων γιά παραγωγή, έπεξεργασία και έμπορια προϊόντων.

δ) Δημιουργία ύποδειγματικών γεωργικών έκμεταλλεύσεων ύπό Γεωπόνων ή Γεωργοτεχνιτῶν εἰδικῆς έπιμορφώσεως, διά παραχωρήσεως

δημοσίων ή κοινοτικῶν έκτασεων, ἵνα καταστοῦν κέντρα διαδόσεως τῶν συγχρόνων τεχνικῶν γεωργικῶν γνώσεων.

ε) Εφαρμογήν γενικῆς φύσεως μέτρων, συμπεριλαμβανομένης τής Γεωργικῆς Έκπαιδεύσεως και Γεωργικῆς Έρεύνης ώς και τῆς έρευνης ἐπί τῶν διεθνῶν έμπορίας και κόστους γεωργικῶν προϊόντων συνθηκῶν.

έδαφων χρησιμοποιουμένων σήμερον διά βοσκήν.

ε) "Ιδρυσις όργανισμοῦ ή Ἐταιρίας διά τὴν βιομηχανικήν ἐκμετάλλευσιν τῶν περιγραφέντων συγκροτημάτων Μετσόβου-Κονίτσης.

στ) Νομοθετική ρύθμισις τοῦ θέματος τῆς συνενώσεως, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖον, τῶν δασῶν τῶν διαφόρων ίδιοκτητῶν (Δημοσίου, κοινοτικῶν κλπ.) εἰς ίκανά μεγέθη πρὸς δασικήν βιομηχανικήν ἐκμετάλλευσιν.

ζ) Μόρφωσιν καὶ δασικήν διαπαιδαγώγησιν τοῦ πληθυσμοῦ.

η) Μόρφωσις καὶ ἔξασκησις δασεργατῶν πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἀπαραιτήτου ἐργατοτεχνικοῦ δυναμικοῦ διά τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν προβλεπομένων δασικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ βιομηχανιῶν ξύλου.

· Ιχθυοκαλλιέργεια - Πεστροφοκαλλιέργεια

Θέσπισις εἰδικῶν κινήτρων διά πεστροφοκαλλιέργειαν, διεξαγωγή οίκονομοτεχνικῶν μελετῶν, ιδρυσις ύποδειγματικῶν καλλιεργειῶν, ἐκπαίδευσις τεχνιτῶν.

· Ορυκτός πλοῦτος - Ένέργεια

Διεξαγωγή εἰδικῶν ἐρευνητικῶν καὶ οίκονομοτεχνικῶν μελετῶν πρὸς ἀξιοποίησιν τοῦ ὑπογείου πλούτου τῆς περιοχῆς.

Χειροτεχνία

· Εκπόνησις μελέτης «ἐρεύνης ἀγορᾶς» τῶν προϊόντων χειροτεχνίας.

Μελέτη διά ιδρυσιν κέντρου ἔξαγωγῆς καὶ διαθέσεως χειροτεχνικῶν προϊόντων.

Βιομηχανία - Βιοτεχνία

Διαφοροποίησις τῆς περιοχῆς μελέτης ἐντός τῆς Ἡπείρου (Δ' Ζώνης) καὶ θέσπισις εἰδικῶν κινήτρων. (Βεβαίως τοῦτο μόνον ἐάν δέν θίγεται ἡ περιφερειακή πολιτική Ἡπείρου καὶ αἱ βιομηχανικαὶ ζῶναι Ἰωαννίνων, Πρεβέζης, & Ἡγουμενίτης).

Παροχὴ ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας ἐπὶ μειωμένῳ τιμολογίῳ.

Παραδοσιακοί οίκισμοί - Ἰστορικά μνημεῖα

α) Ολοκλήρωσις καὶ προώθησις τοῦ καταρτισθέντος ὑπό τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν μητρώου εἰς Ὑπ. Πολιτισμοῦ καὶ Οίκισμοῦ.

β) Κατάρτισις δι' ἔκαστον οίκισμόν μητρώου «μνημείων» καὶ οίκιῶν κατά τὸ πρότυπον τοῦ I.C.O.M.O.S.

Πέραν αὐτῶν προτείνεται ὥπως θεσπισθοῦν:

α) Εἰδικά κίνητρα διά τούς παλινοστοῦντας μετανάστας (Δυτ. Γερμανίας κυρίως) διά νά ἐγκατασταθοῦν ξανά στό χωριό τους.

Πρός τοῦτο, πέρα ἀπό τὰ εἰδικά γεωργικά δάνεια καλλιεργειῶν, νά ἀναγνωρίζονται, εἰς αὐτούς καλλίτεροι ὄροι δανείων ἐπὶ τοῦ εἰσαγομένου συναλλάγματος καὶ νά προωθηθῇ δυνατότης δανειοδοτήσεως ὅμαδικῆς συντεχνίας διά βιοτεχνίας καὶ προώθηση ἀγροτικῶν συνεταιριστικῶν ἐπιχειρήσεων.

β) Επιβράβευση καὶ εἰδική ἐπιδότηση εἰς τούς ἐπισκευάζοντας ἡ ἀνεγείροντας οίκιας ἐντός τοῦ παραδοσιακοῦ χαρακτῆρος τῆς περιοχῆς.

γ) Αγορά καὶ διάθεση παραδοσιακῶν ύλικῶν (ώς πλάκας στεγῶν κλπ.).

δ) Αὔξηση τοῦ ποσοῦ τῆς δανειοδοτήσεως δι' ἐπισκευάζοντας.

ε) Αὔξησης τοῦ διατιθεμένου ποσοῦ διά τούς παραδοσιακούς οίκισμούς.

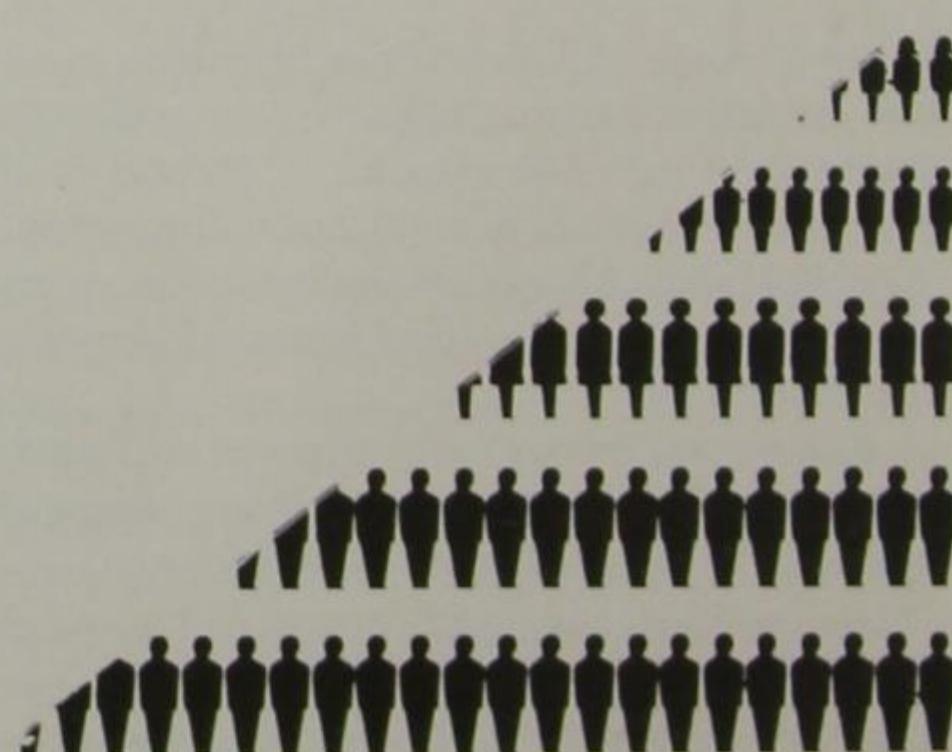
στ) Δημιουργία τοπικῶν ὄρων δομήσεως.

ζ) Κριτήρια δανειοδοτήσεως σχετικά πρὸς τό εἰσόδημα καὶ οὐχί ἀνάλογα μόνον πρὸς τὴν ἐπαγγελματικήν κατηγορίαν.

η) Κοινωνική ἀναγνώρισις τῆς θέσεως τῶν ποιμένων καὶ τῶν κατ' ἀποκλειστικότητα ἀπασχολουμένων μὲ τὴν κτηνοτροφίαν, πτηνοτροφίαν κλπ. διά παροχῆς διακρίσεων, σχετικῆς ἐπιμορφώσεως καὶ λοιπῶν διευκολύνσεων.

θ) Διαφοροποίησις τῆς περιοχῆς ἐκ τῶν λοιπῶν περιοχῶν τῆς Χώρας ώς πρὸς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν φυσικῶν βοσκοτόπων.

ι) Παιδεία προσαρμοσμένη καὶ πρὸς τάς ἀνάγκας τῆς περιοχῆς.



Βαράτε με κι ας κλαίω...

(ό δρόμος - ή γκρίνια μας κι ή γερμανική τηλεόραση)

Έδω πού φτάσαμε σίγουρα στενοχωρούμε και στενοχωριέμαστε. Τι στενοχώρια σύμως τραβούνε 8 χωριά της έπαρχιας μας, κανείς δέν τό λέει.

Γράφαμε και ξαναγράψαμε και έσσαι θά φωνάζουμε ώσπου το έξαμβλωμα αύτό που λέγεται ασφαλτοτάπητας στήν προέκταση τοῦ έθνικοῦ δρόμου πρός τήν Πυρσόγιαννη νά γίνει έπιτέλους άνθρωπινος.

Φτάσαμε τό καλοκαίρι νά έκλιπαρούμε τή νομαρχία (ύπάρχει έπιστολή στό άρχειο μας πρός τόν κ. Βήχα, προϊστάμενο τῶν τεχνικῶν ύπηρεσιῶν τῆς νομαρχίας) ένόψη τῶν πολιτιστικῶν έκδηλώσεων γιά μιά έλάχιστη έπιδιόρθωση τοῦ δρόμου. Παραμονή τοῦ Προφήτη Ήλία ὁ ταξιτζής από τά Γιάννενα μᾶς έγκατέλειψε έμβρόντητους στά μισά τοῦ δρόμου λέγοντας:

Έδω δέν περνάει οὔτε γάιδαρος, κορόιδο είμαι νά ρίξω τήν περιουσία μου, μισό έκατομμύριο, σ' αύτόν τόν παλιόδρομο!

Είχε δίκιο ο άνθρωπος. Πώς νά περάσει άφοῦ ύπηρχαν σημεία τοῦ δρόμου πού άγγιζαν τή βάση τοῦ αύτοκινήτου και τό άνάγκαζαν νά ισορροπεῖ στίς κορυφογραμμές πού σχημάτιζε ή καθίζηση τοῦ έδαφους και ή καταστραμμένη ασφαλτος.

Τέλος πάντων έγινε μιά έπιδιόρθωση παραμονή τῆς Παναγίας και υστερα μάλιστα άπο γράμματα και διαμαρτυρίες στή νομαρχία. Έπιδιόρθωση έννοοῦμε τό πέρασμα ένός γκρέιντερ. Προχθές ξανανεβήκαμε μέ τή γερμανική τηλεόραση στήν Πυρσόγιαννη και οι Γερμανοί καμέραμεν και δημοσιογράφοι σταυροκοπήθηκαν. Κοιταχτήκαμε μεταξύ μας, δέν είπαμε τίποτα και σπρώξαμε τό αύτοκινητό νά βγει άπο τίς λάσπες. Ο Γερμανός όπερατέρ όσπευσε νά κινηματογραφήσει τήν εικόνα γελώντας μέ τήν καρδιά του.

Αύτά θά τά ξαναπούμε, ώσπου νά μπερδέψουμε τό γέλιο μέ τό κλάμα.

Προβλήματα και άνάγκες τής Κοινότητας

Ο πρόεδρος τῆς Πυρσόγιαννης συζήτησε μαζί μας τά παρακάτω προβλήματα και άνάγκες πού άντιμετωπίζει ή κοινότητα:

α) Οικονομική ένισχυση γιά τήν κατασκευή τοίχων άντιστηρίξεως και κοινοτικῶν δρόμων.

β) Η κατασκευή τοῦ περιφερειακοῦ δρόμου άπο τό «Ξενοδοχείο» στή θέση «Ράχη» παραμένει ήμιτελής. Η άπαντηση τῆς Νομαρχίας ότι ο δρόμος δέ δημοπρατήθηκε γιατί οι έργοι θεώρησαν μικρή τήν προσφορά τῶν 500.000 δρχ., μεταθέτει τό πρόβλημα ούσιαστικά στής καλένδες.

γ) Τήν ίδια άπαντηση έδωσε η Νομαρχία και γιά τήν κατασκευή τοῦ παρακαμπτήριου δρόμου άπο τό νεκροταφείο στόν έθνικό δρόμο. Κι έδω ή προσφορά τῶν 500.000 δρχ. είναι «άση-

μαντη» γιά τούς έργολάβους.

δ) Παραμένει στά χαρτιά γιά δεύτερο χρόνο ή έγκριση 1.000.000 δρχ. γιά τήν κατασκευή τεχνικῶν έργων στό δρόμο «σήριαλ» άπο τή συμβολή τῆς έθνικής άδοῦ μέχρι τήν Πυρσόγιαννη. Υπενθυμίζουμε ότι άπο τό δρόμο αύτό έξυπηρετοῦνται 8 χωριά τῆς έπαρχιας μας.

ε) Νά καταργηθεῖ ή δαπάνη πολεοδομικῶν άδειῶν πού ισχύει άπο τόν Ιούνιο τοῦ 1978. Οι κάτοικοι έπιβαρύνονται μέ τό ποσό τῶν 40.000 δρχ. περίπου και μέ γραφειοκρατικές έμπλοκές στήν πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ.

Η πολιτεία άγνοει τίς κατασκευαστικές δυσκολίες πού άντιμετωπίζει όποιος χτίζει ή έπιδιορθώνει σπίτι στά παραμεθόρια χωριά μας. Η έλλειψη έργατικοῦ προσωπικοῦ (μαστόροι,

ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Στίς 5-1-80 έγιναν έκλογές γιά τήν άναδειξη τοῦ νέου Διοικητικοῦ Συμβουλίου τής ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ.

Εκλέχτηκαν: Χρήστος Παπανικολάου πρόεδρος, Δημήτριος Πύρσος γραμματέας, Σπύρος Βαλτάς ταμίας, Ήλίας Κουρλός και Απόστολος Κοντοζήσης μέλη.

Εύχόμαστε όλόψυχα καλή έπιτυχία στό νέο Διοικητικό Συμβούλιο.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

μαραγκοί, έργατες), τά άκριβά οικοδομικά ύλικά πού άναγκάζονται νά άγοράζουν άπο μακρινά άστικά κέντρα και πού φτάνουν στή διπλή τιμή μέ τή χρησιμοποίηση ζώων γιά τή μεταφορά τους, άνεβάζουν τό κόστος τής οίκοδομής.

Η έφαρμογή τέτοιων μέτρων ούσιαστικά συμβάλλει στή άναστολή μιᾶς προσπάθειας πού ξεκίναει άπο τούς ντόπιους και άποβλέπει άποκλειστικά στήν έπιβίωση τῶν χωριών μας.

Η πολιτεία άς προσέξει μέ περισσότερη εύαισθησία τό πρόβλημα, γιά νά γίνει ή ίδια ή νεκροθάφτης τής τελευταίας έλπιδας γιά τή ζωή στήν έπαρχια μας.

στ.) Αντίθετα ή ενταξη τής περιοχῆς μας στό πρόγραμμα στεγαστικῶν δανείων παραμεθόριων περιοχῶν άποτελεί θετικό μέτρο και τό χαιρετάμε άνεπιφύλακτα.

Η δανειοδότηση καλύπτει όλο τό φάσμα τῆς οίκοδομῆς - έπισκευή, έπέκταση και κατασκευή (πυρήνα).



ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ

B. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ 1 - ΝΑΥΠΛΙΟΝ - ΤΗΛ. 28.379

ο.τ.β.

Πρόεδρος τήν
Σύνταξη τοῦ Περοοδικοῦ
"ΑΡΜΟΛΟΙ"
Βασ. Κωνσταντίνου 42 - ΛΑΡΙΣΑ

'Εν Ναυπλίῳ τῇ 9' Οκτωβρίου 1979

, Αρ. Πωρτ. Ι008

Κύριοι,

Τὸ Δ.Σ. τοῦ Πελοποννησιακοῦ Λαογραφικοῦ 'Ιδρύματος ἐκτιμῶντας τήν πολιτιστική ποσφορά τοῦ περιοδικοῦ σας ἀπεφάσισε στήν τελευταῖα του συνεδρίαση στὶς 15/9/79 νὰ σᾶς τιμήσει μὲ τὸ χρηματικὸ βραβεῖο τῶν 20.000 δρχ. Τὸ βραβεῖο αὐτὸς σᾶς προσφέρεται στῇ μνήμῃ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ἴδρυτικοῦ μέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ Λαογραφικοῦ 'Ιδρύματος "Αγγ. Τερζάκη.

Μὲ τιμῆ,

ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Πρεδρος

Κοινοποίηση:

Κ^α Λ. Τερζάκη



Εύχαριστοῦμε

Εύχαριστοῦμε ὄλόψυχα τό ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΙΔΡΥΜΑ B. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ και ιδιαίτερα τήν Ιωάννα Παπαντωνίου πού ἐκτιμῶντας τήν πολιτιστική μας προσφορά τίμησε τό ΑΡΜΟΛΟΙ μὲ τό χρηματικό βραβεῖο τῶν 20.000 δρχ. στή μνήμῃ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ιδρυτικοῦ μέλους τοῦ ιδρύματος "Αγγελου Τερζάκη.

Η Πυρσόγιαννη
στό Πρόγραμμα
περιφερειακής
Αναπτύξεως

Η Πυρσόγιαννη ένταχθηκε στό πρόγραμμα περιφερειακής αναπτύξεως από τό 1979. Έγκριθηκε μάλιστα τό ποσό του 1.900.000 δρχ. γιά τήν κατασκευή τῶν παρακάτω έργων:

- a) Υδρευτικό δίκτυο: 300.000 δρχ.
- b) Αποχετευτικό δίκτυο: 100.000 δρχ.
- γ) Ασφαλτόστρωση, τσιμεντόστρωση κοινοτικῶν δρόμων: 1.000.000 δρχ.
- δ) Διαμόρφωση έλευθερων χώρων, πλακόστρωση, δεντροφύτευση, παιδική χαρά: 500.000 δρχ.

Τό πρόγραμμα περιφερειακής αναπτύξεως αποβλέπει στή δημιουργία άγροτικῶν οικιστικῶν κέντρων.

Διάφοροι οικισμοί τῆς χώρας θά όργανωθοῦν σέ συστήματα Αγροτικῶν ή Αγροτοβιομηχανικῶν Οικιστικῶν Κέντρων μέ σύμμετρη ανάπτυξη άγροτικῶν, βιομηχανικῶν και βιοτεχνικῶν δραστηριοτήτων. Στόχος τῆς όργανώσεως αυτῆς είναι ή έπιλογή όρισμένων άγροτικῶν οικισμῶν πού παρουσιάζουν δυνατότητες δυναμικῆς έξελιξεως, ώστε μέ τή δημιουργία τῆς κατάλληλης ύποδομῆς και τήν παροχή τῶν βασικῶν οικιστικῶν ύπηρεσιῶν, νά έξελιχθοῦν βαθμιαία σέ σημαντικούς οικισμούς πού θά έξυπηρετοῦν και τούς δευτερεύοντες γειτονικούς οικισμούς. Εκτιμάται ότι θά διαμορφωθοῦν Αγροτικά Οικιστικά Κέντρα σέ όλη τή χώρα γιά τά όποια προβλέπεται πληθυσμός τουλάχιστον 1.000 κατοίκων τό καθένα, έτοι ώστε νά μποροῦν νά είναι οικονομικά και πολιτιστικά βιώσιμα μέ τήν έξασφάλιση βασικῶν ύπηρεσιῶν (στοιχειώδης έκπαιδευση, ιατρική περιθαλψη, ταχυδρομείο και ταμιευτήριο, συγκοινωνιακή έξυπηρέτηση κ.λπ.).

Τό ξενοδοχεῖο - έστιατόριο τῆς Πυρσόγιαννης



Διεύθυνση: Πολύκαρπος Σταθόπουλος
τηλ. 0655 - 31.279

Τό ξενοδοχεῖο τῆς Πυρσόγιαννης είναι τό καύχημα τῆς έπαρχίας μας! Όλοκαίνουργιο, μέ σόλες τίς σύγχρονες προδιαγραφές, δεσπόζει στήν κεντρική πλατεία τοῦ χωριοῦ, κυριολεκτικά πνιγμένο από τά κλωνάρια τοῦ αἰωνόβιου πλάτανου.

"Όπως ξέρουμε χτίστηκε μέ κόπους και οικονομικές ένισχύσεις όλων τῶν πυρσογιαννιτῶν, ντόπιων και ξενητεμένων.

Η σημασία του σήμερα είναι ίδιαίτερα καθοριστική γιά τή ζωή τοῦ χωριοῦ μας. Ο Σύλλογος τῆς ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ σέ συνεργασία μέ τόν καινούργιο ένοικιαστή πρέπει νά άξιοποιήσουν τίς δυνατότητες πού έξασφαλίζει ή μεγάλη κίνηση τοῦ έθνικού δρόμου και

τό άναπτυσσόμενο τουριστικό ένδιαφέρον τῆς περιοχῆς.

Προτείνουμε νά βοηθήσουμε κι έμεις σέ μιά πιό συστηματική και έκτεταμένη διαφήμιση μέσα από ταξιδιωτικά πρακτορεία και έφημερίδες.

Οι έπαγγελματίες πού ζοῦν στό χωριό έχουν άναγκη, οσο ποτέ άλλοτε, τήν εμπρακτη βοήθειά μας.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

Η γερμανική τηλεόραση
στήν Πυρσόγιαννη

Η γερμανική τηλεόραση, μέ άφορμή τήν ένταξη τῆς χώρας μας στήν Εύρωπαική Κοινότητα, έτοιμάζει ένα ντοκιμαντέρ μέ θέμα τήν πολιτιστική φυσιογνωμία τῆς σύγχρονης Ελλάδας.

Συνεργείο τῆς άνεβηκε στήν Πυρσόγιαννη και φιλμάρισε παλιό και νέο φωτογραφικό ύλικό, άποψεις και κατασκευές τοῦ χωριοῦ και πήρε συνεντεύξεις από τούς κατοίκους, τόν πρόεδρο τῆς κοι-

νότητας και τῆς ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ καθώς και από τό ΑΡΜΟΛΟΙ. Τό ντοκιμαντέρ θά προβληθεί τό έρχομενο φθινόπωρο και θά άναφέρεται στή δουλειά τοῦ Θεοσαλικοῦ Θεάτρου, τοῦ Ιδρύματος Β. Παπαντωνίου και τοῦ Πολιτιστικοῦ Όμιλου Αγιάσου Λέσβου, στή νέα ταινία τοῦ Θ. Αγγελόπουλου Ο Μεγαλέξαντρος και στό ΑΡΜΟΛΟΙ.





Βραβείο Κώστα Γκράτζιου

Ο Κώστας Γκράτζιος πρωτοδιορίστηκε δάσκαλος στήν Πυρσόγιαννη τό 1912. Αφησε ζωντανές μνήμες και συγκίνηση μέ τό ήθος του στό παλιό χωριό. Συνέχισε τήν έκπαιδευτική του δράση στά Τσαραπλανά, στή Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων, στό Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς, στόν Πολύγυρο Χαλκιδικῆς και, τελευταία, στό Γ' Γυμνάσιο Θηλέων Θεσ/κης.

Μαθήτριές του στή Θεσσαλονίκη έξεδωσαν πρόσφατα τή βιογραφία τοῦ Κώστα Γκράτζιου μέ σκοπό τά έσοδα τοῦ βιβλίου νά διαθέτουν γιά σσο χρονικό διάστημα φτάσουν, στούς πρώτους μαθητές τῶν σχολείων και γυμνασίων πού δίδαξε ὁ Κώστας Γκράτζιος. Εναί από τά έπαθλα άνερχεται στό ποσό τῶν δυό χιλιάδων δραχμῶν και θά άπονεμηθεῖ σέ μαθητή η μαθήτρια τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Πυρσόγιαννης.

Συγχαίρουμε τήν πρωτοβουλία και τίμοῦμε τό σεμνό δάσκαλο.

Τά νέα Κέντρα Ύγειας

Τά Κέντρα Ύγειας θά ιδρυθοῦν και θά λειτουργήσουν σέ κεντρικά σημεῖα τῶν άγροτικῶν κυρίως και τῶν ήμιαστικῶν περιοχῶν τῆς χώρας μας και θά έξασφαλίζουν ιατρική περίθαλψη στούς οἰκείους πληθυσμούς.

Θά πλαισιώνονται, στήν άποστολή τους αύτή, ἀπό τά άγροτικά ιατρεῖα, πού άντιστοιχα λειτουργοῦν ηδη στήν υπαιθρο. Θά έχουν μόνιμα στελέχη 4-6 γιατρούς τό καθένα, τῶν βασικῶν έπιστημονικῶν εἰδικοτήτων, και τό άναγκαιο νοσηλευτικό και βοηθητικό προσωπικό.

Πολλά ἀπό τά Κέντρα Ύγειας θά ιδρυθοῦν ἐκεῖ ὅπου σήμερα λειτουργοῦν συναφεῖς ύγειονομικοί σταθμοί και ἄλλα θά συγκροτηθοῦν ὅπου χρειάζεται.

Μέ έργα άδοποιας θ' άσχοληθεῖ τό Νομαρχιακό Συμβούλιο

Από τήν έφημερίδα ΠΡΩΤΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ (5/12/79), άναδημοσιεύουμε τήν παρακάτω είδηση:

Υπό τήν προεδρία τοῦ νομάρχη κ. Φωτοπούλου, συνέρχεται σήμερα τό μεσημέρι τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Νομαρχιακοῦ Ταμείου γιά νά άσχοληθεῖ μέ διάφορα θέματα, κυριώτερα τῶν όποιων είναι:

- Βελτίωση βατότητος κανονικοῦ δρόμου οίκισμοῦ

Τερρόβου.

- Τσιμεντόστρωση κοινοτικῶν όδῶν Καλεντζίου, Παρακαλάμου, Πυρσόγιαννης.

... Έγκριση ἀπό οίκονομικῆς ἀπόψεως συγκριτικῶν πινάκων έργων άδοποιας και ύδρεύσεως τοῦ προγράμματος παραμεθορίων περιοχῶν.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΟΥ ΔΑΣΑΡΧΕΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΨΑΡΕΜΑ

Τό Δασαρχείο Κονίτσης άνακοινώνει ότι:

Τό ψάρεμα στούς ποταμούς Βοϊδομάτη, Άωο και Σαραντάπορο, καθώς και στούς παραπόταμους, χειμάρρους και ρυάκια πού χύνονται σ' αὐτούς, ἐπιτρέπεται μόνο σέ έρασιτέχνες ψαράδες και μόνο μέ μονάγκιστρα έργαλεία (καλαμίδι, πεταλούδα, καθετή κ.λπ.), ἀπαγορεύεται δέ μέ κάθε ἄλλο μέσο η τρόπο (ἄρθρο 4 Β.Δ. 142/71).

Τό ψάρεμα τῆς πέστροφας ἀπαγορεύεται ἀπό 1ης Νοεμβρίου κάθε χρόνο, μέχρι 15 Φεβρουαρίου τοῦ ἐπόμενου χρόνου (ἄρθρο 1 παράγρ. 5 Β.Δ. 142/71).

Οι παραπάνω διατάξεις, δέν καταργήθηκαν και έξακολουθοῦν νά ισχύουν και μετά τήν ἐκδοση τοῦ Π.Δ. 235/79.

Τό ψάρεμα ἀπό τά παραπάνω και τή Διαταγή ἀριθμ. 180756/4426/6.9. 1979, τοῦ ύπουργείου Γεωργίας, πληροφοροῦμε τούς κατοίκους τῆς περιφέρειας τοῦ Δασαρχείου μας, ότι τό ψάρεμα μέ δίχτυα κ.λπ. μέσα και τρόπους, ἀπαγορεύεται, και στούς παραβάτες θά ἐπιβάλονται οι ποινές τοῦ ἄρθρου 11 τοῦ Αλιευτικοῦ Κώδικα (Ν.Δ. 420/70).

Ο Δασάρχης Κόνιτσας
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΤΣΙΜΕΡΗΣ

Ο έλληνικός τύπος άσχολήθηκε και μέ τό περασμένο τεῦχος μας, μέ άρκετά κολακευτικά σχόλια γιά τήν προσπάθειά μας. Εύχαριστούμε όλους όσους έγραψαν γιά μᾶς και τούς διαβεβαιώνουμε ότι ή φωνή τους μᾶς δίνει δύναμη νά συνεχίσουμε. Ειδικότερα εύχαριστούμε γιά τά δημοσιεύματα (ζητάμε άπό τά πρίν συγνώμη ἂν κάποιον ξεχάσαμε):

Τό περιοδικό **Έλευθερο Πνεῦμα** πού έκδίδει ο Λάμπρος Μάλαμας.

Τό περιοδικό **Δίβρη**.

Τήν **ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ**.

Τό δημοσιογράφο Κώστα Ρεσθάνη γιά τήν παρουσίαση τοῦ περιοδικοῦ μας στήν έφημερίδα **ΤΑ ΝΕΑ**.

Και πάλι τό περιοδικό **ΔΙΑΒΑΖΩ** πού ή στοργή του μᾶς συγκίνησε ίδιαίτερα.

Ο **Νίκος Χαρμουζιάδης** καθηγητής στήν εδρα τῆς κλασικής φιλολογίας και άρχαιας ιστορίας στή φιλοσοφική σχολή τοῦ πανεπιστημίου Θεσ/κης μᾶς εστείλε τό παρακάτω γράμμα:

αγαπητέ κ. Παπαγεωργίου,

Ευχαριστώ θερμά για τις ώς τώρα αποστολές. Ζητώ συγγνώμη για το πολύ καθυστερημένο αυτό σημείωμα.

Αυτή τη φορά ήταν εκθαμβωτική και η εμφάνιση του θαυμάσιου περιοδικού σας.

Συγχαρητήρια για την πίστη και την ειλικρίνειά σας.

Στέλνω μαζί με το σημείωμα κάτι χρήματα για τη συνδρομή του 1979.

φιλικά
Νίκος Χουρμουζιάδης

Ο **Στάθης Δαμιανάκος** άπό χρόνια έργαζεται στό έθνικό Κέντρο Επιστημονικῶν Έρευνῶν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ναντέρ. Δημοσιεύουμε τή γνώμη του γιά τό περιοδικό μας.

Παρίσι 21.6.1979

Αγαπητοί φίλοι,
Έλαβα τό γράμμα σας καθώς και τά πέντε τελευταία τεύχη τοῦ περιοδικοῦ σας και σᾶς εύχαριστώ θερμά. Η ἀμεση έπαφή πού είχα ἔτοι μέ τή δουλειά σας έπιβεβαιώνει τά ένθουσιώδη σχόλια πού ἄκουσα γιά σᾶς ἀπό διάφο-

ρες κατευθύνσεις και μοῦ δίνει χαρά διπλή: χαρά, πρῶτα, γιά τή γνωριμία μ' ἓνα περιοδικό τοῦ ὅποιου τήν ἀρτιότητα και τό ἐπιπεδο ποιότητας θά ζήλευαν ἀσφαλῶς πολλές ἀπό τις καθιερωμένες ἑκδοτικές ἐπιχειρήσεις τῆς πρωτεύουσας. Χαρά και ίκανοποιηση, ἐπειτα, ν' ἀνακαλύψω ὅτι ή ζωτική ύπόθεση τῆς ἐνεργητικῆς ἀμυνας ἐνάντια στήν ὄριστική ἀπονέκρωση τοῦ ὄρεινοῦ, ίδιαίτερα, έλληνικοῦ χωριοῦ, περνάει στά χέρια τῶν ἀμεσα ἐνδιαφερομένων.

Ο δρόμος πού χαράξατε γιά τή μελέτη τοῦ χώρου σας, ἀπαλλαγμένος ἀπό κάθε συναισθηματικό «φοιλοκλορισμό» η ἀπό τήν τάση ἐκείνη πρός τό διανοούμενισμό τῶν περισπούδαστων ἀρθρων (γεμάτων ἀστρολογίες τις πιό πολλές φορές) πού κατακλύζουν τά «σοβαρά» περιοδικά, ο δρόμος αὐτός είναι ο σωστός κι ἀξίζει κάθε ύποστήριξη. Σέ μιά ἐποχή γοργῶν μετασχηματισμῶν και γενικευμένης κατεδάφισης, ὅπου και τά τελευταία στοιχεῖα γιά τή συγκρότηση μᾶς κοινωνικής και ιστορικῆς αὐτογνωσίας χάνονται κυριολεκτικά μπροστά στά μάτια μας κι ὅπου ο λόγος πού εἰπώθηκε κάποτε σχετικά μέ τούς «προφορικούς πολιτισμούς», οτι δηλαδή ο θάνατος ἐνός γέροντα ή μᾶς γερόντισσας ίσοδυναμεί μέ τό κάψιμο μᾶς βιβλιοθήκης, ἀποκτᾶ και γιά τήν περίπτωσή σας δραματική ἐπικαιρότητα, ἔχω τή γνώμη πώς ή προσήλωσή σας στίς

προσωπικές μαρτυρίες είναι σωτήρια.

Μακάρι κι αλλες συντροφιές, σε αλλες γωνιές της Ελλάδας, νά άκολουθήσουν τό παράδειγμα σας μέ τόν ίδιο ένθουσιασμό, τό ίδιο μεράκι και τήν ίδια σοβαρότητα.

Χαιρετώ φιλικά
Στάθης Δαμιανάκος

· Από τό συγγραφέα-μεταφραστή **Φ. Δ. Δρακονταειδή**, λάβαμε τό παρακάτω γράμμα:

Αγαπητοί φίλοι,
Θερμά εύχαριστώ πού μοῦ στείλατε τό 7ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ σας. Σάν έλαχιστη συμπαράσταση στόν άγώνα σας νά διατηρήσετε τή φυσιογνωμία σας και τήν άνεξαρτησία, σᾶς παρακαλώ νά δεχτείτε 1000 δρχ. πού καλύπτονται μέ τήν έσωκλειστή έπιταγή.

· Από τήν πρώτη στιγμή τό περιοδικό σας μοῦ φάνηκε πηγή έμπνευσης. Δέν παύω νά μιλάω γιά τό περιοδικό σας και χαίρομαι πού ζει άνάμεσά μας. Γιατί αύτό σημαίνει κιόλας πολλά.

Πολύ φιλικά
Φ. Δ. Δρακονταειδής

· Από τήν Αύστραλια ό κ. **Γρηγόριος Νίτσος** μᾶς στέλνει τήν πολύπλευρη συμπαράστασή του:

Μελβούρνη 8-6-79

· Αγαπητό ΑΡΜΟΛΟΪ:

Μέ μεγάλη χαρά λάβαμε τήν 7η έκδοση τοῦ περιοδικοῦ μας και ή χαρά μας είναι άπεριγραπτη. Αν και βρισκόμαστε πολύ μακριά, διαβάζοντας τό ΑΡΜΟΛΟΪ μᾶς εφερε πάλι κοντά στό άγαπημένο μας χωριό.

Συγχαρητήρια σέ όλους τούς συμβάλλοντες γιά τήν έκδοση και έπιτυχία τοῦ ΑΡΜΟΛΟΪ.

Εσωκλείω τσέκ 1984 δρχ. γιά τήν έτησια συνδρομή.

φιλικά
Γρηγόριος Νίτσος.

Τό γράμμα πού άκολουθεί μᾶς τό έστειλε άπό τήν κοντινή μας Κόνιτσα ό συμβολαιογράφος κ. **I. Παπαϊωάννου**:

Πρώτα ἀπό όλα έπιτρέψτε μου νά σᾶς συγχαρῶ διά τήν σπουδαία σας αύτή έκδοτική προσπάθεια και ευχομαι τό ΑΡΜΟΛΟΪ ποτέ νά μήν πεθάνη άλλα χρόνο με χρόνο νά γεμίζει κλωνάρια και καρπούς, πού τόσο άναγκη έχει σήμερα-ιδιαίτερα ό τόπος μας.

Σᾶς εύχαριστώ, με πολλήν έκτιμηση.

· Ιωάννης Παπαϊωάννου
συμβολαιογράφος - Κόνιτσα



Ο Ε.Ο.Τ διατηρεί την παράδοση

Οι ιστορικοί παραδοσιακοί οίκισμοί του έλληνικού χώρου, είτε όχυρωμένοι μεσαιωνικοί, όπως στή Χίο, στή Μάνη, στά νησιά, είτε άρχιτεκτονικοί τύποι ένός συνταιριασμού βυζαντινής παραδόσεως και δυτικοευρωπαϊκών έπιδράσεων τοῦ 17ου και 18ου αιώνα, παρουσιάζουν μιά ξεχωριστή ποικιλία στούς τύπους και στή σημασία τους.

Ο ΕΟΤ, στήν προσπάθειά του νά διατηρήσει τήν παράδοση, άναβιώνει τούς οίκισμούς αύτούς, νοικιάζει και άναστηλώνει τά σπίτια μετατρέποντάς τα σέ ξενῶνες, σέ χώρους φιλόξενους, πού διατηροῦν όλη τήν όμορφιά τοῦ παρελθόντος, και παρέχουν τή δυνατότητα γνωριμίας μέ τήν άρχιτεκτονική μας κληρονομιά.

ΠΗΛΙΟ - Μακρινίτσα



Οία Σαντορίνης, Μακρινίτσα Πηλίου, Βυζίτσα Πηλίου,
Βάθεια Μάνης, Φισκάρδο Κεφαλληνίας, Μεστά Χίου.

Ελληνικός οργανισμός τουρισμού

αμεσικρος 2 3223111 αθηνα με 133